

SISUKORD nr 5/2007

Toimetuse veerg

Missugust haridust vajab pädev sotsiaaltöötaja?	
Judit Strömpl.....	2

Uudised..... 3

Seadus/Info

Kavandatavatest muudatustest puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduses	
Riina Riisalo.....	5
Lepitusmenetlus – kriminaalmenetluse alternatiiv	
Anu Rannaveski.....	8
STAR – sotsiaaltöötaja virtuaalne töökeskkond	
Meelis Zujev.....	14

Võrdsed võimalused

Seminar "Teisel pool koduläve"	
Eike Käsi.....	18
Munitsipaaleluasemete üürivõlglaste nõustamine	
Eve Võrk.....	19
Koduta inimesed Lätis. Kokkuvõte	
Signe Dobelniece doktoritööst	
Merle Pihlak.....	21

Sotsiaaltöö kui elukutse

Kas kooli on vaja sotsiaalpedagoogi või sotsiaaltöötajat?	
Tiiu Kadajas.....	24
Kas koolisotsiaaltöö tegija on sotsiaaltöötaja või sotsiaalpedagoog?	
Leena Arras.....	26

Mõtisklus sotsiaaltöötaja kultuurilisest kompetentsusest	
Kristel Altosaar.....	30
Kohtumine teiste kultuuridega pakub meeldivaid üllatusi ja äratundmisrõõmu	
Inge Ojakäär.....	33
ESTA uudised.....	37
Kvaliteetne tööhõive ja sotsiaalse kutseala tunnustamine	
Hans van Ewijk.....	38

Õigus

Keelan, käsen, poon ja lasen või osutan abi? (2)	
Kärt Muller.....	47

Uurimus

Lasterikaste perede uuring	
Andra Reinomägi.....	53
Alaealiste õigusrikkujate rehabilitatsiooniteenuse arendusprotsessist	
Birgit Siigur.....	56

Sündmus

Eesti-Hollandi heategevusfondi konverentsil said kokku heategijad	
Regina Lind.....	59

In Memoriam

Aleksander Vassenin (1953–2007).....	61
--------------------------------------	----

Kirjandus.....	64
----------------	----

Missugust haridust vajab pädev sotsiaaltöötaja?

Ülikoolid muudavad oma õppekavu seoses üleminekuga nn väljundipõhisele õppele. Vastavalt sellele on rõhk asetatud ülikoolihariduse saanud spetsialisti pädevusele. Pädevust kujundavad teadmised, oskused ja hoiakud, mida õppur ülikoolis õppimise ajal on omaks võtnud ja oskab aktiivselt kasutada. Olukord asetab sotsiaaltöö erialaga tegelevate õppejõudude ette vastutusrikka ülesande – taas määratleda sotsiaaltöötaja pädevus. Selle ülesande lahendamiseks ootavad ülikoolides ja õppeasutustes töötavad spetsialistid ka erialaühingute, tööandjate ja sotsiaaltöö praktikute nõuandeid. Ajakiri Sotsiaaltöö on oma kümne aasta pikkuse ilmumise jooksul tegelnud sotsiaaltöö sisu määratlemisega. Nende aastatega on ilmunud väärtuslikke arutelusid sotsiaaltöö eri valdkondade sisust ja ülesannetest. Samas on sotsiaaltöö nii keeruline, kiiresti muutuv ja ühiskonna arengu seisukohast oluline eriala, et diskussioon peab jätkuma, võttes seejuures arvesse nii Eesti ühiskonna spetsiifika kui ka rahvusvahelise sotsiaaltööteaduse viimaseid saavutusi. Kasutan ajakirja veerurgu võimalusena tuua välja oma nägemus (tulevase) sotsiaaltöötaja pädevusest.

Maailmanimega sotsiaaltöö teoreetikud Christopher Hall, Malcolm Payne, Nigel Parton, Kirsi Juhila, Tarja Pösö jpt väidavad, et universaalset sotsiaaltööd pole olemas. Ometi on rida nõudeid/looni, mis on iseloomulikud sotsiaaltööle kui professionile. Nendest olulisim on tegutsemine reaalaraj ühiskonna paljude valdkondade konkreetsete sotsiaalsete probleemide lahendamise või leevendamiseks. Probleemidega tegeldes peab sotsiaaltöötaja silmas üksikute inimeste ja inimgruppide toimetulekut, millel põhineb ühiskonna heaolu tervikuna. Sotsiaaltöötaja peab olema pädev ühiskonnateadlane. Ta peab mõistma ühiskonda mitte argi-, vaid teoreetilise teadmise alusel, mis ületab kitsad subjektiivsed arusaamad. Kuna sotsiaaltöötaja tegutseb mitte üksnes konkreetsetes ühiskonnas, vaid ka konkreetsetes valdkonnas ja konkreetsetes probleemidega, mis võivad olla vägagi erinevad, siis tema pädevuse vältimatuks tunnuseks on uurimis- ja analüüsimisoskus. Kui ta probleemidega tegeldes lähtub ainult argiteadmisele põhinevast pikaajalisest kogemusest, siis võib ta eksida otsuse tegemisel, sest sarnasena näivatel probleemidel võivad olla erisugused ajendid. Rutiin ilma konkreetse probleemi uurimisega ja analüüsita võib sotsiaaltöös osutada sisuliselt pigem kahjulikuks. Võib juhtuda, et oma töö tulemuslikkust hindab ta enda, mitte kliendi heaolu silmas pidades. Selleks, et tegutseda, peab sotsiaaltöötaja olema pädev probleemide määratlemisel, mida ta teeb koos probleemiga seotud inimestega. See eeldab, et ta on pädev suhtleja ja eelkõige kuulaja. Sotsiaaltöö on ala, kus eetilistel kaalutlustel tehtavad otsused on igapäevategevuse loomulik ja lahutamatu osa. Sellepärast peab sotsiaaltöötaja väärtuste ja eetiliste hoiakute arendamisega tegelema terve õpinguaja vältel, iga loengu, seminari ajal.

Ei saa arendada eriala ilma teiste spetsialistidega suhtlemata. Arutades töö sisu, meetodeid, probleeme, areneb professionaalne diskursus ja tekib erialane kogukond...

Mulle eraldatud ruum lõpeb siin. Eelnevalt välja toodud märksõnu tuleb edasi arendada. Selleks kutsungi üles sotsiaaltööd õpetavaid kolleege, aga ka praktikuid ja tööandjaid ajakirja Sotsiaaltöö veergudel põhjalikult arutama sotsiaaltöötaja pädevuse küsimust selleks, et meie sotsiaaltööharidus oleks tasemel ja et ühiskond saaks sõnumi sotsiaaltööst kui iseseisvast tõsiseltvõetavast elukutsest, mille roll tulevikus ühiskonna heaolu kujundamisel on võrreldav arstiteaduse rolliga teravise tagamisel.

Judit Strömpl, TÕ dotsent

U U D I S E D

Piigaste pansionaat muudab elusügise kuldseks

Värskelt renoveeritud Piigaste pansionaadis on kohti 34 eakale, kellele on tagatud ööpäevaringne hooldusteenus. Eakaid võetakse vastu ka lühiajalisele hooldusele. Pansionaat paikneb Lõuna-Eestis Põlvamaal, endises Piigaste mõisas, mis on renoveeritud ja kaasajastatud spetsiaalselt eakate inimeste vajadusi silmas pidades. Renoveerimine läks maksma ca 15 miljonit krooni. Taastamisel on suur mõisapark, säilitatakse uhked põlispuud, rajamisel on jalutusteed, puhkekohad ning iluaed. "Meie eesmärk on pakkuda täisväärtuslikku ja kodust elukeskkonda eakale, kes oma argitoimetustes vajab abi vähe või keskmiselt. Võtame vastu inimesi kogu Eestist", ütles pansionaadi juhataja Kersti Seeme. Mõisahoones on välja ehitatud 1- ja 2-kohalised toad. Igas toas on dushiruum ja WC. Elanike ühiskasutuses on puhkeruum-kaminasaal ning saun. Hooldus on pansionaadis tagatud kogu ööpäev. Pansionaadil on oma meditsiinide, kes jälgib pansionaadipere tervist iga päev ja kui vaja, organiseerib eriarsti visiite. Hooldajad on läbinud koolituse Tartu Ülikooli Kliinikumis. Maitsva toidu pansionaadipere tarvis valmistavad kokad kohapeal. Esialgu läheb käiku 11 kohta maja esimesel korrusel, teise korruse toad ootavad veel sisustamisjärge. Pansionaadi elanikul on võimalus valida enesele sobiv tuba – kas suurem või väiksem, omaette või koos toakaaslasega. Vastavalt toa suurusele ja kohtade arvule selles kujuneb ka koha maksumus, mis on 7500–10 000 kr kuus. Lisainfo: Kersti Seeme tel 5349 6983, pansionaat@piigaste.ee, www.piigaste.ee

Hellenurmes avati Lõuna-Eesti hooldekeskuse kolmas elukorpus

28. septembril avati Palupera vallas Hellenurmes Lõuna-Eesti hooldekeskuse kolmas elukorpus. Nüüdseks on Lõuna-Eesti hooldekeskus oma viie osakonnaga voodikohtade arvult Iru hooldekodu järel suuruselt teine üldtüüpi hooldekodu Eestis. Kogu kompleksi – uue elukorpuse ja kahe varasema osakonna peale kokku on Lõuna-Eesti hooldekeskuses 250 kohta.

Vastvalminud elukorpus lisas 45 uut kohta, millest praeguse seisuga on täidetud seitse. Lõuna-Eesti hooldekeskus on suurim tööandja Palupera vallas, siin on kokku 53 töötajat, neist vaid seitse inimest väljastpoolt Palupera valda. Hooldekeskuse kliendid on abi vajavad inimesed nii Valgamaalt kui ka mujalt Eestist, kokku 25-st omavalitsusest. Lõuna-Eesti hooldekeskuse juhataja Vambola Sipelga sõnul pööratakse personali valikule ja väljaõppele suurt tähelepanu. "Lõuna-Eesti hooldekeskuse juhtmõtteks on olla hea teenindusega hoolekandeesutus," sõnas Vambola Sipelgas. Maine tõusule aitab kaasa järjest uute kaasaegse lahenduse ja mugavate tubadega elukorpuste väljaehitamine. Ehitada jääb veel neljas elukorpus koos teenindushoonega. Plaanide kohaselt peaks klientide arv kasvama koos sellega veel 50 võrra.

Kogu kompleksi on projekteerinud OÜ Filia, ehitustööd teostas Pinnatöötluste OÜ, maksma on see läinud 36 mln krooni. Täiendav info: Vambola Sipelgas, tel 508 7113

Kärajad Vana-Vigalas

Alaaliste komisjonid on töötanud üheksa aastat ning jõudnud oma tegevusega piirini, kus peab küsima: kas jätkame samas vaimus või teeme ka muudatusi? Oleme olukorras, kus peab nentima, et alaaliste komisjonide töö ei saa senisel moel jätkuda ning mõjutusvahendite seadus vajab ümber tegemist.

Nendest muredest kantuna oligi Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskoolis kärajad teemal "Kas alaaliste komisjoni mõjutusvahendid mõjuvad?" Osalesid kuue maakonna alaaliste komisjoni liikmed, Lääne Politseiprefektuuri korrakaitseosakonna töötajad, lastekaitsetöötajad, sotsiaalpedagoogid jt, kokku 80 inimest. Kärajate esimene pool pühendati ettekanetele, mille teemasid võib kokku võtta küsimustega: millised on alaaliste mõjutusvahendite edulood ja kas mõjutusvahendeid kasutatakse põhimõttel "vabatahtlikult – sunniviisiliselt"? Kaks ettekannet oli Saksamaa Kaiserslauterni maavalitsuse sotsiaalosakonna töötajatelt. Nad rõhutasid

U U D I S E D

sotsiaalpedagoogilise töö ja töökasvatuse tähtsust probleemsete noorte õigele teele suunamisel.

Pärast lõunat jätkusid kärajad neljas töörühmas, kus analüüsi alaealiste komisjoni üheksa mõjutusvahendi efektiivsust ning tehti ettepanekuid alaealiste mõjutusvahendite seaduse muutmiseks ja komisjoni tegevuse mõjususe suurendamiseks. Töörühmade töö tulemusena saadi mahukas ja sisukas materjal, mis võimaldab alaealiste komisjonides ja ministeeriumides kärajaid jätkata.

Võrumaa projekt aitab tööle pikaajalised töötud

1. juulil alustas Võrumaa Omavalitsuste Liit 14 kuud kestva projektiga, mille eesmärk on pikaajaliste töötute konkurentsivõime tõstmine ning nende tagasitoomine tööturule. Projekti kogumaksumus on 4,06 mln krooni, millest 3,1 mln krooni ulatuses on kaasfinantseerijaks ESF RAK meetme 1.3. raames. Lisaks toetavad projekti Tööturuamet ning maakonna kohalikud omavalitsused. Projekti tegevustes on 70 töötul kõigist Võrumaa omavalitsustest võimalus osaleda erinevatel koolitustel ning jõuda lõpuks erialakoolituste ja -praktika teel reaalse töökohani.

Kevadest alates pakkusid sotsiaaltöötajad välja 312 toimetulekutoetuse saajat, kellest aprillis ja augustis toimunud infopäevade ning individuaalse nõustamise järel kirjutas avalduse projektiga liitumiseks 129 inimest. 47 inimest oli vahepeal juba tööle saanud. Projekti toel on septembrikuu jooksul toimunud toimetulekukoolitus ning alanud arvutikoolitus. Alustanud on tööklubid, mille eesmärk on jagada teadmisi tööturule sisenemiseks ning tõsta selleks osalejate valmisolekut. Nendes tegevustes on osalenud üle 70 inimese. Jätkub individuaalnõustamine. Novembris algaval tööharjutuse perioodil on võimalus näidata potentsiaalsetele tööandjatele oma valmisolekut ja positiivseid omadusi. Soovijatele korraldatakse ka ettevõtluskoolitus.

Uuel aastal algab erialaõpe, millele järgneb tööpraktika.

Rahvusvaheline kunstilaager Raplas

Raplas oli sellel suvel vaimupuudega noorte rahvusvaheline kunstilaager ja näitus. Raplamaalt oli osalejaid 30 ja Saksamaalt, sõprusmaakonnast Kaiserslauternist 14 inimest. Neli päeva kestnud kunstilaager lõppes näituse avamisega Rapla keskraamatukogus.

Kunstilaagrit alustati kirikukontserdiga, kus kütkestava siirusega esinesid Katarina Seherri juhendamisel Pahlka Camphilli küla elanikud. Enne lõunat tegutseti Rapla kunstiseltsi ruumides, kus maaliti, tegeldi klaasikunsti, keraamika ja siidimaaliga. Pärast lõunat oldi looduses ja tehti looduslikest materjalidest kompositsioone. Öhtutel koosviibimistel osalesid ka puudega noorte pereliikmed. Ühel öhtul Tarsi talus oli laagris osalejate arv 70.

Erivajadustega noorte lastevanematel oli ka kohtumine Saksamaa Kaiserslauterni maakonna puudega laste vanemate ühenduse IGEL esinase Claudia Rosenkranziga ja lastele mõeldud Reha-Westfalzi keskuse juhi Martin Phieleriga. Külalised Saksamaalt rääkisid lastevanematele tööst puudega lastega ning arutati ka koostöö võimalusi. Näitus raamatukogus avati Pahlka noorte sümfaatse rahvamängulise kavaga ning noorte esinemine ja näitus pani külastajad heas mõttes hämmastuma. Arvati, et nii värviküllast näitust ja elurõõmu ei ole raamatukogu saalis olnudki. Näituse aega pikendati.

Kunstilaagri projekt kujunes mitmekihiliseks (hoolekanne, kultuur, haridus), andis uue tõuke koostööks, lähendas inimesi ja andis uusi ideid. Järgmise aasta juunis on Raplas jälle kunstilaager koos muusikateraapia töötoaga. Soovime, et näitusel oleks töid ka teiste maakondade vaimupuudega noortelt. Kunstilaagri korraldajad paluvad teatada Rapla maavalitsuse sotsiaal- ja tervishoiuosakonda (Ants Tammar) nendest noortest, kelle tööd äratavad tähelepanu ja on erilised. Soovime, et Raplast saaks vaimupuudega noorte kunstiteraapia keskus.

Kavandatavatest muudatustest puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduses

Järgmisest aastast muudetakse tööeliste puuetega inimestele toetuste määramise süsteemi nii, et see hakkab põhinema lisakuludel. Puuetega inimeste kaasamiseks ühiskonda ja neile võrdsete võimaluste loomiseks soodustatakse nende sisenemist või naasmist tööturule ja seal püsimist.

Riina Riisalo
*sotsiaalministeeriumi sotsiaalkindlustuse
osakonna peaspetsialist*

Valitsusliidu koalitsioonilepingu¹ sotsiaalpoliitika peatükis on püstitatud eesmärk saavutada 15 aastaga tööeliste puuetega inimeste 50% tööhõive. Valitsusliidu programmi punkt 11 näeb ette puuetega inimeste sotsiaaltoetuste maksmise tingimuste kaasajastamist. Koalitsioonilepingu sotsiaalpoliitika punkt 10 kohaselt võimaldatakse erivajadustega inimestele, kes ei saa kasutada ühistransporti, õppimiseks ja tööl käimiseks transporditoetust. Eesmärgi realiseerimiseks on sotsiaalministeeriumis ettevalmistamisel uus puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus, mis muudab tööeliste puudega inimeste toetuste maksmise tingimusi, toetab vajadusel transpordi kasutamist ning motiveerib puudega inimesi töötama. Uue seaduse eesmärk on kehtivaga võrreldes teistsuguse rõhuasetusega – puuetega inimeste kaasamiseks ühiskonda ja neile võrdsete võimaluste loomiseks soodustatakse nende sisenemist või naasmist tööturule ja seal püsimist. Ka Euroopa Liidu puuetega inimeste strateegias on kaasatuse võtmeteguriks osalemine tööturul.

Abivajadus pole ainuke lisakulu

Eesmärgist lähtudes on peetud otstarbekaks rakendada eri vanuserühmade puhul erinevaid puude tuvastamise ja toetuste määramise skeeme. Laste puhul väljendub puue eeskätt tegevuspiiranguis ja eakohasest suurema järelevalve või kõrvalabi vajaduses, tööeliste puhul on otstarbekas samastada puuet töövõime langusega ja eakatel vajadusega hoolduse ja muu abi järele.

Senini on toetuste suuruse määramise aluseks olnud kõigi puuetega inimeste puhul puude raskusaste, mis sõltub sellest, kui sageli kõrvalabi vajatakse – sügava puudega inimene vajab abi ööpäevaringselt ning selle kompenseerimiseks määratakse talle 640 kr toetus, raske puude korral on abivajadus vähemalt korra ööpäevas ja toetus 420 kr ning vähemalt korra nädalas abi vajavale inimesele määratakse keskmine puue ja 200 kr toetus.

On ilmne, et abivajadus ei ole ainus lisakulu, mida põhjustab puudega inimesele tema puue ja kindlasti on neidki, kes ei vaja teise inimese abi, kui neil on õige abivahend. Abivahendi soetamise kompenseerib suures osas riik, kuid näiteks ratastooli ostmisel on omaosalus

¹ Vt valitsusliidu programmi sotsiaalpoliitika osa: <http://www.valitsus.ee/?id=1307>.

tuhandeid kroone. Samuti on mitmel abivahendil arvestatavad eksploatatsiooni- ja hoolduskulud (nt kuulmisaparaadil tuleb vahetada patareisid, juhtkoera tuleb toita ja hooldada). Suuri kulutusi tehakse ravimitele, raviteenustele ja ravidieedile (nt fenüülketonuuria all kannatajad peavad makaronide kilo eest maksma ligi 200 kr). Puudega inimesed on sageli suuremas sõltuvuses kommunikatsioonivahenditest – kui telefon või arvuti on puudeta inimesele elu hõlbustav vahend, siis pimedale või sügava liikumispuudega inimesele võivad need olla ainus võimalus hädavajalikuks asjaajamiseks ilma kõrvaliste inimeste abita. Ka majapidamiskulud on paljudel puudega inimestel suuremad kui teistel – nõud kipuvad kergemini purunema ja riided määrduma nii nägemispuudega kui psüühiliste erivajadustega inimestel. Kehadefektide tõttu ei sobi sageli masstoodangus valmistatavad riided ja jalatsid, kuid individuaaltoodang on kulukas. Transpordikulud on suuremad neil, kes ei saa kasutada ühiskondlikku transporti, kuid ka ühiskondlikus transpordis tekivad topeltkulud, kui puudega inimene vajab saatjat näiteks psüühikahäire tõttu (tasuta sõidu õigus on ainult nägemispuudega inimeste saatjail).

Muudatused tööeliste puudega inimestele

Selliste lisakulutuste väljaselgitamiseks on koostamisel põhjalik juhend, mida Sotsiaalkindlustusamet hakkab kasutama puuetega inimeste sotsiaaltoetuste määramisel.

Lisakulude hindamiseks pole vaja toetuse taotleja enda kohalolekut, küll aga igakülget teavet tema kohta. Seetõttu on paratamatu, et taotlus, mis tuleb esitada toetuste saamiseks, muutub mahukamaks. Samas ei pea inimene täitma erinevaid vorme puude, töövõimetuse, toetuste, töövõimetuspensioni või rehabilitatsiooniteenuse taotlemiseks, kogu vajaminev info kogutakse ühele blanketile.

Järgmisest aastast muudetakse tööeliste toetuste määramise süsteemi, mis hakkab põhinema lisakuludel. Kui käsitleda puuet kui tegevusvõime piirangut, on otstarbekas samastada tööelisel puuet töövõime langusega. Enamusel puudega inimestest ongi tuvastatud vähemalt 40% töövõimetus. Toetuste suurus hakkab rohkem varieeruma kui praegu, jäädes 2008. aastal eelnõu kohaselt orienteeruvalt 300 ja 800 kr vahele. Kuni uue määramiseni jätkatakse toetuste maksmist endistel alustel, kuid toetused tõusevad keskmiselt 30%.

Puudega lastele ja eakatele mõeldud toetused

Puudega lapse toetuse suurus ja maksmise põhimõtetes ei ole järgmisel aastal muudatusi oodata, toetust makstakse kuni 16-aastaseks saamiseni: keskmise puude korral 1080 kr ja raske või sügava puudega lapsele 1260 kr kuus. Praegune vanusepiirang – 16 eluaastat – tundub olevat ebaotstarbekas, kuna puudega lapsel kulub hariduse omandamiseks sageli teistest rohkem aega ja ei ole reaalne, et ta oleks nii noorelt valmis tööturule sisenema. Eelmisel aastal valitsuse poolt heaks kiidetud puuetega inimeste sotsiaaltoetuste kontseptsioonis kavandati tõsta puudega lapse toetuse vanusepiiri 18. eluaastani, kuid see oleks tege-likult vähendanud paljude 16–18-aastaste puudega noorte sissetulekut – kuigi puudega lapse toetuse summa on suurem täisealiste toetustest, tagab töövõimetuspension, mis määratakse paljudele puudega noortest, suurema sissetuleku.

Eialgu jääb muutmata ka puudega vanaduspensionäride toetuste süsteem, sest tavaliselt vajavad nad kõrvalist abi igapäevase eluga toimetulekul (mitmed majapidamistööd, poeskäigud, keerulisem asjaajamine jms) ja raskematel juhtudel ka enesehoolduses. Seega on eakatele puude raskusastme ja toetuse määramiseks sobiv praegune praktika – toetuse suurus sõltub abivajaduse sagedusest. Edaspidi on kavas eakate toetuseks mõeldud summad

üle anda kohalikele omavalitsustele. Ka praegu on vastavalt sotsiaalhoolekande seadusele eakate hoolekanne kohalike omavalitsuste kohustus. Saades ressursse juurde, on omavalitsustel rohkem võimalusi arendada eakatele mõeldud teenuseid. Nii muutub ka eakate toetamine inimkesksemaks. Praeguse toetuste tsentraliseeritud maksmise puhul ei tea toetuse suuruse üle otsustaja toetusesaaja tegelikke vajadusi. Omavalitsuse sotsiaaltöötaja saab läheneda igale abivajajale personaalselt, tutvuda tema olukorra ja probleemidega ning pakkuda talle kõige sobivamaid lahendusi kas teenuste näol (nt võimaldades kasutada koduabilist või kohta päevakeskuses, abistades transpordiga jm), hüvitades ravimikulud või makstes rahalist toetust.

Samuti on otstarbekas anda kohalike omavalitsuste pädevusse puudega lapse hooldajatoetuse summad. Kehtiva seadusega on toetus ette nähtud ainult mittetöötavatele hooldajatele, kuid see on liiga väike kompenseerimaks puuduvat töötasu (240–400 kr). Omavalitsusel on õigus kehtestada oma reeglid, lubada hooldajal töötada ja otsustada toetuse suuruse üle mitte ainult lapse puude raskusastmest lähtudes, vaid hinnates hoolduskoormust igal konkreetsel juhul. Kavandatav muudatus annab omavalitsusele parema ülevaate tema territooriumil elavatest puudega lastest ja nende vajadustest. Lisaks toetuste maksmisele saab omavalitsus abistada puudega laste vanemaid ka sobivate teenustega (päevahoid, transport jms). Loodetavasti on siis nii mõnelgi seni kodus olnud emal võimalus naasta tööturule, kas kasutades abilisi, töötades kodus, paindliku töögraafikuga või osalise tööajaga.

Teised muudatused

Käesoleva aasta septembrist hakkas kehtima muudatus puudega vanema toetuses: last üksi kasvatav puudega inimene saab toetust kuni lapse 19-aastaseks saamiseni juhul, kui laps õpib kas päevases, õhtuses või kaugõppe vormis. Toetuse suurus on 300 kr.

Täiendkoolituse toetuse osas muudatusi ei tule. Rehabilitatsioonisüsteemis on aga oodata muudatusi, rehabilitatsioonitoetus viiakse üle hoolekandeseaduse regulatsiooni alla.

Järgmisest aastast kehtestatakse ka uus toetuse liik – töötamise toetus. Sellele on õigus igas eas puudega inimesel, kelle eest tööandja maksab sotsiaalmaksu. Toetus peaks looma võrdsemad võimalused puudega töötajatele, sest töölkäimine tekitab neile suuremaid kulutusi kui puudeta kolleegidele.

Edaspidi on plaanis pöörata suuremat tähelepanu ka puuetega noorte poolt üldhariduse ja kutse omandamisele. Praegu saavad õppetoetust ainult mittetöötavad noored, kes jätkavad õpinguid pärast põhihariduse omandamist. Kavas on õppetoetuste maksmist laiendada kõigile õppuritele, sealhulgas ka lühiaegsetel koolitustel osalejatele. Puudega inimesele võib võõras kohas kursustel käimine tekitada lisakulusid, näiteks vajadust abilise järele – kui igapäevane töökoht võimaldab ratastooliga üksinda hakkama saada, siis koolitus võib toimuda hoones, mis seda ei võimalda; juhtkoer oskab pimedal kyll tööle viia, kuid mitte tundmatusse kohta jne. Ka see meede aitaks kaasa puuetega inimeste tööhõivele: praegu ei ole tööturul osalemiseks ainus takistus puue, vaid tihti ka puudulik haridus või sobimatu kutse – õppetoetus soodustaks ümberõpet.

Loodame, et muudatused puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduses leiavad heatahtlikku vastuvõttu ja mõistvat suhtumist.

Lepitusmenetlus – kriminaalmenetluse alternatiiv

Anu Rannaveski, sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna peaspetsialist

Lepitusmenetlus on tänapäeval mitme riigi kriminaal- ja karistuspoliitika lahutamatu osa. Ka Eestil avanes hiljuti, pärast kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) ja karistusseadustiku (KarS) muudatuste jõustumist, võimalus rakendada oma kriminaalpoliitikas lepitusmenetlust.

Lepitusmenetlus tugineb restoratiivõigusele. See lähtub kuriteo sotsiaalsest taustast, millest tulenevalt kaasatakse kuriteo kui konflikti lahendamisse nii kuriteo toimepanija kui ka ohver, aga ka ühiskond laiemalt. Restoratiivõigus rõhutab vajadust reageerida kuritegelikule käitumisele teoga tekitatud kahju heastamisega. Mitteformaalne lepitusmenetlus võimaldab kriminaalmenetlusest sõltumatult või sellega paralleelselt lepitada ohvrit ja kurjategijat, tegeldes kuriteoni viinud konflikti põhjustega. Ühelt poolt võimaldab lepitamine ohvrit otsustusprotsessi rohkem kaasata, mis kindlasti suurendab inimeste osalus- ja turvatunnet, teiselt poolt vähendab kuriteoga kaasnenud pingeid, hirmu, viha jms tundeid.

Restoratiivõiguse kontseptsioon

Poolte lepitamine restoratiivõiguse osana. Restoratiivõigus on kuriteole reageerimine, mis keskendub ohvri kaotuste taastamisele, kurjategija vastutusele võtmisele ja kogukonnas rahu loomisele. Seega taastab restoratiivõigus kuriteoga tekitatud kahju, püüab ennetada uusi kuritegusid, otsib hüvitamisvõimalusi kannatanu jaoks ja kompensatsioonivõimalusi kurjategijalt ning taotleb mõlema osapoole ühiskonda reintegreerumist. Rõhk on taastamisel: kurjategija eneseväarikuse taastamine, kurjategija ja kannatanu vahelise suhte taastamine, nende suhte taastamine ühiskonnaga.

Restoratiivõigus filosoofilise suunana on tegelikult laiem kui ainult kurjategija ja ohvri lepitamine, kuigi praktikas, eriti Lääne- ja Ida-Euroopas, võiks tihti restoratiivõiguse ja ohvri ning kurjategija lepitamise vahele tõmmata võrdusmärgi.

Lepitamine on kohtuväline tegevus, mis leiab aset teatud kriminaalasjades tavalise kriminaalmenetluse asemel. See kujutab nii kurjategija kui ka kannatanu jaoks pakkumist rääkida vabatahtlikult kuriteost ja selle tagajärgedest ning leppida kokku hüvitis. Koolitatud lepitaja juhtimisel otsitakse võimalusi konflikti lahendamiseks. Sama oluline kui kahjude heastamine on emotsionaalsete tagajärgede läbitöötamine. Tavalises kriminaalmenetluses esineb kannatanu üldjuhul tunnistaja rollis. Kui kannatanu ise aktiivselt abi ei otsi, jääb ta kuriteo tagajärjel tekkinud emotsionaalsete probleemide ja tsiviilõiguslike nõuetega täiesti üksi. Seevastu lepitamise korral võib kannatanu oma huve aktiivselt esile tuua. Huvid võivad puudutada valuraha, aga ka vastuse saamist küsimusele, mis kurjategija selleni viis, et ta käitus nii ja mitte teisiti. Lepitamine viib lepingulise ja õigusega kaitstud kokkuleppeni. Lisaks sellele saab kannatanu – sageli esimest korda – võimaluse rääkida asjakohase sot-

siaaltöölase koolituse saanud inimesega teo tagajärjel tekkinud füüsilistest, emotsionaalsetest ja sotsiaalsetest probleemidest.

Oma olemuselt tähendab ohvri-kurjategija lepitusprogramm kohtumist kannatanu ja kurjategija vahel, mida vahendab väljaõpetatud lepitaja. Lepitaja abiga toovad kannatanu ja kurjategija välja oma nägemuse ja seisukoha kuriteost. Kohtumine lõpeb püüdega saavutada kokkulepe meetmetes, kuidas kurjategija hüvitab kannatanule tekitatud kahju. Kannatanu osalemine lepitamisprotsessis on vabatahtlik. Ka kurjategija osalemist peetakse tavaliselt vabatahtlikuks, kuid peab silmas pidama, et kurjategija „vabatahtlikkus“ võib olla tingitud soovist vältida raskemat karistust. Lepitaja ei mõjuta tulemust, tema roll on hõlbustada kahe osapoolte vahelist suhtlemist nii, et nad leiaksid lahenduse, mis on mõlema suhtes õiglane.

Moodsa lepitusmenetluse rakendamise ajalugu. Esimene ohvri-kurjategija lepitusprogramm sai alguse eksperimendist Kitcheneris, Ontarios 1970ndate alguses, kui noortele spetsialiseerunud kriminaalhooldaja veenis kohtunikku, et kaks vandalismis süüdi mõistetud noort peaks kohtuma kuriteo ohvritega. Pärast kohtumist nõudis kohtunik nendelt noortelt katseaja ühe tingimusena hüvitise maksmist. Kitcheneri eksperiment arenes kindlakujuliseks ohvri-kurjategija lepitusprogrammiks, mida rahastasid annetuste näol kirikud, valitsus ja erinevad kogukonnaliikumised. 1978. a alustati esimese programmiga Ameerika Ühendriikides Elkhartis, Indiana osariigis. Seal levis see üle kogu USA ja Euroopa. USAs on ligikaudu 400 ohvri-kurjategija lepitusprogrammi. Lääne-Euroopale iseloomulikult hakati seal lepitamist kui sotsiaalpsühholoogilist lähenemist ja konflikti lahendamise viisi kasutama enne, kui vastavad seadused vastu võeti ja kriminaalmenetlusega seoti.

Põhjamaade üks eripära on see, et Norras, Rootsis, Soomes (kes alles hiljuti asjakohased seadused vastu võttis) on eraldi lepitustegevuse seadus ja menetlusseaduses polegi otsesõnu leppimist ja lepitamist nimetatud, vaid lähtutakse sellest, et menetlus lõpetatakse otstarbekuse kaalutlustel. Samas Saksamaa, Prantsusmaa, Austria ja Belgia kasutavad pigem sama lahendust kui Eesti, kus menetlusseaduses on lepitamine ja leppimise tõttu kriminaalmenetluse lõpetamine eraldi ära toodud.

Üks põhjendus, miks 2006. aastal valitsus ja Riigikogu eelnõu heaks kiitis, on rahvusvaheline taust. Nimelt EL raamotsus ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses (2001) näeb ette, et liikmesriigid peavad soodustama lepitamist kriminaalasjades ja nägema ette, et leppimise tulemusi saaks kriminaalmenetluses kasutada. EL Nõukogu raamotsus on siduv oma eesmärgilt, aga viis, kuidas iga liikmesriik seda rakendab, on jäetud iga riigi enda otsustada. Seesama raamotsus oli viimaseks tõukeks, et KrMS lepitusmenetluse regulatsioon vastu võeti. Niisiis on Eesti täitnud oma liikmelisusest tuleneva kohustuse ja näinud seaduses ette lepitusmenetluse ja leppimise tulemusi arvestava korra.

Varem ei ole ei KrMS-s ega KrMK-s lepituse terminit kasutatud, aga Eesti õiguskorras ei ole lepitamine ja leppimine uus. Kriminaalmenetluskoodeksis oli juba varem ette nähtud võimalus menetluse lõpetamiseks leppimise tõttu: esiteks erasüüdistusmenetluse korral, kus menetlust alustati ainult kannatanu kaebusel ja selle tagasivõtmisel tuli üldjuhul menetlus lõpetada; teiseks tuli ka varasemas praktikas ette kriminaalmenetluse lõpetamist kolmanda astme ja teise astme ettevaatamatusest toime pandud kuritegude puhul (eelkõige surmaga lõppenud liiklusõnnetused). Ka alaealise mõjutusvahendite seadus, mis kehtib alates 1998. aastast, näeb ette alaealise õigusrikkuja puhul ühe mõjutusvahendina lepitamist. Lepitamist mainivad ka kollektiivse töötüli lahendamise seadus ning tsiviilkohtumenetluse seadustik.

Lepitus kriminaalmenetluses

Lepitamise eesmärk kriminaalmenetluses. Lepitamise eesmärkidest kriminaalmenetluses peab esile tõstma konflikti lahendamise „erastamist“. Silmas pidades kriminaalmenetluses kehtivat legaalsuse printsiipi, tuleb kuriteo tunnuste avastamisel või õiguskaitseorganite töö-

tajatele teatavaks saamisel menetlust alustada ning kurjategija ja kannatanu „kistakse“ riiklikku ja üsna formaliseeritud protsessi (kui pidada silmas KrMS reegleid).

Kuigi kuritegu on riigis kehtestatud normide rikkumine, võib üldinimlikul tasandil tõdeda, et kui on olemas konkreetne kurjategija ja konkreetne ohver, on kuritegu kahe isiku vaheline asi. Lepitamise laiem filosoofiline taust lähtubki sellest, et kuriteoohvri ja kurjategija vaheline konflikt tuleb neile n-ö tagasi anda. Täna ses kriminaalmenetluses juhtub, et kui kahtlustatav on kindlaks tehtud, siis hakkab kogu süsteem tema süüd tõendama ja tema vastu töötama ning kannatanut kasutatakse sageli ainult formaalse menetlusosalisena. Kannatanu õigused, nagu tsiviilhagi rahuldamine või apellatsiooni ja kassatsiooni esitamise õigus on küll formaalselt olemas, aga tegelikult ei küsi ega tea keegi, kas see rahuldab kannatanu vajadused. Lepitamine on ohvri huve kõige suuremal määral arvestav menetlus. Lepitamise tõstab ohvri väärtust, suurendab tema kaasatust. Lepitamise puhul, kus kannatanu ja kurjategija istuvad ühe laua taga ja räägivad asjast, saab kannatanu mingil määral seda protsessi juhtida, oma huve välja tuua, mida kriminaalmenetluse ametlik vorm ette ei näe.

Järgmisena võib välja tuua „vastasseisu“ efekti, mille all tuleb mõelda seda, et lepitamise käigus vastasseis tekitatakse või antakse isikutele tagasi. See on ohvri ja kurjategija vaheline vastasseis ning riigi, süüdistaja funktsiooni, uurimisfunktsiooni siin enam ei ole ehk teisisõnu, osapooled saavad konflikti omavahel käsitleda ja sellest rääkida. Lepitaja pole õiguskaitseorgani töötaja, vaid on erapooletu isik, kes suunab pooli, vajadusel aitab selgitada lepitusmenetluse eesmärgi ja korda.

Lepitamise kontseptsioon kriminaalmenetluse seadustikus. Eesti kriminaalmenetluses on lepitusmenetluse eesmärk saavutada kokkulepe kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu leppimiseks ning kuriteoga tekitatud kahjude heastamiseks. Kui minna natuke sügavamale ja uurida, mida lepitamise/leppimise tulemusena tahetakse kriminaalmenetluses saavutada, siis teoorias saab välja tuua kaks lepitamise kontseptsiooni alust: lepitamine kui abinõu ressursside kokkuvõtmiseks ja lepitamine kui iseseisev konflikti lahendamise viis. Lepitamise teel üritatakse saavutada neid eesmärgi, mida tavaliselt mõeldakse saavutada karistusega ehk kriminaalmenetlusprotsessi viimase etapiga – süüdimõistva kohtuotsusega, karistuse mõistmise, karistuse individualiseerimisega. Tänu lepitamisele ei pea teatud juhtudel asi minema isiku karistamiseni, vaid eesmärgid saavutatakse lepitamise protsessi ja lepituskokkuleppe kaudu.

Milline on meie menetlusseaduse aluseks võetud kontseptsioon? KrMS § 6, mida eelnõus ka täiendati, ütleb, et lepitamine laiemas tähenduses on otstarbekuse kaalutlusel kriminaalmenetluse lõpetamine. KrMS § 6 kohaselt tuleb menetlus läbi viia, kui ei esine välistavaid asjaolusid või siis, kui otstarbekuse kaalutlusel kohus või prokurör ei pea vajalikuks karistamist. Võib väita, et meie kriminaalmenetluse seadustik kombineerib lepitamise kontseptsiooni mõlemat alust. Suurem osatähtsus on isegi sellel, et lepitamine peaks kujunema iseseisvaks kriminaalõiguslike konfliktide lahendamise viisiks. Lepitamist on mõtet kohaldada siis, kui selle kaudu tõesti saavutatakse need eesmärgid, mida peaks saavutama karistamisega. See tähendab, et kurjategija tunnustab toimepandud tegu ja näitab aktiivse heastamisega, et tema poolt uute võimalike kuritegude toimepanemine ei ole reaalne. Iga kriminaalmenetluse lõpetamine otstarbekuse kaalutlusel hoiab kokku prokuratuuri ja kohtu tööaega ja ka karistuse täideviimisega seotud kulusid. Teisalt on lepitusmenetlus osapooltele riigi poolt pakutav tasuta teenus, mis ka midagi maksab. Seetõttu ei olegi ressursside kokkuvõtte nii oluline kui asja teine külg: konfliktide lahendamine.

Tuleb tähelepanu juhtida sellele, et seadus räägib kahjude aktiivsest heastamisest, mitte üksnes kahjude hüvitamisest – seadusandja on andnud terminile uue sisu. Nimelt on poliitikud nimetatud lepitamise puhul negatiivsena asjaolu, nagu antaks eelis neile kurjategijatele, kellel on võimalik kahjud rahaga hüvitada, kuid on palju kurjategijaid, kellel ei ole

võimalust kannatanu soovidele vastu tulla. Kõigele lisaks on kahjude hüvitamine nii või teisiti kurjategija jaoks eraõigusest tulenev nõue. Kui kurjategija seadusest tuleneva nõude niigi täidab, siis miks antakse talle eelis kriminaalmenetluse lõpetamise näol. Seetõttu räägitaksegi lepitamise puhul vajadusest jõuda aktiivse heastamiseni. Aktiivne tähendab seda, et kurjategija ise peab tegema ettepanekuid ja jõudma kannatanuga kokkuleppele selles, mis oleks antud juhul õiglane ja kannatanu huve arvestav kahjude hüvitamine. Kindlasti ei võrdu see eraõigusliku nõudega ehk tsiviilhagiga ning seetõttu kasutab ka seadus terminit „heastamine“ ja mitte „hüvitamine“. Erinevates teostes leitaksegi, et lepitamine ja lepituskokkuleppe sõlmimine, kus käsitletakse ka kahjude heastamist, õigustab kriminaalmenetluse lõpetamist ainult siis, kui on tegemist aktiivse heastamisega, st isegi suurema panusega, kui kurjategijal eraõigusliku kohustusena oleks.

Lepitusmenetlus

Lepitusmenetluse suunamine. Esimene etapp kriminaalmenetluses lepitusmenetluse puhul on lepitusmenetluse suunamine. Kontrollitakse, kas on alust kriminaalasi lepitusmenetluse suunata; küsitakse poolte nõusolekut ja seejärel koostatakse lepitajale suunamise määrus.

Kriminaalasi võib suunata lepitusmenetluse nii prokurör kui ka kohus. Üldjuhul peaks see olema prokurör, sest kui silmas pidada otstarbekuse kaalutlust ja menetlusressursside kokkuvõtet, peaks see toimuma juba kohtueelses menetluses. Kuid seadus ei välista lepitusmenetluse võimalust ka sellistes asjades, mis on juba kohtumenetluses jõudnud.

Kurjategija osalemise eeltingimus on see, et ta peab aru saama oma teo ebaõiglusest ning seda tegu kahetsema. Samuti peab kurjategija olema valmis toimunud kannatanuga arutama ja kindlasti peab ta üles näitama valmisolekut ning tahet kahjude heastamiseks. Kannatanu, kelle puhul kohaldatakse lepitusmenetlust, peab olema füüsiline isik.

Lepitusmenetluse suunatavad kuriteod. Seadus nõuab, et lepitusmenetluse suunamiseks esineksid KrMS § 203¹ lg 1 nimetatud alused. Lepitusmenetlus kohaldub II astme kuritegudele, kõik I astme kuriteod on lepitusmenetluse rakendamiselast väljas. Lepitamismenetlusest on välistatud järgmised II astme kuriteod: piinamine, orjastamine, isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine, vabaduse võtmine seadusliku aluseta, ebaseaduslik inimuuringute tegemine, ebaseaduslik siirdematerjali võtmine, vägistamine, sugulise kire vägivaldne rahuldamine, suguühendusele sundimine, väljapressimine ning avaliku korra raske rikkumine. Lepitusmenetlusest on välistatud ka kuriteod, mis on toime pandud täisealise isiku poolt alaealise kannatanu vastu. Kõne alla ei tule needki teise astme kuriteod, mille tagajärjeks on inimese surm. Eraldi on välja toodud inimsusevastased ja rahvusvahelise julgeoleku vastased, riigivastased, ametialased, üldohtlikud ja õigusemõistmisevastased kuriteod, kus üldjuhul on olemas ka avalik menetlushuvi.

Valitsusele esitatud algses eelnõus olid välistatud vaid inimese surmaga lõppenud teise astme kuriteod. Ülejäänud alused lisandusid seaduse menetlemisel Riigikogus, kus eelistati rakendada konservatiivset lähenemist – alustada kergematest asjadest, et hiljem oleks võimalik lepitusmenetluse rakendusala laiendada.

Lepitusmenetlust tuleks kohaldada eeskätt esmakurjategijatele, kelle puhul on suurem tõenäosus jõuda positiivse tulemuseni, st välistada karistuse kohaldamise vajadust.

Kuriteo asjaolud peavad olema selged. Lepitamise puhul ei hakata enam rääkima sellest, kas tegu on toimunud või mitte. Keskendutakse pigem sellele, millised on teo tagajärjed ja kuidas saab neid tagajärgi siduda eraõigusliku kokkuleppega ning kurjategija ja kannatanu omavahelise arutelu tulemusel sellisel viisil leevendada, et karistuse mõistmise vajadus kurjategija suhtes ära langeb. Sisulisest aspektist peaks lepitusmenetluse suunama asju, kus on näha, et kannatanu õiguste arvestamine on võimalik ja sel teel kurjategija vastutustunde

tõstmine on mõttekas. Sobivateks võiks pidada kergemaid varavastaseid kuritegusid, mille puhul puudub avalik menetlushuvi. Ka teistes riikides kohaldatakse lepitamist eelkõige isiku- ja varavastaste kuritegude puhul, kus on olemas konkreetne füüsilisest isikust ohver ja selge arusaam konfliktid olemusest ning kus ei toimu vaidlust kuriteo kvalifitseerimise osas, sest asjaolud on selged. Need peaksid olema konfliktid, mida on võimalik lahendada väljaspool kriminaalmenetlust, mis mõjutavad ohvrit üsna tugevasti ja viiksid kurjategija selleni, et korduvkuritegevuse risk jääb ära või väheneb.

Kui asjaosalised on täisealised, siis üldjuhul on lepitamine sobiv eelkõige nende tegude puhul, kus osapooled üksteist tunnevad. Kui kuriteo toimepanija on alaealine, siis on lepitamine sobiv sõltumata tema suhetest kannatanuga.

Lepitusprotsess. Prokuratuur või kohus saab lepitusmenetluse rakendamise määruse Sotsiaalkindlustusametile lepitamise korraldamiseks. Sotsiaalkindlustusamet nimetab lepitusteenust osutava ametniku (lepitaja), teavitades sellest ka prokuratuuri. Kuna lepitusmenetluse osutamise tagab Sotsiaalkindlustusametis ohvriabi osakond, siis nimetab ohvriabi osakonna juhataja lepitaja, kes tunneb kõige paremini lepitatavaid ja piirkonna eripära. Lepitaja võtab ühendust kannatanu ja kahtlustatava või süüdistatavaga. Kui kannatanu või siis kahtlustatav või süüdistatav on piiratud teovõimega isik, peab lepitaja ühendust võtma ka isiku seadusliku esindajaga. Lepitaja peaks lähtuma ühenduse võtmisel mõistlikkuse põhimõttest ning kindlasti ei tohiks lepitaja kontaktivõtt piirduda ühekorde katsega helistada. Kui mõne osapoollega ei ole võimalik korduvatele katsetele vaatamata kontakti saada, teavitab lepitaja sellest prokuratuuri.

Lepitaja peab üle kontrollima osapoolte nõusoleku asja lahendamiseks lepitusmenetlusega ja selgitama osapooltele lepitusmenetluse olemust ja käiku. Samuti peab lepitaja teavitama osapooli vastutusest lepituskokkuleppe rikkumise eest ning selgitama muid lepitusmenetluses olulise tähtsusega asjaolusid, sh lepitusmenetluse katkestamise tagajärgi.

Esimene kohtumine osapooltega tuleb korraldada ühe kuu jooksul määruse jõudmisest Sotsiaalkindlustusametile. Kohtumisi lepitaja, kannatanu ja kahtlustatava või süüdistatava vahel võiks olla vähemalt kaks. Alguses võib lepitaja selleks, et tutvuda kannatanu ja kahtlustatava või süüdistatavaga, kutsuda nimetatud isikud vastuvõtule ka eraldi.

Lepitamine peaks toimuma kannatanu elukohajärgses maakonnas, kuid kokku võib leppida ka teisiti. Lõplik kokkulepe osapoolte vahel sõlmitakse kahe kuu jooksul alates määruse jõudmisest Sotsiaalkindlustusametisse. Lepituskokkuleppe sõlmimisel peavad korraga kohal olema mõlemad osapooled isiklikult.

Lepituskokkulepe. Kirjalik lepituskokkulepe sisaldab kahju heastamise korda ja tingimusi, kuid võib sisaldada ka muid tingimusi. Tuleb rõhutada, et jutt on kahju heastamisest, mitte tsiviilhagi rahuldamisest, st sellest, kuidas pooled konkreetsel juhul kokkuleppele jõuavad. Mida kannatanu antud juhul peab piisavaks oma afekti rahuldamiseks, on tema otsustada. Lepitaja roll on eelkõige selles, et suunata pooli normaalsele ja täidetavale kokkuleppele. Ilmselt võivad siin ette tulla ka olukorrad, kus kannatanu hakkab nõudma suuri rahasummaksid nii materiaalse kahju kui moraalse kahju eest, mida teo toimepanija ei ole võimeline maksma, ning sellisel juhul ei tule lepitamisest midagi välja. Samas peab tõdema, et see on tehnika küsimus, kuidas lepitaja protsessi suunab: kas esimesena teeb oma pakkumise kurjategija või kannatanu.

Teiste riikide praktika näitab, et enamasti on heastamise korral tegemist raha maksmisega, kuid üha enam leiab kasutust ka mingi reaalsoorituse tegemine, nt töökohustuse täitmine kannatanu heaks või üldkasulik töö. Näiteks alaealine autoärandaja käib mõnda aega ohvri autot pesemas vms. Samuti võib kahju heastamine seisneda vabandamises, mis lepituskokkuleppesse kirja pannakse. Vabandada võib nii ohvri kui tema perekonna ees, kui

kuritegu on puudutanud laiemat ringi. Kahjude heastamise konkreetseid tingimusi seadus ette ei kirjuta, sest need tulenevad iga kaasuse ja kannatanu soovide eripärast. Ei ole välis- tatud, et kannatanu leiab, et ta ei tahagi millegi tegemist enda hüveks, vaid nõuab üldkasu-liku töö tegemist ühiskonna hüveks. Samuti võib lepitamise üheks tingimuseks olla raviko- hustusele allumine ja teraapias osalemine, kui kuriteo või selle üksikakti toimepanemine johtus sõltuvusest või mingist probleemist, mida saab teraapia või ravi abil kõrvaldada. Kuigi sel puhul ei ole tegemist otseselt kahju heastamisega, täidab see karistuse tüht eesmär-ki – ennetada retsediivsust.

Kriminaalmenetluse lõpetamine. Lepitaja saadab sõlmitud lepituskokkuleppe prokurörile ning lisab sellele lepitusmenetluse käiku kirjeldava aruande, et prokurör saaks veenduda, et tegemist on poolte vaba tahte avaldamisega; tutvuda sellega, kui palju on olnud kohtumisi jne. Prokurör hindab, kas lepingus loetletud kohustuste täitmine asendab karistuse eesmär-ki või mitte. Kui prokurör peab võimalikuks menetlus lõpetada, siis lõpetab ta selle ise või taotleb lõpetamist kohtult. Prokurör võib lõpetada menetluse juhul, kui ta ise on kohtueelses menetluses asja lepitusmenetlusse suunanud ja kui tegu on kergemate teise astme kuritegudega. Raskemate puhul peab lõpetamist taotlema kohtult.

Kriminaalmenetluse lõpetamine vormistatakse määrusega. Kohtul on õigus kutsuda prokuratuuri taotluse lahendamise juurde kõik osapooled. Asjassepuutuvate isikute kutsumise vajaduse üle otsustab kohus omal algatusel või poolte taotlusel. Kaitsja kutsumise taotluse esitab kahtlustatav või süüdistatav. Lepitajat võib küsitleda üksnes lepituskokkuleppe sisu selgitamiseks.

Lõpetamistaotluse esitamiseks on vaja poolte nõusolekut, mis võiks olla juba lepi- tuskokkuleppes kirja pandud. Lõpetamise määruuses määratakse need lepituskokkuleppe tingimused, millega seotakse kriminaalmenetluse uuendamise oht. Kohustuste panemiseks on vajalik kahtlustatava või süüdistatava nõusolek, loomulikult ka menetleja nõusolek, aga kannatanu nõusolekut nende kohustuste valiku osas ei küsita.

Kontroll kohustuste täitmise üle ja osapoolte tagatised. Kannatanul on õigus vaidlustada menetluse lõpetamise määrus, kui ta ei ole nõus sellega, et mõned kokkuleppe tingimused ei ole seotud menetluse uuendamisega. Lõpetamise määruuses märgitud kohustuste täitmise järele valvab lepitaja, kuid nende tingimuste täitmise üle, mis ei ole seotud menetluse uuendamisega, lasub järelevalve kannatanul endal. Lepitusmenetluses on kohustuste täitmise aeg piiratud kuue kuuga, mis paneb piiri ka rahalise kahju heastamise summale, mida konkreet- sel juhul on kurjategija võimeline maksma. Kuue kuu möödudes (lepitajal on õigus saada osapooltelt kontrollimiseks vastavaid tõendeid ja teavet) esitab lepitaja prokurörile aruande, millest ta annab teada, kas lepituskokkuleppe tingimused on täidetud või mitte ning sellest lähtudes teeb prokurör otsuse menetluse uuendamiseks või asja lõplikuks sulgemiseks.

KrMS § 427⁷ näeb ette tagavaravariandi juhuks, kui kokkuleppe sõlmimise ajal oli kohus- tuste täitmine reaalne, aga kuue kuu jooksul ilmnevad kohustuste täitmist raskendavad asjaolud. Sellisel juhul on menetlejal võimalik vastu võtta vastav otsus ja võetud kohustused menetluse uuendamisest lahti siduda. Ka sellisel juhul on vaja mõlema poole, nii kannatanu kui ka isiku, kelle suhtes menetlus lõpetati, nõusolekut, v.a menetluskulude osas, mis jäävad alati leppimise tõttu menetluse lõpetamise korral kahtlustatava või süüdistatava kanda.

Kokkuvõtteks

Lepitusmenetluse kohaldamine on olnud võimalik alles mõned kuud, seetõttu ei ole süsteem ennast veel näidata jõudnud. Vaatamata sellele, et on sõlmitud mõned lepituskokkulepped ja mõned ootavad allkirjastamist, ei ole meetme efektiivsust Eestis veel võimalik hinnata. Selleks on vaja pikemat praktikat, mille järel tuleb üle vaadata probleemid ning teha vajadusel seadustes korrektiive.

STAR – sotsiaaltöötaja virtuaalne töökeskkond

Meelis Zujev
STAR-i projektijuht,
sotsiaalministeerium

Paljud sotsiaalvaldkonnas tegutsevad inimesed on kindlasti kuulnud ühes või teises kontekstis lühendit STAR. Käesolev artikkel selgitab selle nimetuse sisu ja sellega seotud arenguid pikemalt.

STAR tähistab sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistrit, mis internetipõhise infosüsteemina on mõeldud eeskätt kohalike omavalitsusüksuste ja maavalitsuste, aga ka erinevate sotsiaal- ja hoolekandeesutuste spetsialistide töövahendiks. STARi näol on tegemist elektroonilise töökeskkonnaga, kus kohaliku omavalitsusüksuse sotsiaaltöötaja registreerib kõik sotsiaalprobleemidega kodanike pöördumised (juhtumid) ja selle lahendamiseks teostatud või teostatavad toimingud ning otsused. Seega võimaldab süsteem hallata ja analüüsida erinevat sotsiaaltööga seotud informatsiooni.

Uue infosüsteemi vajadus ja põhimõtted

Hetkel kasutuses olev sotsiaalinfosüsteem (SIS) loodi algselt eelkõige toimetulekutotevuse maksmise abivahendiks, millele hiljem lisandus ka puuetega inimeste hooldajatoetuse maksmise moodul. SISi näol on tegu üleriigilise hajutatud registrite süsteemiga, mille puhul registri volitatud töötajaks on

Eesmärk on luua lihtne ja sõbralik elektrooniline töökeskkond, mis aitaks sotsiaaltöötajal oma tööd senisest hõlpsamini korraldada.

kohalik omavalitsusüksus. See tähendab, et registrite arendamine on paljuski sõltunud kohalike omavalitsuste kavadest ja olnud kokkuvõttes väga ebaühtlane. Kuna informatsiooni kogumine ja töötlemine hajusregistritest on riigi tasandil keeruline ja aeganõudev ning registrite ühtlustamine kulukas, ei ole selle süsteemiga jätkamine otstarbekas.

Uue infosüsteemi planeerimisega alustati 2004. aastal, mil valitsus kiitis heaks hoolekandekontseptsiooni. Infosüsteemi loomisel seati peaesmärgiks kaasaegsete infotehnoloogiliste võimaluste kasutamine kliendikeskse sotsiaaltöö korraldamisel.

Kuna sotsiaaltöötaja vajab oma töös palju ja erinevat informatsiooni, korraldab suhtlemist ja infovahetust paljude spetsialistide ja asutustega, koostab, vahetab ja säilitab erinevaid dokumente ning analüüsib klientidega seotud infot, keskendub uus süsteem just nimetatud tegevuste toetamisele. Kliendiga seotud info ei piirdu üksnes juhtumi lahendamise otsusega (nt koduteenuse määramine, sotsiaalkorterisse paigutamine, hooldekodusse suunamine), vaid on aktiivne kliendi teenusel viibimise ajal. Selleks lülitatakse STARi töökeskkonda ka teenuse osutajad, mis tagab sotsiaaltöötajale võimaluse vahetada teenuse osutajaga informatsiooni teenusele suunatud isiku ja temaga seotud toimingute kohta. Süsteem peab võimaldama pidada arvestust ka

teenuse osutaja ressursside kohta (kohtade arv, vabade kohtade olemasolu, teenust osutav personal, selle kvalifikatsioon, kulu- tused teenuse osutamiseks, sh koha maksumus jms). Loetletud andmeid on vaja teenuse mahu hindamiseks ja hoolekandeteenuste arendamiseks riigis tervikuna. Teenuse osutajate kohta koguti seni viimati loetletud andmeid eraldi veebipõhises andmekogumissüsteemis H-veeb.

STARi loomise eesmärk on luua kasutajale lihtne ja sõbralik elektrooniline töökeskkond, mis aitaks sotsiaaltöötajal oma tööd senisest hõlpsamini korraldada.

Eesmärk on ehitada süsteem, milles kogu sotsiaaltöötajale vajalik informatsioon on olemas või kergesti hangitav ning mis toetab teda igapäevastes tegevustes.

Registripäringute kõrval on oluline ka dokumentide ja arvelduse elektrooniline korraldamine, samuti spetsialistide vahel info vahetamine (juhtumiplaani täitmine, dokumentide edastamine jmt) ja toimunu analüüsimine (juhtumi hindamine, hindamis- instrumentide kasutamine, piirkondlike teenuste vajaduse analüüsimine ja planeerimine, meetmete tulemuslikkuse hindamine, järelevalve korraldamine jne). Loodav süsteem peaks aitama kaasa sotsiaaltöö tegevuste struktureerimisele ning mõistete, teenuste ja andmete sisu defineerimisele ja ühtlustamisele. STAR tagab sotsiaaltöötajatele turvalise raamistiku, mille abil oma igapäevatööd korraldada.

Kuigi uues süsteemis luuakse mitmed reeglid ja standardid, säilib ometi igal kohalikul omavalitsusel võimalus oma vajadustest lähtudes STAR-i täiendada ja sellesse täpsustusi teha. Süsteemi on võimalik kohandada vastavalt kohaliku omavalitsuse või piirkonna vajadustele, tagades seejuures teenuse osutamisel standardi nõuetest kinnipidamise. Omavalitsustel on STAR-is võimalik ka omavahel infot vahetada (nt teenuste standardid, hindamisinstrumendid jmt). Selle jaoks on süsteemi planeeritud nn ressurssiait, kus võib tutvuda teenuste kirjeldustega ning leida ka teenuse osutaja kontaktandmed.

Eeltoodust lähtudes on uue süsteemi loomine nii arendajatele kui ka tulevastele kasutajatele suur väljakutse, mis teenib sotsiaaltöö tõhustamise eesmärki.

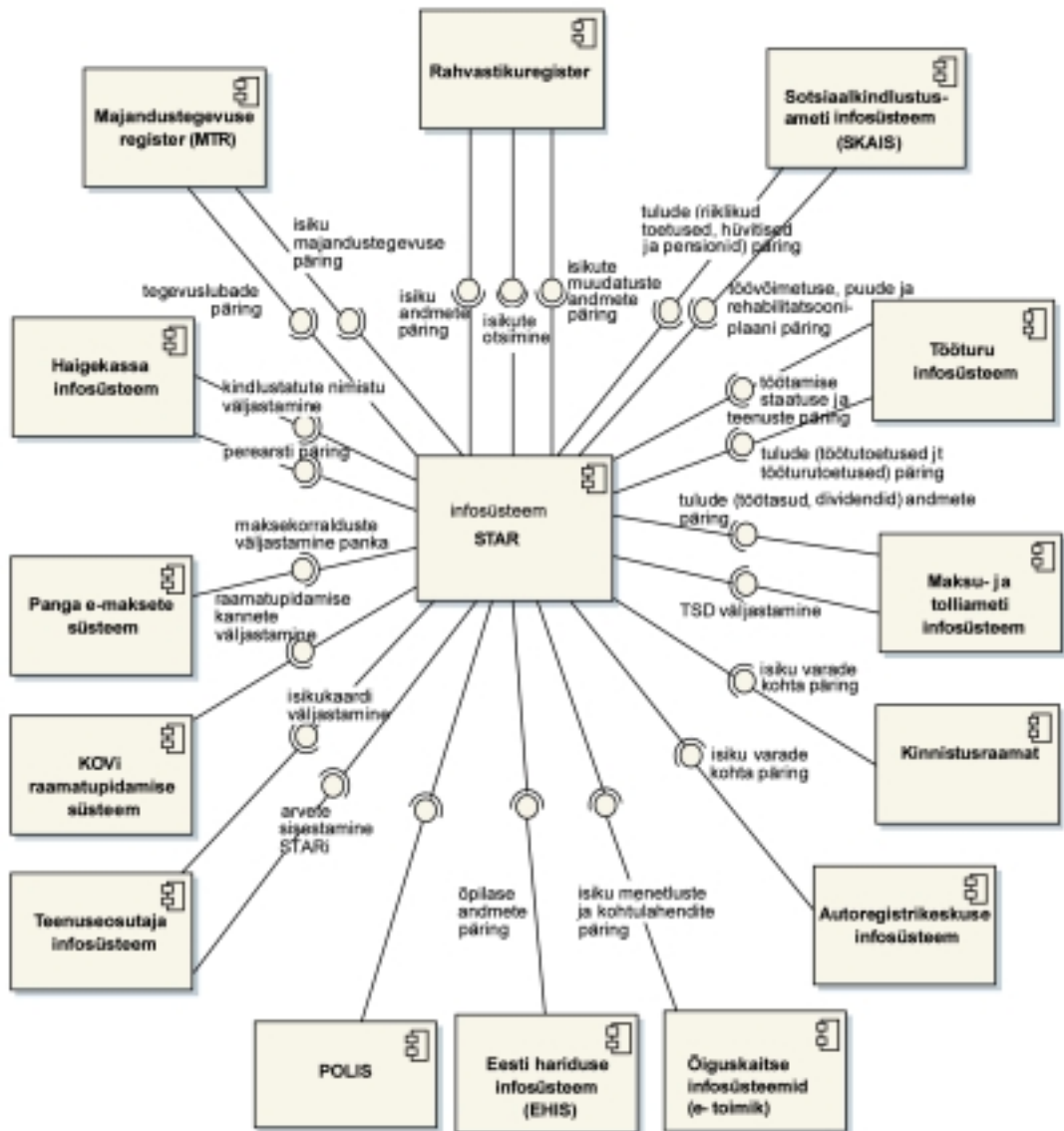
Süsteemi kasutamise põhimõtted

Kõik toimingud – juhtumi avamine, menetlemine, andmete kasutamine ja vaatamine, sh muudatuste tegemine andmetes, teenuste kirjeldustes ja teistes andmegruppides – toimuvad läbi tsentraalse serveri, millele on igal õigustatud kasutajal internetipõhine juurdepääs. Igal õigustatud kasutajal on süsteemi kasutamiseks oma kasutajanimi ja paroolid, sisenemine on võimalik ka ID-kaardiga. Seega on iga STAR-is tehtud liigutust võimalik identifitseerida.

See on vajalik eeskätt isikuandmete turvalisuse seisukohast. Kuna süsteem sisaldab väga palju eraelulisi ja delikaatseid isikuandmeid, on nende turvalise ja eesmärgipärase kasutamise tagamine üks tähtsamaid prioriteete süsteemi ülesehitamisel. Lisaks kasutajate identifitseerimise võimalusele kehtivad süsteemis teatud juurdepääsupiirangud, mis kindlustavad selle, et iga kasutaja näeb vaid oma tööks vajalikku informatsiooni. Süsteemi arendamisel on arvestatud võimalusega, et inimesel endal oleks võimalik oma juhtumi juures kaasa rääkida ning enda kohta tehtud päringuid jälgida.

Vältimaks andmete dubleerimist teostatakse STAR-is erinevate riiklike registrite vahel päringuid. Samas säilib süsteemis päringute tegemise kõrval ka andmete sisestamise ja täiendamise võimalus. Niisugune kombineerimine võimaldab sotsiaaltöötajal senisest kiiremini ja mugavamalt koondada oma tööks vajalik informatsioon ning seda ka täiendada. Koondatud infot on võimalik vahetada teiste spetsialistidega (nt juhtumite arutelu puhul, erinevate teenuse osutajatega jne).

Uue süsteemi ülesehitamisel on lähtutud põhimõttest, et sotsiaaltöötaja sisestab oma

Joonis 1. STAR liidesed. Väljavõte infosüsteemi eelanalüüsi dokumendist.

tööks vajaliku info (kliientide andmed, probleemi kirjeldused, teenused, lepingud jmt) töö käigus jooksvalt, mistõttu ei seata uues süsteemis üldjuhul enam eesmärgiks eraldi aruannete sisestamist ega koostamist. Seda pole lihtsalt vaja, kui eelnevalt on kogu arvepidamine ja teenuste osutamine kliendi andmetega seotult töökeskkonnas olemas. Aruannete koostamine toimub lihtsalt, nt „koosta aruanne“-nupule vajutamiselega. Samas seab see eeldus igale andmesisestajale vastutuse andmete õigsuse kontrollimise eest.

Lisaks üleriiklikele aruannetele ja analüüsidele on andmeid võimalik analüüsida ka maakonna ja kohaliku omavalitsuse tasandil. Süsteemis on ka dokumentide väljatrüki võimalus.

Projekti verstapostid

STARi arendamiseks on kohalike omavalitsuste, maavalitsuste ja sotsiaalministeeriumi spetsialistidest moodustatud katsegrupp, kes annab aktiivselt tagasisidet kõigi süsteemi arendamisega seotud sisuliste küsimuste kohta. Käesoleva aasta septembris ja oktoobris toimuvad arendustööd süsteemi pro-

totüübiga, mis annab ettekujutuse tulevase süsteemi funktsionaalsusest.

Käesoleva aasta novembriks valmib detailne analüüs uue süsteemi olemusest ja selle võimalustest. Aasta lõpuks on võimalik tutvuda süsteemi esimese testversiooniga.

2008. aasta II–III kvartalis on kavas läbi viia piirkondlikud koolituspäevad sotsiaaltöötajatele, et siis III kvartali lõpus asuda uut süsteemi testima ning anda viimane lihv STAR-i I etapi rakendamiseks alates 2009. aasta algusest.

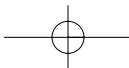
Tänaseks on selge, et sotsiaaltöö ja sotsiaaltöötajate vajadused on suuremad võrreldes uude süsteemi esialgselt planeeritud võimalustega, mistõttu STARi arendamine jätkub ka pärast 2009. aastat.

Kindlust ja julgust projektiga edasiliikumiseks annab see, et täna tegutsev katsegrupp on süsteemi kavandamise juures usinalt kaasa löönud ja selgelt oma vajadusi väljendanud. Siit ka üleskutse kõigile, kellele tekib soov kaasa rääkida uue süsteemi arendamises: võtke ühendust STAR-i projektijuhiga, kes annab osalemise kohta täpsemaid selgitusi.

Tänased andmed uues süsteemis

Mis saab tänaseks juba kogutud andmetest? Üle kümne aasta kasutusel olnud sotsiaalinfosüsteemis SIS on palju andmeid, mida võib juhtumite lahendamisel vaja minna. Samas sisaldab SIS palju informatsiooni juba lõpetatud juhtumite ja menetluste kohta. Andmete ülekandmine vanast süsteemist uude on suuresti kokkuleppe asi. Arendaja ülesannete hulka kuulub muuhulgas ka andmesiirde küsimuse lahendamine ning selles osas leitakse kindlasti parim lahendus, mis selle projekti ressursside puhul on võimalik. Tõenäoliselt arvestatakse 2006. aasta sügisestel teabepäevadel sotsiaaltöötajate väljendatud seisukohata, et uut andmebaasi pole vanade andmetega mõistlik risustada, kuid samas peab olema tagatud võimalikult lihtne juurdepääs vanale andmebaasile ning sealsete andmete ülekandmine uude süsteemi.

Kahtlemata toob uue süsteemi kasutuselevõtmine kaasa mõnevõrra segadust ja küsimusi, kuid sellele eelnevad teabe- ja koolituspäevad peaksid andma kõigile asjaosalistele vajaliku ettevalmistuse ning teadmised. Selleks ajaks on koostatud kirjalikud juhendmaterjalid ning abi saab ka süsteemi administraatoritelt.

Seminar „Teisel pool koduläve“

Eike Käsi, *ESTA Põhja piirkonna juhatuse liige, seminari moderaator*

19. septembril toimus ESTA ja Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse ühisprojektina teemaseminar „Teisel pool koduläve“. Eesmärgiks oli hea praktika ja kogemuste vahetamise ning teabe edastamise teel kaasa aidata elanikele võrdsete võimaluste loomisele eluasemeprobleemide lahendamisel. Osalejad, keda oli kokku 93, ütlesid, et kodutus on Eestis sotsiaalprobleem ja sellega tuleb intensiivselt tegelda. Ettekannetes oli rõhuasetus eelkõige sellel, kuidas Eesti eri piirkondades koduta inimestega tegeldakse, millised on teenused ja missugused tugisüsteemid toimivad. Kohtla-Järve Sotsiaalhoolekandekeskuse direktori asetäitja **Maarika Tarum** nentis, et nende linnas on teenuste süsteem selline, et kodutus ei ole tõsiseks probleemiks, küll on aga selliseid kliente, kes ei taha olla raamidesse surutud ning ei võta pakutut omaks, aga vägisi abi anda ei ole võimalik. MTÜ Rakvere Diakooniakeskuse juhataja **Pille-Ruth Kukemilk** ütles, et Rakvere linn ostab nendelt kodututele öömaja teenust, aga kahjuks puudub päevane teenus. Kodutus moodustas öömaja klientidest üle 50 %. Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakonna peaspetsialist **Indrek Rohtla** tutvustas koduta inimeste probleemide lahendamist Tartus, kus linnal on olemas varjupaik, sotsiaaleluruumid, hea koostöö Pauluse kogudusega, toimib ka päevakeskus, linn on koostamas tegevuskava sotsiaaleluruumi klientidele. Pärnu Linnavalitsuse kodutute hoolekande ja toetuste peaspetsialist **Raul Kivi** ettekandest selgus, et Pärnus on varjupaik ja sotsiaaleluruumid ühe katuse all ning teenust ostab linn. Varjupaika suunatakse klient sotsiaaltöötaja suunamiskirjaga, tegutsevad vabatahtlikud abistajad. Narva abilinnapea **Aleksander Ljudvig** rääkis, et Narvas kuulub öömaja Punase Risti Narva seltsile, kes osutab linnale teenust. Probleemiks ei ole üürivõlg-lased, küll aga sissetulekuga inimesed, kes ei oska oma rahaga mõistlikult ümber käia ning satuvad niimoodi enne järgmist pensionipäeva öömaja kliendiks. **Eve Võrk** Tallinna Sotsiaaltöö Keskusest rääkis Tallinnas koduta inimestele osutatavatest teenustest nii öömaja kui sotsiaalmajutusüksustes ning ka üürivõlglaste toimetulekunõustamisest.

Eesti eluasemevaldkonna arengukavast aastateks 2007–2013 rääkis majandus- ja kommunikatsiooniministeriumi peaspetsialist **Kristiina Sipelgas** ning kohalike omavalitsuste koostööst ja kohustustest abivajajatele teenuste pakkumisel tegi ettekande Tallinna sotsiaal- ja tervishoiuameti jurist **Ulvi Klaar**. Ettekandja rõhutas asjaolu, et abi osutajal on õigus saada tehtud kulutuste eest tasu kliendi elukohajärgselt omavalitsuselt. Praktika näitab, et koduta inimesed liiguvad ikka sinna, kus on kasulikum kodutu olla (tõmbekeskustesse), kuigi igal inimesel peab olema võrdne juurdepääs teenusele.

Just see viimane oli ka seminari peaeesmärk – jagada teavet koduta inimeste probleemide kohta ja rõhutada vajadust kodututele osutatavate teenuste järele ning ka omavalitsuste kohustust tegelda koostööga kodutute abistamisel.

Seminariga lõpetas Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse direktor **Kersti Põldemaa**, kelle üheks südameasjaks on viimastel aastatel olnudki koduta inimeste ja pikaajaliste üürivõlglaste elukvaliteedi parandamine ja innovaatiliste teenuste osutamine. Seminariga tähistati ülemaailmselt kodutuse ja tõrjutuse vastu võitlemise päeva ja sellele oli pühendatud ka juba teist aastat Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse eestvedamisel Tammsaare pargis toimunud koduta inimeste öö.

Teemaseminar, mille üheks korraldajaks oli ESTA Põhja piirkond, oli esimene omataoline. ESTA plaanib jätkata teemaseminaride korraldamist Eesti eri piirkondades, sest sotsiaalkorralduskonnas on ühist arutelu vajavaid teemasid piisavalt.

¹ ÜRO äärmusliku vaesuse ja sotsiaalse tõrjutusega võitlemise päev on 17. oktoober, kuid Eestis otsustati tähistada seda päeva septembris, kui on soodsamad ilmastikutingimused.

Munitsipaaleluasemete üürivõlglaste nõustamine

Eve Võrk, MA (sotsiaaltöö)

Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse sotsiaalteenuste osakonna juhataja

Tallinna Sotsiaaltöö Keskus käivitas käesoleva aasta mais koos MTÜ Eesti Akadeemilise Sotsiaalturva Ühingu, Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuameti ja Tallinna Elamumajandusametiga uue sotsiaalteenuse – munitsipaaleluasemete üürivõlglaste võla- ja sotsiaalnõustamise katseprojekti kestusega kaheksa kuud. Teenuse sihtgrupiks on Tallinna munitsipaal- ja sotsiaaleluasemete üürnikud, kelle üürivõlgnevus on kolm või enam kuud.

Teenuse otsesed eesmärgid on võlgade tekkimise põhjuste väljaselgitamine, võlglaste nõustamine ja võlglaste teenuste/toetuste juurde suunamine, võlglaste julgustamine halduriga suhtlema, kaasaaitamine võlglaste soodsaima kokkuleppe saavutamiseks võlgnevuste tasumiseks ja kodu kaotamise ennetamine. **Teenuse kaudne/varjatud eesmärk on kasvatuslik:** soositud on korrekne maksekäitumine eluasemekulude tasumisel. Koostööaltid üürivõlglaste saavad oma raskustest üle; maksekäitumist mitte muuta soovivate üürnikega lõpetatakse üürileping ja nad majutatakse ühiselamu tüüpi sotsiaalmajutusüksustesse, kus korteri asemel on inimesel kasutada vaid voodikoht ja ühiskasutatavad olmeruumid või leiab inimene ise muu eluaseme. Teadvustame võlglastele, et nad on sõlminud linnaga üürilepingu, mis tähendab seda, et nad on võtnud omal soovil ka kohustuse kanda oma eluasemekulud ja et võlgnevuste tasumisest ei vabasta inimest keegi, need nõutakse sisse kohtu teel.

Üürivõlglaste sotsiaaltöölase ettevalmistusega ja võlanõustamise täiendkoolitusega võla- ja toimetulekunõustajad töötavad paaris. Tööst moodustavad 2/3 kodukülastused, 1/3 elamumajandusametilt saadud laekumisaruannete analüüs ja suhtlemine koostöövõrgustikuga: munitsipaal- ja sotsiaalmajade haldurite, Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse võlanõustajate ja linnaosade sotsiaaltöötajatega. Kodukülastusi tehakse õhtusel ajal, vajadusel ka laupäeviti, kui inimesed tavaliselt kodus on/võivad olla. Teenust võib teatavate reservatsioonidega liigitada otsivaks sotsiaaltöök. Elamumajandusametilt saadakse linna elamute detailsed laekumisaruanded majade kaupa (üürnik, kuutasu, võlg makseperioodi alguses, laekumine, võlg makseperioodi lõpuks), aga nõustajatel tuleb inimene üles otsida ja temaga kontakt luua, tekkinud raskused kindlaks teha, nende põhjused tuvastada ja lahendusvõimalusi otsida/välja pakkuda. **Sekumisvajaduse tagamaadest** aitab aru saada tabel 1, lk 20, mis kajastab Tallinna munitsipaal- ja sotsiaaleluasemete üürnike võlgnevusi.

Kolme tegevuskuu tulemused seisuga 20.08.2007

Tööd tehti 21 munitsipaalelamu 369 üürivõlglastega. Perioodi jooksul tasuti võlgu 844 273 kr, kusjuures kolm ja enam kuud kestnud võlgnevuse tasus täies ulatuses 54 üürnikku kogusummas 206 240 kr, 2/3 kogunenud võlasummast tasus 55 üürnikku kogusummas 186 536 kr. Üldjuhul on inimesed valmis oma võlgnevuse tagamaadest rääkima ja sageli on isegi õnnelikud, et keegi neile mures appi tuleb. Töö käigus on ilmnenud, et inimesed ei julge pöörduda abi järele, nad tunnevad sageli valehäbi, kuigi pikaajalise töövõimetuse (nt pikalt haiglaravil/haiguslehel olnud), töö puudumise või madala sissetuleku tõttu oleks abi taotlemine igati põhjendatud. Loodetakse paremate aegade saabumisele (tervenemisele, töö ja/või parema sissetuleku saamisele), et küll siis saavad kõik võlad tasutud. Samas kogesime ka seda, et paljud üürnikud ei pea eluasemekulude õigeaegset tasumist oluliseks – makstakse siis, kui meelde tuleb või kui raha üle jääb. Tegelikku põhjust makseraskusteks

Tabel 1. Tallinna munitsipaal- ja sotsiaaleluasemete üürnike võlgnevused seisuga 30.04.07

Võlglaste arv	võlglaste arv	% võlglastest	% üürnikest	võlasumma (kr)
võlg kuni 3 kuud	1186	69%	29,90%	1 710 904
võlg 4-6 kuud	283	17%	7,10%	1 172 238
pikaajaline võlg	227	13%	5,70%	4 420 157
lootusetu võlg	16	1%	0,40%	1 739 930
võlglaste arv kokku	1712	100%	43,10%	9 043 299

Allikas: Tallinna Elamumajandusamet

ei ilmnenud, seesuguste võlglaste sissetulekud olid korralikud, ülemääraseid kohustusi ei olnud. Selliste võlglaste juures ei olnud harv ka suhtumine, et linna elamispind, ega ju midagi juhtu, kui ei maksa (loe: ei täida enda poolt alla kirjutatud üürilepingu tingimusi). Pigem eelistati kulutada tarbimisele ja tasuda eluasemekulusid ja tekkinud võlgu ühekordsete suuremate maksetena 5000–10 000 kr korraga. Selliselt käituvaid üürnikke oli 117 ja perioodi jooksul tasuti kokku nende poolt võlgu 128 176 kr. Enamuse võlad aga olid suuremad kui ühekordne suur sissemaks. Võlg küll vähenes, kuid järgneva paari kuuga varasem seis taastus, sest tegelik maksekäitumine ei muutunud. Vaatamata korduvatele külastustele ja kokkulepetele kohtuda ei ilmutanud 143 üürnikku mitte mingisugust valmidust/soovi oma võlgnevusest rääkida ega oma maksekäitumist korrigeerida. Tegelemine üürivõlglaste probleemidega on kaasa toonud positiivse efekti: munitsipaaleluasemete üürnike üldine maksekäitumine on iga kuuga paranenud. Seega üürnikud on hakanud teadvustama eluaseme olulisust ja asunud oma kohustuste täitmisel tähtaegu järgima. Lihtsam on oma kohustusi täita, kui hiljem probleeme lahendada.

Ei midagi päris uut siin päikese all

Sekkumisviisi valikul osutus oluliseks ametnike piiratud ajaressurss, tööga koormatus ja liiga jäik töökorraldus. Samas oli silme ees ja meeles aastate eest KUSTI II projektis tutvustatud Soome Vantaa linna kogemus, kus aastaid tagasi oldi linna üürielamutes silmitsi samade probleemidega. Omavalitsuse sotsiaaltöötajad ei jõudnud iga üürivõlglasteni ja neil puudus aeg korduvateks visiitideks. Ka ei töötanud ametnikud reeglina õhtutundidel ja puhkepäevadel. Probleemidega põhjalikumaks tegelemiseks palgati linna eluasemetega tegeleva ettevõtte juurde projekti korras sotsiaaltöös erialase ettevalmistuse saanud lisatööjõudu, kelle ametinimetuseks sai **sotsiaalhaldur** (vaba tõlge sõnast *sosiaali-isännöitsijä*). Täna on Vantaas jõutud nii kaugemale, et tähtajaks üüri mitte tasunud üürniku juurde jõuab sotsiaalhaldur juba esimese maksehäire korral ja tunneb huvi, mis on juhtunud ning nõustab, kuidas olukorda lahendada. Kunagisest kehvast maksekäitumisest ollakse üle saanud ja neid raskeid aegu ei taheta enam meenutada ja omaaegsest projektipõhisest lisatööst on saanud püsiv ja ülimalt vajalik amet. Vantaa kogemusest soovitati õppida kõigil mõõdunudaastasel Helsingi ja lähiumbruse omavalitsuste 200 osalejaga kodutuse teemalisel sotsiaaltöö praktikute ühisseminaril osalenutel, kes silmitsi munitsipaaleluaseme võlglaste probleemiga. Seminar toimus rahvusvahelisel kodutute päeval 17.10.2006.

Katseprojektis osalejad sõidavad 17.10.2007 Vantaasse soome kolleegidega kogemusi vahetama ja tutvuma seal tehtava tööga. Meie töö esimesed tulemused näitavad, et see, mis toimib mujal, toimib meilgi. Muidugi on meie ja Vantaa töös erinevusi, kuid põhimõte, et võlaprobleemidega tuleb tegelda võimalikult varases staadiumis, on kehtiv nii Soomes kui meilgi. Katseprojektist saab ka meil püsiv töövaldkond.

Mida soovitada? Julget pealehakkamist probleemidele uudsete lahenduste leidmiseks ja nende rakendamiseks.

Koduta inimesed Lätis

Kokkuvõte Signe Dobelniece doktoritööst

11. juunil kaitses Tallinna Ülikoolis sotsiaaltöö erialal doktoritööd Signe Dobelniece. Töö teema oli „Kodutus Lätis: põhjused ja lahendused“. S. Dobelniece on varem omandanud Lätis filosoofiaalase hariduse ja seejärel kaitsnud Rootsīs magistrikraadi sotsiaaltöös. Ta töötab õppejõuna nii Riia Stradinsi Ülikoolis kui ka Läti Põllumajandusülikooli sotsioloogia osakonnas.

Läti taasiseseisvumise ning muutustega poliitilises ja majanduselus kaasnesid olulised ümberkorraldused ka sotsiaalvaldkonnas. Tööstuse ümberstruktureerimine, paljude ettevõtete sulgemine, erastamine, rahareform ja panganduskriis ning teisalt võimetus või soovimatus kohaneda turumajandusega raskendasid inimeste majanduslikku olukorda. Need, kes ei olnud võimelised täitma oma esmavajadusi, sealhulgas omama eluaset, jäid kodutuks. Öömajade statistikale tuginedes võib Lätis olla enam kui kaks tuhat kodutut. Analüüsidest Läti sotsiaalset olukorda, selgus järgmine vastuolu: ühelt poolt on loodud seadusandlik baas ja sotsiaalkaitseüsteem, mis hõlmab tervet rida sotsiaalasutusi, mille eesmärk on sotsiaalprobleemide lahendamine, teiselt poolt kasvab kodutute arv ja nende põhivajadused ei ole rahuldatud.

Uurimuse eesmärk ja meetodid

Uurimistöö **eesmärk** oli avada kodutuse põhjuseid Lätis kodutute vaatenurgast ja analüüsida, kas sotsiaalteenuste ja -abi süsteem võtab arvesse kodutute eripära. Töös on püstitatud kolm peamist **uurimisküsimust**: 1) missugused on kodutute endi arvates kodutuse põhjused; 2) kas kodutute hulgas on neid, kes esindavad vaesuskultuuri; 3) kas sotsiaalteenuste ja -abi süsteem võtab arvesse kodutute eripära, kaasa arvatud vaesuskultuurile iseloomulikke jooni.

Eesmärgi saavutamiseks ja neile küsimustele vastamiseks kasutati järgmisi **meetodeid**: 1) teaduskirjanduse analüüs vaesuse, kodutuse ja kodutuse teoreetiliste seletuste teemal; 2) dokumentide analüüs – rahvusvahelised, Euroopa Liidu ja Läti õigusaktid, mis reguleerivad sotsiaalseid õigusi ja garantiisid, sotsiaalteenuseid ja -abi; 3) kodutuse statistiline analüüs; 4) poolstruktureeritud intervjuud.

Vaesuse teoreetilised seletusmudelid ja kodutuse määratlused

Kodutus on Lätis seotud peamiselt vaesusega ja seda vaadeldakse vaesuse äärmusliku vormina. Ka Läti sotsiaalkaitse süsteemis vaadeldakse kodutuid enamjaolt vaestena, mitte eraldi sihtrühmana. Seetõttu antaksegi doktoritöö esimeses peatükis ülevaade vaesuse teoreetilistest käsitlustest. Esmalt leiavad käsitlemist vaesuse **individuaalistlikud seletused** – geneetilise alaarengu teooria, psühholoogilised probleemid vaesuse põhjustena, majanduslikud seletused, mis rõhutavad inimkapitali puudumist ja indiviidi madalat väärtust tööturul. Vaesuse **struktuuralsed seletused** tuginevad peamiselt marksismile ja konfliktiteooriale – vaesus kaasneb tööturu toimimisega kapitalistlikus ühiskonnas ja ühiskonna kihistumisega. Samuti käsitletakse funktsionalismi – funktsionaalne vajadus vaesuse järele ühiskonnas, mis ei luba selle kaotamist. Peatüki viimane osa analüüsib vaesuse **kultuurilisi seletusi** – kultuuriline deprivatsioon, alamklass ja vaesuskultuuri teooria.

Töö teine peatükk keskendub teaduskirjanduses toodud kodutuse ja kodutute definit-

Vaesuskultuur

Kultuurilised seletused seovad vaesuse spetsiifilise väärtuste süsteemi ja käitumismustritega, mis on arenenud teatud sotsiaalses kontekstis. Nimetatud lähenemine baseerub Oscar Lewise töödel ja tema poolt esitatud vaesuskultuuri mõistel. Lewis (1966) on määratlenud umbes 70 omadust (hiljem räägib autor 50 omadusest; Lewis 1998), mis iseloomustavad vaesuskultuuri. Ta esitab need neljamõõtmelise süsteemina: suhted subkultuuri ja domineeriva kultuuri vahel; kohalik kogukond; perekond; hoiakud, väärtused ja inimese iseloom. Vaesuskultuur tekib juhul, kui osa rahvastikust, kes on sotsiaalselt ja majanduslikult marginaliseerunud kapitalistlikust ühiskonnast, loob omi käitumismustreid, et tulla toime oma madala staatusega.

hiljem raske tõestada, arvestades asjaolu, et paljudel kodututel puuduvad isikut tõendavad dokumendid. Peamised kodututele teenuseid osutavad asutused Lätis on sotsiaalametid ja öömajad, kus tegeldakse sotsiaalsete probleemid lahendamise ja inimeste elukvaliteedi parandamisega; püütakse ühiskonda integreerida ja arendada nende toimetulekuvõimet. Selleks aga, et rahuldada kodutute vajadusi, oleks vaja kasutada ka teiste institutsioonide teenuseid. Klientide probleemide lahendamine on pikk protsess, kuid öömajja teenuseid saab kasutada vaid 60 päeva. Tuleb tõdeda, et kuigi Lätis on loodud riskiolukorras olevate inimeste aitamise süsteem, ei võta see arvesse kodutute erivajadusi.

Kodutud – erilähenemist vajav sihtrühm

Doktoritöö viimane peatükk sisaldab kodututega läbi viidud 78 poolstruktureeritud intervjuu andmete analüüsi. Keskendutakse kodutuse põhjustele, praegusele situatsioonile (elatusallikad, elamispind ja argielu korraldus, suhted pere ja sõpradega, sidemed sotsiaalabi institutsioonidega, sidemed tööturuga), hoiakule ühiskonda lõimumise osas ja tulevikuväljavaadetele kodutute pilgu läbi. Peatükis analüüsitakse kodutuse individuaalseid, struktuuralseid ja kultuurilisi põhjusi.

Uuringu tulemused näitavad, et kodutud seletavad oma olukorda enamjaolt individuaalsete

sioonidele, aga ka kodutuse individuaalsetele ja struktuurilistele põhjustele. Samuti antakse ülevaade peamistest kodututele iseloomulikest joontest. Autor ise defineerib kodutust järgmiselt:

Kodutud on indiviidid, kellel puudub piisav ja sobiv elamispind. Nad elavad tänaval, otsivad öömaja ajutistest kohtadest (öömajast, sõprade juurest jm) või elavad selleks sobimatutel pindadel (maha jäetud ja lammutamisele minevad hooned, kuurid, põõningud, keldrid, trepimademed jne).

Sotsiaalkaitse võimalused Lätis

Kolmandas peatükis tutvustatakse kasutatud uurimismeetodeid ja koostatud valimit.

Neljas peatükk keskendub Läti sotsiaalkaitse süsteemile ja seda reguleerivatele normatiivaktidele. Läti seaduste kohaselt on peamine tingimus sotsiaalabi ja -teenuste saamiseks registreeritud elukoht konkreetses kohalikus omavalitsuses. Öömajade teenuseid ja nõustamist pakutakse kõigile sõltumata elukohast. Kodutud saavad taotleda kohalikus omavalitsusest sotsiaalabi ja teenuseid, mis on suunatud vaestele ja puudust kannatavatele inimestele. Abi ei jõua aga tihti abivajajani infopuuduse ja bürokraatlike reeglite tõttu. Paljudel juhtudel jäävad kodutud ilma sotsiaalkindlustushüvitistest ja pensionidest, sest nad ei pruugi olla kindlustatud. Kui mõni neist on kunagi töötanud ja tasunud sotsiaalkindlustusmaksid, on seda

teguritega. Kuigi situatsioonianalüüs näitab, et kodutust põhjustavad ja süvendavad suuresti struktuuraalsed tegurid, nagu muutused sotsiaalsüsteemis, ühiskonna ümberstruktureerimine, tööpuudus, elamispinna vähesus, ebapiisavalt arenenud sotsiaalpindade süsteem jne, mainitakse intervjuudes neid tegureid harva. Intervjuudest selgus, et kodutud ei ole mitte ainult vaesed, kellel puuduvad ressursid, vaid kodutute hulgas on ka inimesi, kes erinevad ühiskonnast oma spetsiifilise elustiili poolest, mis iseloomustab vaesuskultuuri. Kogutud andmed lubavad järeldada, et kodutute hulgas võib leida inimesi, kellel on vaesuskultuurile iseloomulikke jooni.

Võttes arvesse kodutute eripära, eriti aga vaesuskultuurile omaseid jooni, on kodutute lõimimine ühiskonda problemaatiline vähemalt kahel põhjusel. Esiteks, sotsiaalteenuste ja -abi süsteem vaatab kodutuid kui vaeseid ning seetõttu koheldakse neid nende eripära ignoreerides. Samuti on kodutute ligipääs institutsioonidele ja nende teenustele piiratud. Kuna tööks kodututega puuduvad erinõuded, mis võtaks arvesse nende eripära, kasutab enamik asutusi üldisi protseduure ja juurdepääsu kriteeriume. Teenused on kättesaadavad inimestele, kellel on isikut tõendav dokument ja registreeritud elukoht. Paljudel kodututel aga ei ole eri põhjustel isikut tõendavat dokumenti ning puudub ka elukoht, mistõttu ei saa nad tõendada kohaliku omavalitsuse territooriumile kuulumist. Seetõttu ei ole aga paljud sotsiaaltoetused ja -teenused neile kättesaadavad.

Teine tõsine probleem on seotud asjaoluga, et integratsioon põhineb enam-vähem jagatud väärtustel, normidel ja käitumismudelitel. Kuna osa kodutuid kuulub vaesuskultuuri, erinedes sellega ülejäänud ühiskonnast, on nende integreerimiseks ühiskonda vajalik resotsialiseerumine – väärtuste ja käitumismudelite asendumine ühiskonnas üldiselt aktsepteeritavatega. Seda ei saa aga teha ilma inimese osaluseta või vastu tema tahtmist. Intervjuudega kogutud informatsioon lubab järeldada, et osa kodutuid ei ole integreerumisest huvitatud. Paljud neist tunnevad end oma olukorras hästi, on sellega kohanenud ja aktsepteerinud oma elu kui normi ega soovi radikaalseid muutusi. See puudutab eriti neid, kelle jaoks kodutus on eluviis ja kes on põhimõtteliselt ringirändajad. Nende väärtuste hierarhias on vabades kõrgemalt hinnatud kui töökoht, perekond ja tavapärase eluviis. Nad ei soovi alluda ühiskonnas eksisteerivatele normidele, võtta kohustusi, olla kaasatud ühiskondlikku ellu ja elada nagu ühiskonnast enamus.

Kokkuvõtteks

Tunnistamine, et osa kodututest on vaesuskultuuri kandjad, tähendab samuti selle mõõnamist, et nad erinevad ülejäänud ühiskonnast. See on aga stigmatiseeriv koos kõikide sellest tulenevate tagajärgedega. Samas võib ka erinevuste eitamine probleeme põhjustada, näiteks selle eitamine, et eksisteerib vastuolu kahe kultuuri vahel: ühiskonna domineeriva osa kultuur ja kodututele iseloomulik vaesuskultuur. Sotsiaalkindlustussüsteem toimib domineeriva kultuuri kontekstis. See ei arvesta, et on olemas teistsugune kultuur – vaesuskultuur.

Ühiskond ei ole homogeenne ja sellega tuleks sotsiaalkaitse süsteemi arendamisel arvestada, kuna viimane peaks teenima kõigi ühiskonnaliikmete huve. Seega tuleks austada erinevusi ning osutada sotsiaalabi ja -teenuseid sellele inimeste gruppidele, arvestades abi vajavate inimeste endi arvamusi, mitte ühiskonna domineeriva osa oletusi selle kohta, millised need inimesed peaksid olema.

Refereerinud Merle Pihlak

*Dissertatsiooniga on võimalik tutvuda
www.thulib.ee/files/arts/24/sots_2cdf3ef504fe54954baedb3f5874e617.pdf*

Kas kooli on vaja sotsiaalpedagoogi või sotsiaaltöötajat?

Kas koolisotsiaaltöötaja ja sotsiaalpedagoog on eri ametite nimetused? Kas nende kahe spetsialisti töös on sisulist vahet, st kas esineb erinevusi ettevalmistuses, tööülesannetes, töömeetodites? Millise ettevalmistusega spetsialisti tuleks eelistada?

Tiiu Kadajas, sotsiaaltöö magister, Tartu Ülikooli haridusteaduskonna lektor

Nii pedagoogika üliõpilased kui sotsiaalpedagoogid selgitavad oma arusaama koolisotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika erinevusest sageli piltlikult näljasele kala või õnge andmise dilemma kaudu, mille järgi sotsiaaltöötaja annab kala, aga sotsiaalpedagoog õpetab inimese õnge kasutama. Paraku on selline arusaam lihtsustatud ja tekitab väärkujutlusi. Kui asi oleks nii lihtne ja selge, siis poleks vaja sotsiaaltööd ülikoolis õppida: sotsiaaltöötaja läheks inimese juurde, kellel on „kala“, räägiks talle, et „kala“ tuleb jagada nendega, kellel seda pole, nii et kõik saaks söönuks. Ilus, lihtne ja selge, ainult et üheski ühiskonnas pole õnnestunud seda teostada, sest see eeldab sotsiaalset kokkulepet „kala“ omaniku ja näljase vahel, ja „kala“ omanikud pole sellega nõus. Sotsiaalpedagoog peaks küll vähemalt nii palju koolis käima, et osata ise õnge kasutada. Siis õpetaks ta ka näljase õnge kasutama, et ka näljasest saaks „kala“ omanik. Kuid kala püüdma õpetamine ei taga, et näljane söönuks saab, sest esile kerkivad uued probleemid: kas kala ei võta või ehitab tiigi omanik sellele aia ümber. Tegelikult on küsimusi rohkemgi: kes on kala omanik – kas see, kellel on püügioskus või mõni muu oskus või positsioon ühiskonnas? Kas näljasel ikka puudub õngitsemisoskus? Lisaks püügioskusele ja kala omamisele on veel palju sellist, mis on tingitud ühiskonna struktuurist ja regulatsioonidest¹.

Mis vahe on sotsiaaltööl ja sotsiaalpedagoogikal

Sotsiaaltöös kohtuvad sotsiaaltöötaja ja klient ning see, mis nende vahel toimuma hakkab, sõltub kohtumise kontekstist. Sotsiaaltöötaja tegeleb sotsiaalsete probleemide kindlakstegemise ja leevendamisega, ta täidab kaht ülesannet: abistab inimesi ja inimgrupe, kellel on oht kaotada side ühiskonnaga, ja jälgib, et oleks tagatud ühiskonna normidest kinnipidamine, st elanike institutsionaalne kindlustatus ehk elatusmiinimum, kohustuslik haridustase jm oleks tagatud kõigile vähemalt minimaalsel tasemel. Seega, kui kohtuvad sotsiaaltöötaja ja klient, kuulab sotsiaaltöötaja kliendi ära ja järgides ning arvestades ühiskonnas kehtivaid seadusi, tõekspidamisi, kultuuri-traditsioone ja käitumisnorme uurib, missugune on sobivaim viis kliendi probleemi lahendamiseks: kas anda talle kala või õng, õpetada kala püüdma, selgitada kalanduskooli astumise tingimusi või veel midagi. Kui inimese toimetuleku võimalused on ammendunud, ilmneb see sotsiaalse probleemina. Sotsiaaltöö ülesanne on uurida probleemi, genereerida ja organiseerida lahendusi, pakkuda need välja üldiseks aruteluks, misjärel sõlmitakse kas uus ühiskondlik kokkulepe või mitte. Kui probleem puudutab üht omavalitsust või kooli, saab omavalitsus või kool teha vajalikke muudatusi. Seega toimub sotsiaaltöö mitmel tasandil: klient, kogukond, organisatsioonid, institutsioonid, ühiskond. Üks sotsiaaltöö peamisi ülesandeid on klientide humaniseerimine, nende esitamine ühiskon-

¹ Kala ja õnge metafoori kasutamisest loe ka Marju Selja artiklit Sotsiaaltöös nr4/2007 – Toim.

nale aktsepteeritavate ja aktsepteerivate kodanikena.

Sotsiaalpedagoogika on sotsiaalpedagoogi ja õpilase kohtumise protsess, mille eesmärk on õpilase vaimne areng. J. Hämeläinen (2001) on seisukohal, et sotsiaalpedagoogikana saab defineerida tegelemist mis tahes sotsiaalse probleemiga, kui probleemi vaadeldakse pedagoogilisest [kasvatustlikust, harivast, valgustuslikust] aspektist. R. Mikser (2006) viitab saksa traditsioonilise sotsiaalpedagoogika puhul Lüdersi ja Winkleri optimistlikule seisukohale, et **sotsiaalpedagoogika on muutunud uueks pedagoogiliseks vastuseks kõige erinevamat liiki laste- ja noorteprobleemidele**. Samas tunnistatakse saksa traditsioonilise sotsiaalpedagoogikas raskusi, mis ilmnevad teooria ühendamisel praktikaga, arutletakse sotsiaalpedagoogika pikaajalise arengukriisi üle, mis algas juba Weimari vabariigi ajal.

Sotsiaalpedagoogikas peetakse väga tähtsaks pedagoogilist suhet. Kitsamas tähenduses on pedagoogiline suhe õpilase ja õpetaja omavaheline suhe, laiemas tähenduses on sel ka ühiskondlik dimensioon. Keskendumist kasvandiku probleemidele siin ja praegu ehk keskendumist kitsale kontekstile kritiseeritakse kui eraldumist sotsiaalpedagoogika filosoofilistest ja eetilistest printsiipidest. Kuna selget seost sotsiaalpedagoogika teooria ja praktika vahel pole, saabki lähtuda eeltoodud definitsioonist ja tõlgendada seda ka näiteks nii, et kui kohtumisel lähtub sotsiaalpedagoog õpilase probleemi vaatlemisel pedagoogilisest aspektist, siis õpetab ta õpilast „kala püüdma“, st lähtub riiklikust õppekavast, arvestab õpilase individuaalset eripära, valib sobiva meetodi ja koostöö protsessis omandab õpilane teadmisi, milliseid „kalu“ olemasolevates tiikides on, kuidas, millal ja millega neid on võimalik püüda, missugune osa kalast on söödav, miks halvaks läinud kala süüa ei tohi jms, kusjuures oluline on sotsiaalpedagoogi ja õpilase isikliku ja vastastikuse suhte arendav mõju.

Seega vastus esimesele küsimusele on: jah,

sotsiaaltöötaja ja sotsiaalpedagoog on erinevate ametite nimetused.

Mille poolest erineb sotsiaaltöötaja ja sotsiaalpedagoogi ettevalmistus

Teise küsimuse esimesele poolele vastamiseks piisab, kui vaadata, mida kõrgkoolides sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika eriala õppivatele üliõpilastele õpetatakse. Sotsiaaltöö teooria ja praktika tundmine kuulub sotsiaaltöö õppimise juurde. Sotsiaaltöö teooria põhiline paradigma tuleneb M. Payne'i (1995) sõnul psühhoanalüüsi teooriast (oleneb koolkonnast ja konkreetsest ülikoolist, Tartu Ülikooli puhul pigem kognitiivpsühholoogiast), mida realiseeritakse humanistliku eetika valguses.

Uued ideed sotsiaaltöö teoorias on tekkinud ja tekivad eri viisil ja teevad läbi omaksvõtmise protsessi, mille kaudu neid kohandatakse sotsiaaltöö raamidele.

Kvalitatiivuuringu kasutamine, mis põhineb sotsiaalkonstruksionistlikul teoorial, on avanud uusi võimalusi sotsiaaltöö uurimiseks, ja see võimaldab teha sotsiaaltööd praktika uurimise kaudu: osaleda sotsiaalsete probleemide formuleerimises ja lahendamises. Sotsiaaltöö hõlmab kõiki sotsiaalseid nähtusi ja valdkondi, kõiki ühiskonna liikmeid mis tahes vanuses, sealhulgas ka kooli ja koolis inimeste vahel toimuvat.

Sotsiaalpedagoogika teooria ja praktika on üldpedagoogika, pedagoogilise psühholoogia jt ainete kõrval kohustuslik tulevastele pedagoogika vallas töötajatele: alushariduse-, klassi- ja aineõpetajatele, kutseõpetajatele, sotsiaalpedagoogidele jt.

Nii et vastus teise küsimuse esimesele poolele on samuti jah, nende kahe eriala ettevalmistuses kõrgkooli tasemel esineb erinevusi. Samas tööülesanded ja meetodid võivad kattuda, näiteks niisugused tööviisid nagu planeerimine, toetamine, abistamine, sekkumine, hindamine jt, meetoditest individuaalne ja grupitöö.

Kumba spetsialisti eelistada

Kolmandana püstitatud küsimusele – mil-

lise ettevalmistusega spetsialisti tuleks eelistada – vastan, et see oleneb kooli vajadustest. Näiteks kui on vaja abiõpetajat, sobib selleks sotsiaalpedagoog. Juhul kui eesmärgiks on seatud, et õpilased õppetööga eduka toimetuleku kõrval õpiksid tundma ka kaasõpilaste etnilist, kultuurilist ja muud eripära ning puudeid sallima, soovitan võtta pigem sotsiaaltöötaja, ja miks mitte kasutada võimaluse korral mõlemat. Kui sotsiaalpedagoogi nimetuses on kerge näha seost kooliga, siis sotsiaaltöötaja puhul on vaja koolidele jagada tema töö kohta ilmselt senisest rohkem informatsiooni.

Pealkirjas esitatud küsimuse jätan vastamiseks koolidele endile, kuid pean väga oluliseks juhtida tähelepanu veel ühele asjaolule. Nimelt kaasneb ametinimetusega see, et kui koolis töötava spetsialisti ametinimetus on sotsiaalpedagoog, siis saab ta koolis töötades pedagoogidega võrdse palga ja puhkuse, kui ametinimetuseks on aga (kooli)sotsiaaltöötaja, on palk väiksem ja puhkus lühem kui õpetajatel. Sotsiaaltöötaja elukutse esindajana näen selles lahendamist vajavat sotsiaalset probleemi.

Ametinimetuse *koolisotsiaaltöötaja* kasutamiseks on Eestis veel vara, kuna koolisotsiaaltöötajaks ei saa õppida üheski kõrgkoolis, seepärast paigutasin osa ametinimetusest sulgudesse ja samas loodan, et mõne aja pärast on sotsiaaltööd õppivatel üliõpilastel võimalus spetsialiseeruda nii koolisotsiaaltööle, haiglasotsiaaltööle jm.

Pedagoogikat õppivatel Tartu Ülikooli üliõpilastel seda perspektiivi küll pole, ent neil on sõltuvalt õppekavast võimaik õppida sotsiaalpedagoogikat kas kohustusliku või valikainena.

Viidatud allikad

Hämäläinen, J. (2001). Sissejuhatus sotsiaalpedagoogikasse. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Mikser, R. (2006). Legitimacy of the German Concept Social Pedagogy. A Social-epistemological Analysis. Annales Universitatis Turkuensis. Turun Yliopisto. Tartu University Press.

Payne, M. (1995). Tänapäeva sotsiaaltöö teooria: Kriitiline sissejuhatus. Tallinn.

Kas koolisotsiaaltöö tegij

Leena Arras, sotsiaalpedagoog

Laps vajab koolis kedagi, kellest ei sõltu tema hinded ja kes ei kontrolli tema teadmisi, kuid on alati tema jaoks olemas. Ka õpetaja vajab kedagi, kes teda toetaks, võttes osa probleemide ennetamisest ja lahendamisest. Koolitädidele, koristajatele ja teistele töötajatele on vahetevahel samuti vaja kuulajat ja nõustajat, kui „väikesed väänikud” on liiga ülemeelikult või murettekitavalt käitunud. Koordineerimist vajab kooli, kodu ja koolivälise abistajate ning ametnike vaheline võrgustikutöö. Selle kõigega tegeleb paljudes koolides koolisotsiaaltöö tegija.

Ametinimetus tekitab ebavõrdsust

Eestis tehakse koolisotsiaaltööd alates 1994. aastast (Kadajane 2001). Koolisotsiaaltöö on üldjoontes sama kõikides koolides, kuid selle töö tegijad kannavad erinevaid ametinimetusi. See, milline ametinimetus on koolisotsiaaltöö tegijal, sõltub sellest, millise linna või valla koolis ta töötab. Kuid asi ei ole üksnes ametinimetuses, vaid ka palgas ning teistes hüvedes.

Sotsiaalpedagoogi ametinimetust kandvate koolisotsiaaltöö tegijate palk üldjoontes ei erine teiste koolis töötavate spetsialistide ja pedagoogide palgast. Neile on lepingus ette nähtud 56-päevane puhkus nagu pedagoogidelegi ning paljudel neist on ka 7-tunnine tööpäev. Nende ametikaaslased, kellel „kohalik võim ja valitsus” ei luba kanda ametinimetust sotsiaalpedagoog, on tituleeritud sotsiaaltöötajateks ning nende palk, puhkus (mis sellise ametinimetuse puhul koolis on tavaliselt 28 päeva) ja tööpäeva pikkus sõltub tööandjast, st otsesest ülemusest, kelleks on tavaliselt kooli direktor.

Paratamatult tekitab selline ebavõrdsus rahulolematust koolisotsiaaltöö tegijate seas. Kõrged ametnikud haridusametis ja ministeeriumis aga kehitavad õlgu ning ei mõista nende muret. Ametnike arvates on

ig ija on sotsiaaltöötaja või sotsiaalpedagoog?

kõik korras, sest ka kohalikus omavalitsuses töötavad sotsiaaltöötajad ja nemad on ju oma ametinimetusega rahul! Unustatakse ära vaid pisiasi, et kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajat kaitseb see, et ta on ametnik. Tal on kindel palk (astmepalk), ametniku puhkus (mis sõltub staažist) ning muud õigused ja soodustused. Tal on kindlad vastuvõtuajad ja lõuna-aeg. Väljaspool vastuvõtuaega ta üldjuhul jutulesoovijaid vastu ei võta.

Koolis töötades ei saa sisse seada rangeid vastuvõtuaegu, nagu sotsiaaltöö osakondades või nõustamiskabinettides. Õpilase jaoks peab olema olemas siis, kui temal on selleks vajadus. Ka lapsevanemat ei saa lihtsalt ära saata, sest siis kaob usaldus ja järgmine kord ta enam ei tule. Kõik jutulesoovijad tuleb ära kuulata ja leida alati sobivad sõnad, seda ka siis, kui hetkel ei ole piisavalt aega. Sellistel kordadel tuleb kindlasti kokku leppida uus kohtumine. Tuleb osata eristada kiireid ja valulisi asju nendest, mis võivad veel oodata. Otsida koos abivajajaga igale probleemile lahendusi. Kui ise ei mõista või ei suuda, siis tuleb leida kõige kompetentsem abistaja ja suunata abivajaja tema juurde. Mitte kunagi ei tohi saata abiotsijat lihtsalt niisama minema sõnadega „mina sellega ei tegele” või „ma ei tea”. Alguses oli koolisotsiaaltöö tegija roll koo-

lis küllaltki ähmane, teda peeti pigem psühholoogi käepikenduseks kui iseseisvaks otsustajaks (Rääk 2003, 30). Nüüd on siiski mõistetud, et ta on iseseisev spetsialist, kes teeb koostööd psühholoogide, pedagoogide jt ametite esindajatega.

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika erinevused

Kõiki probleeme ei ole võimalik lahendada ühtede ja samade võtetega. Sotsiaaltöötaja kohalikus omavalitsuses tegeleb oludega – kitsad korteringimused, materiaalsed probleemid, vaesus peres, täid peas, joomarlus kodus, lapse järelevalvetus jne. Tema roll on muuta asja olude muutmise kaudu (Hämäläinen 2001, 78). Seevastu koolisotsiaaltöö tegija tegeleb inimese kohandamisega ühiskonnaga, st lapse nõustamisega koolis, lapse lepitamisega koolikorruga, vägivaldsuse ilmingute ohjeldamisega lapses, lapse kontrolli all hoidmise ehk preventatsiooniga, st tema lähedal või kättesaadavuses viibimisega väärkäitumist võimaldavas situatsioonis. Sotsiaaltöötaja ja koolisotsiaaltöö tegija on kaks eri ametit, mis nõuavad erinevaid oskusi ja erinevat pädevust, koolisotsiaaltöö tegija ei saa koolis töötada ja tegeleda, kui tal ei ole pedagoogilist (kasvatuspädevust) haridust (Ots 2005).

Koolisotsiaaltöö nõuab lisaks sotsiaaltöölalaste teadmistele ja oskustele ka pedagoogilist haridust ning oskust neid teadmisi rakendada koolisotsiaaltöös ehk teisisõnu sotsiaalpedagoogilist pädevust.

Sotsiaalpedagoogika eesmärk on probleemide ennetamine, võimaluse korral nende leevendamine ja lahendamine pedagoogiliste abinõudega. Üheks sotsiaalpedagoogika põhiküsimuseks on küsimus, mida peaks ühiskond tegema oma sotsiaalselt tõrjutud liikmetega, kes mingil põhjusel ei ole ühiskonda integreerunud. Analüüsitakse integratsiooni-probleeme pedagoogilisest aspektist ja otsitakse neile lahendusi – püütakse välja selgitada indiviidi või ühiskonna arengu seisukohalt olulised lõimumist takistavad ja soodustavad tegurid ning otsitakse pedagoogilisi strateegiaid, et vältida ja leevendada võõrandumist (Hämäläinen 1997, 15–16).

Koolisotsiaaltöö kaudu lisandub kooli sihtidele, tegevustele, meetoditele ja lähemisviisidele uus element, millel on oluline vahendus- ja ühendusfunktsioon kooli ning ühiskonna vahel. Koolisotsiaaltöö eesmärk on aidata noortel täita eakohaseid arenguülesandeid nii, et nad parimal moel õpiksid austama inimloomust, inimlikke vajadusi. Koolisotsiaaltöö roll on paindlikult arendada kooli, pere ja noorte vastastikust respektierimist (Constable, McDonald, Flynn 1998, 74). Sageli piisab õpilasele ainult teadmisest, et koolis töötab koolisotsiaaltöö tegija, kes on vajadusel olemas ja kuulab noore inimese mure kritiseerimata ära – see teadmine võimaldab õpilasel end turvalisemalt tunda.

Koostamisel sotsiaalpedagoogi kutsestandard

15. novembril 2005 tulid kokku 15 Tallinna ja Harjumaa koolisotsiaaltöö tegijat ning moodustasid MTÜ Tallinna ja Harjumaa Koolisotsiaaltöö Ühenduse. Täna seaks on ühendusel üle neljakümne liikme. Ühendasid ei kuulu ainult sotsiaaltöötajad ja sotsiaalpedagoogid Tallinna ja Harjumaa koolidest, vaid ka koolipsühholoogid, lastekaitsetöötajad omavalitsustest ja teiste ametite esindajad, kes mõistavad koolisotsiaal-

töö vajalikkust ning soovivad sellel teemal kaasa rääkida. Üheks esimestest sammudest noorel MTÜ-l oli pöördumiskiri haridus- ja teadusministeeriumi kantslerile, milles juhitati tähelepanu koolisotsiaaltöö tegijate ametikoha ja nimetusega seotud probleemidele. Teiseks sammuks oli ametlik pöördumine Kutsekoja poole ettepanekuga välja töötada sotsiaalpedagoogi kutsestandard, millele tuginedes saaks ühtlustada üle Eesti koolisotsiaaltöö tegijatele esitatavad nõuded ning kehtestada ühtne ametinimetuse sotsiaalpedagoog. Vastav töögrupp sai kutsekoja juurde moodustatud ja kutsestandardi väljatöötamisega on alustatud. Valmiv sotsiaalpedagoogi kutsestandard võetakse aluseks ettepanekute tegemisel seadusemuudatuste osas.

Kutsestandardi väljatöötamise töörühma on kaasatud peale koolisotsiaaltöö tegijate ja ministeeriumite esindajate ka teisi õpilaste tugistruktuuri kuuluvate ja koolis töötavate spetsialistide esindajad (koolipsühholoog, logopeed) ning Tallinna ja Tartu ülikooli õppejõud. Töö käigus on selgunud kummalisi ja vasturääkivaid seisukohti. Näiteks Tallinna Ülikooli õppejõud on arvamusel, et koolisotsiaaltöö tegija on sotsiaalpedagoog, kuid Tallinna Haridusamet ei ole nõus sellist ametinimetust aktsepteerima, kuna seadustes ei olevat nii kirjas. Tartu Ülikooli õppejõud aga avaldasid arvamust, et koolisotsiaaltöö tegija peaks kandma ametinimetust sotsiaaltöötaja, kuid Tartu linna arengukavas seisab mustvalgel kirjas, et igas koolis peab töötama sotsiaalpedagoog. Mine võta siis kinni, kelle seisukoht on õige.

Paljudes küsimustes on vaja jõuda ühisele seisukohale, nagu näiteks selles, kuidas eristada sotsiaalpedagoogi ja koolipsühholoogi „mängumaad”.

Uurimus koolisotsiaaltöö spetsiifikast

Astutud samme ajendas tegema ka minu poolt 2005.–2006. a talvel koostatud magistritöö „Koolisotsiaaltöö spetsiifika Tallinna eesti ja vene õppekeele koolides“ raames läbi viidud küsitlus 6-s vene ja 6-s eesti õppekeele koolis. Adekvaatse informatsiooni saamiseks küsitlesin paralleelselt erinevaid

grupe. Esiteks neid, kes tuge ja abi pakuvad ehk koolisotsiaaltöö tegijaid. Teiseks neid, kes abi vajavad ehk õpilasi. Kolmandaks koolidirektoreid, kes on võtmeisikuks nii koolisotsiaaltöö tegija palkamisel kui ka tema õiguste ja kohustuste määramisel ning õpilastesse puutuvate küsimuste lahendamisel.

Koolijuhtide arvates ei piisa koolisotsiaaltöö tegemiseks ainult sotsiaaltööharidusest. Kõrgharidust andvad koolid peaksid arvestama sotsiaaltöötajate ettevalmistamisel ka erinevate spetsialiseerumistega. Koolis töötav selle ala spetsialist peaks saama eriettevalmistuse tööks lastega (pedagoogilisi teadmisi ning oskusi). Samuti eeldab koolisotsiaaltöötaja ametikoht ülevaadet noorsootööst ning piisavat koolitust psühholoogias. Koolisotsiaaltöö tegija ametinimetuseks on sotsiaalpedagoog.

Vene õppekeelega koolide koolisotsiaaltöö tegijate arvamus oli ühene. Kuigi nad kõik on tööle võetud ametinimetusega sotsiaaltöötaja, peavad nad end sotsiaalpedagoogideks ning koolisiseselt kannavad just seda ametinimetust. Nende sõnul ei aktsepteeri lapsevanemad koolisotsiaaltöötajat, kuid sotsiaalpedagoogi poole pöörduvad meelsasti.

Eesti õppekeelega koolide sotsiaaltöö tegijate arvamusel läksid lahku. Pool vastanutest leidis, et nad peaksid kandma sotsiaalpedagoogi ametinimetust. Kahel vastanul ei olnud ametinimetuse suhtes eelistusi. Nende jaoks mängis olulist rolli see, et neile kehtisid koolidirektori korraldusel õpetajate ja teiste spetsialistidega võrdsed hüved. Pigem tekitas muret see, kas pärast ametinimetuse sotsiaalpedagoog ametlikku kinnitamist piisab koolis töötamiseks sotsiaaltöölalasest haridusest või tuleb juurde õppida, et tööandja ei vahetaks neid pädevama spetsialisti vastu välja. Üks intervjuueeritavatest oli aga sootuks vastupidisel arvamusel ning uhke oma ametinimetusele sotsiaaltöötaja. Õpilaste jaoks ei paistnud ametinimetuse erilist rolli mängivat, kuid meelsamini kasutati nimetust sotsiaalpedagoog. Õpilased tundusid olevat kursis koolisotsiaaltöö tegija igapäevatööga. Kaks kolmandikku eesti õppekeelega koolide õpilastest märkis koolisotsiaaltöötaja tegevuseks õpilaste

(laste, noorte) probleemidega tegelemise. Selle all peeti silmas õpilastega vestlemist, nende kuulamist, nõustamist, abistamist, tegelemist koolis toimuva vägivallaga ning selle ennetamist. Vene õppekeelega koolide õpilaste vastustes domineeris sõna „aitab”. Vastustest võis välja lugeda üldist positiivset suhtumist koolisotsiaaltöö tegijasse. 100% vastanutest märkis, et koolisotsiaaltöötaja aitab nii õpilaste ja õpetajate vahelisi kui ka õpilaste omavahelisi probleeme lahendada ning õpilastel rasketest olukordadest välja tulla.

Teadlikud oldi ka selles, et koolisotsiaaltöö tegija jälgib õpilase kooliskäimist ja õppeedukust ning selgitab välja probleemide põhjused. Lisaks igapäevastele suhtluse ning koolikohustuse täitmiseiga seotud probleemidele lahendab ta ka toetustega seotud probleeme, vormistades või aidates vormistada dokumente, samuti teeb koostööd vanematega, politseiga ning käib alaealiste komisjonis lapse kaitsjana/esindajana.

80% vene õppekeelega koolide õpilastest ning 60% eesti õppekeelega koolide õpilastest leidis, et koolisotsiaaltöötaja juures konsultatsioonis käies tema olukord paranes või probleem lahenes.

Selgus, et koolisotsiaaltöö tegija on koolis võtmeisik, kes tegeleb õpilaste ja õpilastega seotud probleemide ennetamise, lahendamise ning võrgustiku koordineerimisega. Õpetajad pöörduvad meelsasti abi saamiseks koolisotsiaaltöö tegija poole. Koostöö õpetajatega on paranenud ja kooli juhtkond respektierib koolisotsiaaltöö tegijat aina rohkem.

Koolisotsiaaltöö tegija poole on sagedamini hakanud pöörduma ka lapsevanemad.

Viidatud allikad

- Constable, R., McDonald, S., Flynn, J. P. (1999). *School Social Work: Practice, Policy and Research Perspectives*. Chicago, Illinois: Lyceum Books, Inc.
- Hämäläinen, J. (1997). Mitä on sosiaalipedagoogiikka? Teoses J. Hämäläinen, L. Kurki (Toim). *Sosiaalipedagoogiikka*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY. lk 9–48.
- Hämäläinen, J. (2001). *Sissejuhatus sotsiaalpedagoogikasse*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Kadajas, T. (2001). *Koolisotsiaaltöö käsiraamat*. Tartu: TÜ kirjastus.
- Ots, T. (2005). *Kooli kasvatuskaader*. *Õpetajate Leht* 41, 18.nov.
- Rääk, R. (2003). *Lastekaitse käsiraamat*. Tallinn: Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet.

Mõtisklus sotsiaaltöötaja kultuurilisest kompetentsusest

Kultuurilise kompetentsuse arendamine on suur väljakutse, kuid see on hädavajalik töötamiseks eri taustsüsteemidest pärit klientidega.

Kompetentsuse alustaladeks on inimeste erisuste teadvustamine ja enda ning teisest rahvusest kliendi konteksti, kultuuriliste uskumuste, väärtuste, hoiakute tundmaõppimine.

Kristel Altosaar, Tartu LV kultuuriosakonna noorsooteenistuse juhataja

Kuidas Te end tunnete, kui Teie kabinetti astub kuldses kleidis ja tikk-kontsadel kõndiv, ehete kilinas, tubaka järele lõhnav, tulipunaste huultega ja kõva häälega rääkiv läbitungiva pilguga mustlanna koos oma kolme rahutu, vahel sõimu kogeva lapsega ... ja kes lisaks muule jutule pakub ka ennustamisvõimalust.

Arvan, et enamus sotsiaaltöötajaist jääks rahulikuks ja jätkaks oma tavalist käitumist – paluks neil istuda, tutvustaks end, küsiks nende tuleku põhjuse järele jne.

Kas meie käitumine oleks aga sama ka siis, kui kliendiks on tagasihoidlik, end rätikuga kattev aasia päritolu naine, kelle soovist me kuidagi aru ei saa? Või kui pärast pronksiöö sündmusi tuleb vastuvõtule suurt kasvu, kuldsõrmust kandev ja kiila peaga vene rahvusest mees, kes ei oska sõnagi eesti keelt ...

Inimeste erisused ja selle mõju abistamissuhtele

Üks aasia vanasõna ütleb, et kõik inimesed on igati nagu kõik teised inimesed, on mõne isiku moodi ja ei ole kellegi teise moodi. Inimestena oleme oma geneetilise koodi, isiksuse, kogemuste, konteksti jt tegurite poolest ainulaadsed. Teisalt muudavad meid teistega sarnasteks üldised, kõiki inimesi kirjeldavad omadused, nagu bioloogiline ja füüsiline sarnasus, instinktiivne soov ellu jääda, õppida, elukogemused (sünd, surm, armastus), eneseteadlikkus ja võime kasutada suhtluseks sümboleid (Sue 2006).

Kliendiga suhtlemist toetab see, kui meie spetsialistidena teadvustame enda ja kliendi arusaamade ning kogemuste erinevuse, aktsepteerime ja respekterime kliendi maailmapilti ning toetame klienti tema lahenduste otsingus. Meie arvates sobiv lahendus ei pruugi olla kliendi jaoks see õige, kuid meil on alati võimalik laiendada kliendi nägemust võimalikest probleemide lahendusviisidest.

Sotsiaaltöötajana on meie eesmärk eelkõige inimest mõista, sest ainult siis on võimalik teda toetada. Klient avab meile end palju enam, kui ta tunnetab nii verbaalselt kui mitteverbaalselt väljendatud sõnumi kaudu, et teda soovitakse mõista. Kuid mõista saab inimest ainult tundes ja arvesse võttes tema konteksti, sh kultuurilist tausta. Alles siis, kui me mõistame klienti mõjutanud kultuuri väärtusi ja norme, saame öelda, et oleme temast aru saanud. Küsimusele, kui kerge või raske on mõista endast erinevat inimest, saab igaüks ise vastata. Kultuurilised erisused võivad põhjustada raskusi kliendi ja sotsiaaltöötaja vahelises abistamissuhtes, kuid ühinen John Cutleriga, kes soovib neid võtta väljakutsena meie isiklikule ja professionaalsele arengule. Teisest kultuurist pärit inimese mõistmise teeb vahel raskeks kultuuri *sibulataoline* olemus. Kõigepealt näeme välist käitumist (suhtlemise, õppimise, töötamise, mõtlemise viise) ja kultuurinähtusi nagu rituaalid, sümboolid, kangelased.

Järgmises, juba vähem nähtavas kihis võib leida infot kultuuris valitsevatest väärtustest ja normidest, millest veelgi sügavamal asuvad põhilised arusaamad (n-ö tõesed) inimese identiteedi, ajataju ja muudel teemadel, millest tihti ei olda isegi teadlik (Cutler 2005).

Enamus kultuuridevahelistest mittemõistmistest kliendisuhetes saab alguse sellest, kus me hakkame subjektiivselt, oma kogemustest lähtudes tõlgendama teisest rahvusest või kultuurist pärit inimese käitumist, ilma et mõistaksime temas sügavamal asuvaid väärtusi ja uskumusi. Suhtlemist raskendab ka lähtumine oma stereotüüpidest ja eelarvamustest, teistsuguste suhtlemisnormide miteteadvustamine jt tegurid. Seetõttu on oluline teadvustada endale, et inimene on midagi palju enam kui tema käitumine ning püüda mõista käitumise all olevaid uskumusi.

Leen Rahn (2005) toob esile mõtte, et kultuur on ühiskonnastumisega omandatud tarkus, mis aitab hakkama saada eelkõige oma kultuuriruumis. Töötades teisest kultuurist või rahvusest pärit kliendiga on meil sotsiaaltöötajana edukaks hakkamasaamiseks vaja suurendada oma teadlikkust erinevatest kultuuritaustadest ning arendada pädevust kultuuridevahelises suhtlemises.

Joonistanud Karina Käär

Sotsiaaltöötaja kultuuriline kompetentsus

Kultuurilise kompetentsuse juures toovad autorid esile erinevaid aspekte. Wolfgang Hinze-Rommel peab kompetentsuse all silmas võimet suhelda sobival ja edukal viisil tundmatu kultuurikeskkonnas või isikuga teisest kultuurist. Wang Lu arvates on kompetentne isik, kes oma käitumises ühildab teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis toetavad positiivset kultuuridevahelist kliendisuhet või ka laiemas süsteemis toimimist. (Dhooper ja Moore 2001).

Kultuuridevahelise suhtlemise ja mitmekultuurilise sotsiaaltööga tegelevad uurijad ning praktikud (Cutler 2005, Sue 2006, Dhooper ja Moore 2001 jt) rõhutavad, et kultuurilises mõttes kompetentselt käituvale spetsialistile on iseloomulikud mitmed omadused. Kultuuriliselt kompetentne sotsiaaltöötaja tunneb kultuuri kui nähtust, selle tähtsust ja mõju nii indiviidi käitumisele kui ka tervele ühiskonnale ja kultuuridevahelise mittemõistmise asjaolusid.

Eelkõige on ta teadlik omaenda kultuurilisest taustast, hoiakutest, väärtustest, uskumustest, arusaamadest inimekäitumise jt teemadel, võimalikest eelarvamustest ja muudest piirangutest, mis takistavad teda loomast head abistamissuhet teisest kultuurist inimesega. Siin on hea endalt küsida, mida tähendab olla eestlane. Samuti on hea mõtiskleda neurolingvistilises programmeerimises¹ kasutatava mudeli üle, mis toob välja seosed meie taustaoletuste (näiteks uskumused suhtlemise kohta) ja saavutatud tulemuse vahel. Ehk teisisõnu see, milline on meie hoiak kindlasti rahvusgrupist pärit kliendi suhtes, kujundab meie mõtteid ja määrab ära meie suhtumise temasse, mis omakorda mõjutab meie emotsionaalset seisundit, määrab kliendiga saavutatava ja sekkumise kvaliteedi (*NLP väljaõppekursuse ...* 2007).

Teiseks tegeleb kompetentne spetsialist aktiivselt oma kultuuriliselt mitmekesisest klientide kultuuritausta ja maailmapildi tundmaõppimisega, sh väärtuste, uskumuste, normide ja käitumise mõistmisega. Ta arendab ja rakendab klientidele sobivaid ning kultuuritundlikke sekkumisviise ja mõistab organisatsiooni mõju kultuuritundliku sotsiaaltöö arengule.

¹ Neurolingvistiline programmeerimine on 1970-ndate keskel Richard Bandler'i ja John Grinder'i poolt loodud praktiline psühholoogiaharu, mis keskendub sellele, kuidas toimivad mõtlemine, keel ja käitumine. Neurolingvistilist programmeerimist peetakse isikliku edukuse kunstiks ja teaduseks, mille aluseks on mudeldamine (Loe www.nlpinstituut.ee).

Erialakirjanduses jääb kõlrama, et kompetentsuse arendamine eeldab tööd nii oma teadlikkuse, teadmiste kui oskustega, samuti sh hoiakute, uskumuste ja väärtuste kallal.

John Cutler (2005) on välja töötanud kuuesammulise kultuuridevahelise efektiivsuse mudeli (*Six-steps to Cross-Cultural Effectiveness*). Mudeli kohaselt toetab isiku kultuurilise kompetentsuse arengut see, kui võetakse omaks seisukoht, et kultuurilised erinevused eksisteerivad, ning teadlikult hoidutakse stereotüüpide kasutamisest ja hinnangute andmisest ning oma väärtuste pealesurumisest. Oluline on soov püüda mõista ja käituda kultuuri mõttes tundlikult, olla uudishimulik ja õppida erinevatest arusaamadest.

Leen Rahn (2005) viidates Bennett'le ja Sue'le (2006) toob välja, et kultuuriline kompetentsus on pigem aktiivne areng, kus pidevalt hinnatakse ümber oma kogemusi ja liigutakse **etnotsentristlikult** maailmanägemiselt, mille puhul viisi, kuidas inimesed kultuuris X ütleavad, mõtleavad, tegutsevad, peetakse ainuõigeks ning nõutakse teistelt selle järgimist, **kultuuri relativistliku** maailmanägemise poole, st me ainult ei aktsepteeri ja respekteeri kultuurilisi erinevusi, vaid oleme valmis empaatiliselt lülituma teise kultuuri maailmapilti.

Miks on praegu oluline rääkida Eesti sotsiaaltöötajate kultuurilisest kompetentsusest?

Integratsiooni Sihtasutuse kodulehel toodud statistika kohaselt elab Eestis üle 120 rahvuse. Ühinemine Euroopa Liiduga tõi kaasa tööjõu vaba liikumise, mille tõttu on Eestisse tulnud uusimmigrant. Tulevikus mõjutavad Eestit arvatavasti rohkem mujal maailmas toimuvad sündmused nagu sõjad, nälg, mille tagajärjel võivad Eestisse jõuda sotsiaaltöö jaoks uued kliendigrupid: põgenikud, varjupaigataotlejad. Nendega tegelemise keskseks küsimuseks on nende kohanemine uue keskkonna ja elukohaga, töö leidmine ja keele omandamine. Sellele võivad lisanduda ka emotsionaalsed ja kultuurilised probleemid, näiteks kui vanema identiteet erineb uues asukohariigis sündinud lapse identiteedist.

Peaksime endale selgeks tegema, et Eesti nagu enamus kaasaja riike on mitmekultuuriline ja et sotsiaaltöötajatenä on vaja arendada oma kompetentsust töötamiseks erinevatest taustsüsteemidest pärit inimestega. Kindlasti peaks kultuuritundlikkuse ja kompetentsuse teema kajastuma sotsiaaltöötajate väljaõppe kavades. Eesti sotsiaalala töötajate eetikakoodeksis (2005) ja kutsestandardis (2006) on kirjas, et sotsiaaltöötaja eesmärk on tagada võrdväärne kohtlemine kõigile, arvestades nende rahvuslikku, religioosset ja kultuurilist eripära. Võib-olla oleks vaja laiemat arutelu sellest, milles see eripära seisneb ja kuidas tagada tõepoolest võrdne, kõiki osapooli rahuldav kohtlemine. Seoses üleilmastumisega esitab ümbritsev maailm sotsiaaltööl järjest enam väljakutseid, sest töö uute sihtgruppidega nõuab uusi teooriaid ja sekkumisstrateegiaid ning muutumas on ka sotsiaaltöötaja roll. Igapäevatoos tuleks mees pidada, et viis, kuidas me maailma näeme ja tõlgendame, sõltub sellest, kes me oleme ja kust me tuleme ning et teised ei pruugi tajuda maailma samamoodi. Erinevustes võiks näha pigem rikkust. Rohkem võiks mõelda ka sellele, et oleme omavahel seotud ja üksteisest sõltuvad ning nagu Dalai Laama soovib, suhtuda teistesse sooja inimliku südamlikkuse, austuse, siiruse ja kaastundega (Dalai Laama ja Cutler 2005).

Viidatud allikad

Cutler J. (2005). The Cross-cultural communication trainer's manual. Vol.1, 2, Gower Publishing Limited

Dalai Lama, Cutler H. (2005). Kunst olla tööl õnnelik. Pegasus

Dhooper S.S., Moore S.E (2001). Social work practice with culturally diverse people. Sage Publication.

NLP Practitioner väljaõppekursuse manuaal (2007). Koost. Ero, Einfeldt, Loomann7

Rahn L. (2005). Noorsootöötaja kultuuride õppimise toetajana. Teoses: Jedomskihh, Rahn jt (2005)

Noorsootöötaja kultuuridevahelises kommunikatsioonis. Atlex, 24–36.

Sotsiaalala töötaja eetikakoodeks (2005).

[http://www.sm.ee/est/HtmlPages/Eetikakoodeks_AvaldatudST/\\$file/Eetikakoodeks_Avaldatud%20ST.doc](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/Eetikakoodeks_AvaldatudST/$file/Eetikakoodeks_Avaldatud%20ST.doc)

Sotsiaaltöötaja III, IV, V kutsestandard (2006).

<http://www.kutsekoda.ee/download.aspx/download/1230/Sotsiaaltöötaja%20III,%20IV,%20V%20'06.doc>

Sue D.W. (2006). Multicultural Social Work Practice. John Wiley & Sons

Integratsiooni Sihtasutuse koduleht. <http://www.meis.ee/est/etnilinevahemus>, (27.09.2007)

Kohtumine teiste kultuuridega pakub meeldivaid üllatusi ja äratundmisrõõmu

Inge Ojakäär, koolitaja

Elu muutub kiiresti ja koos sellega ka elukeskkond. Eestiski ümbritseb meid üha rohkem teistest kultuuridest pärit inimesi, kes kõik kannavad endas oma kultuurinorme. Sellega seoses peaksime eestlastena ehk rohkem tundma kultuuride erinevusi, mõistma teistest kultuuridest pärit inimeste mõtteviisi ning käitumistavasid.

Inglased arvavad, et ainult nemad on n-ö normaalsed ja kõik teised, kes käituvad teistmoodi, on ebanormaalsed.

Ameeriklased teavad, et Ameerika on kõiges kõige suurem ja parem.

Hispaanlased räägivad, et nemad on kõige vapramad, mida tõendab ka nende härvõitluse kunst.

Prantslased on uhked, et nemad on kõige intellektuaalsemad ja selletõttu teistest pea jagu üle.

Sakslased teavad, et nemad on võimekad ja täpsed ning nende ühiskonnas valitseb alati "ordnung".

Eestlastena oleme uhked, jonnakad ja sitked, mis ei luba meil kunagi naabritele alla jääda, vaid ikka võidelda, et olla parimad.

Need on mõned näited, mis illustreerivad eri kultuuride eneseteadvust. Igas kultuuris on vastavalt looduskeskkonnale, ajaloole, religioonile, elukeskkonnale ja muude soodsate või ebasoodsate tingimuste kombinatsioonile kujunenud oma ainulaadne mõtlemisviis, keel, märkide ja sümbolite süsteem, rituaalid, kombed, suhtlemis- ja käitumistavad, kunst, muusika ja kirjandus.

Kultuure võib eristada üksteisele sarnaste suurte piirkondade järgi. Nii võime eristada idalääs mõõdet ehk Hommikumaad ja Öhtumaad. Idas kulgeb elu justkui eesriide taga, asjadele ja nähtustele ei tohi anda lõplikke vastuseid ning otsida mõistete taga olevaid tähendusi. Ida usub müsteeriume ja kummardab Kuud. Seevastu läänemaailm püüab seletada kogu maailma, seal otsitakse asjade ja nähtuste taga olevaid tähendusi. Elu kulgeb kindlas rütmis ja aeg on hinnas. Lääs usub teaduslikku ja mõistuspärast.

Kuid pole vaja minna kaugele. Ka Eestis kohtame eri paikkondadele omaseid kombeid ning võime meeldivalt üllatuda, kui rikas ja mitmekesine on väikese Eesti kultuur, olgu selleks siis rahvariides Kihnu naised oma igapäevaseid töid tegemas või setude leelotamine. Näiteid võiks tuua palju.

Mis eristab ühte kultuuri teisest

■ Iga kultuur on kujunenud ja areneb **kindlal territooriumil ja looduslikus keskkonnas**. Loodus määrab inimeste elurütmi ja elamisviisi. Meie, Põhjamaa elanikud, peame arvestama aastaaegade vaheldumist ning igapäevases elus olema valmis sellega kaasas käivate muudatustega kohanema. Eks see kajastub ka meie kultuuri iseloomus, mis on küllalt vaoshoitud, kinnisem ja distantseeritud kui näiteks päikeseliselt aval, muretu ja “naerata” aafriklaste kultuur.

■ **Religioon** on see, mis annab suuna maailma mõistmisele, elufilosoofiale ja tegutsemisele. Religioonist tulenevad väärtused on tabud, millest ei taganeta.

■ Eri kultuuridest pärit inimeste maailmavaadet ja elufilosoofiat väljendab **keel**, kuigi alati ei pea keel ja kultuuri territoorium kokku langema. Siinkohal on raskus ka selles, et formaalsel suhtlemistasandil ei anna keeleoskus alati võimalust tunnetada öeldu sisulist sõnumit, sest suhtlemisel on tähtis ka **mitteverbaalne ehk kehakeel** (miimika, žestid, liikumine). Erinevate allikate põhjal kuni 60% kogu suhtlusest toimubki mitteverbaalsel teel ja ka siin on võimalik märgata kultuurierisusi. Kehakeele märgid ja sümbolid ei tarvitse eri kultuurides kattuda.

■ Erinevad on ka **riigid** ja nendes kehtivad seadused ning elamisreeglid ja kombed. Kohtudes võõra keskkonnaga, on vaja selle seadused ja reeglid endale selgeks teha.

Eestit on külastanud kaks maailmas tuntud kultuuride uurijat: Hollandi kultuuriteadlane Geert Hofstede ja Richard D. Lewis Inglismaalt.

Mõlemad esinesid konverentsidel ja nende raamatuid on tõlgitud eesti keelde. Mõlemad kultuuriuurijad on tegelnud kriteeriumide otsimisega, mida saaks kasutada eri kultuuride kirjeldamiseks ja kultuuri dimensioonide määratlemiseks.

Kultuuridefinitioone on palju erinevaid. Geert Hofstede järgi on kultuur mõistuse kollektiivne programmeerimine, mis eristab ühte kategooriasse kuuluvaid inimesi teistest. Kultuuri mõiste alla kuuluvad kõik tavaelu ilmingud, nagu tervitamine, söömine, tunnete väljendamine või väljendamata jätmine, kindla kehalise distantsi hoidmine, armastamine ja hügieeni eest hoolitsemine. Nii kohtame kultuuri kõiges, mis meid ümbritseb.

Richard D. Lewis (1996) kirjeldab kultuuride kolme põhirühma:

- kõrgelt organiseeritud, planeerijad (**lineaar-aktiivsed kultuurid**)
- inimestele ja suhetele orienteeritud, aktiivsed (**multiaktiivsed kultuurid**)
- vääriskusele orienteeritud, kuulajad (**reaktiivsed kultuurid**).

Lineaar-aktiivsete kultuuride esindajate hulka kuuluvad sakslased, šveitslased, ameeriklased (valged anglosaksid, protestandid), hollandlased, skandinaavlased, austerlased, britid. Neile on iseloomulik teha ühte asja korraga, keskenduda ajale ja tähtaegadele. Näiteks: sakslastele on väga tähtis nende ajalugu, nad elavad rohkem minevikus ja olevikus; ameeriklased seevastu elavad olevikus ja tulevikus, sest aeg on raha ja igat sammu tuleb ülihästi planeerida, et jõuda soovitud tulemusteni, keskendudes kiirele kasumile.

Multiaktiivseid kultuure esindavad ladinaameeriklased, araablased, aafriklased, india lased, pakistanlased, hispaanlased, lõunaitaalased ja teised Vahemeremaade rahvad.

Multiaktiivsed kultuurid on paindlikud, orienteeritud inimestevahelistele suhetele. Aeg ja tähtaegadest kinnipidamine ei ole nende jaoks tähtis. Olulised on omavahelised suhted ning hetk, milles parajasti elatakse.

Reaktiivseid ehk kuulavaid kultuure esindavad näiteks Jaapan, Ida-Aasia maad, aga samuti Soome. Nende suhtlemisviisiks on **monoloog**. Vaikus kõneleb.

Seevastu lineaaraktiivsetes või multiaktiivsetes kultuurides on suhtlemisviisiks **dialoog**: esitatakse küsimusi, kuulatakse ja arutletakse asjade üle aktiivselt.

Kultuuriti erineb ka **ruumitaju**. Erinevalt tunnetatakse avarust, ülerahvastatust, distantsi normide rikkumist või nendega arvestamist. On individualistlikke kultuure (kindlasti kuuluvad siia ka eestlased), millesse kuuluvad vajavad enda ümber palju ruumi. Teiste, kollektiivsemate kultuuride puhul on distants ning omavaheline suhtlemisruum kitsam, elatakse ja suheldakse lähestikku ning eraldumiseks ja üksiolemiseks ei vajata eraldi ruumi. Isiklik privaatus saavutatakse rääkimise lõpetamisega (nt araablastel).

Kultuure jaotatakse ka **feminiinseteks** (nt hollandlastel), kus ühiskond on salliv, orienteerutakse hoolivusele ja hoolitsemisele, erimeelsused lahendatakse kompromisside ja läbirääkimiste teel ning **maskuliinseteks**, kus peamisteks väärtusteks on materiaalne edu ja areng, imetletakse inimeste erakordseid saavutusi, erimeelsused lahendatakse tuliste vaidluste teel (nt iirlased).

Suhtumine aega ehk **ajadimensioon** iseloomustab seda, milline on eri kultuuride ajakäsitus (minevik-olevik-tulevik). Nii näiteks on kultuure, kus tulevik asuks justkui selja taga, kuna seda me ei tea, olevik ja minevik on aga silme ees, sest need on teada (nt malagassidel). Käitumuslikult on selline tunnetusviis nähtav selle kaudu, et nad suhtlevad maisest ilmast lahkunutega kui elavatega. Aeg ajalt kaevatakse üles esivanemate luustikud ja maetakse suure tseremooniaga ümber teise kohta.

Aja mõõde väljendub ka selles, kas aeg kulgeb lineaarselt, mis tähendab seda, et iga tegevus on väga täpselt – kellaajaliselt ja kuupäevaliselt – järjestatud (lääne maailmakäsitus), või kulgeb aeg tsükliliselt, st inimene seda ei planeeri, aeg kulgeb temast sõltumata ja ta asetab ennast selsse. Käitumuslikult sellistes kultuurides ei kiirustata, vaid orienteerutakse hetkeseisundile – suhtlemisele ja mõtisklustele (esineb rohkem ida- ja lõunamaades).

Kuidas kultuuripiire ületada

Ükski reegel ja dimensioon ei esine puhtal kujul, vaid need moodustavad tohtul arvul erinevaid mustreid. Eespool toodud põgusad viited kultuurierinevuste kirjeldamiseks on selleks, et saada aimu, kui mitmekülgne on maailma kultuuride spekter, et üllatuda ja huvituda võimalustest, kuidas erinevad rahvad ja rahvused oma elu korraldavad. Ainult sel viisil saame ületada kultuuripiire ning maandada pingeid, mis võivad tekkida võõra kultuuriga kohtudes.

Siinkohal mõned soovitusel vältimaks kultuurišokki:

- **tunne huvi**, mis toimub oma kultuuris ja võrdle seda teiste kultuuridega.
- **ole avatud** pilguga ja valmis suhtlemiseks, märka erinevusi ja loobu hoiakutest ning siltide kleepimisest.
- **loo hea kontakt**, ole alati kõikide vastu hooliv, olenemata rahvusest. Avatud kontakti aluseks on märkamine – vaata tulijale otsa, tervita, vajadusel tule saabujale vastu. Kui takistuseks on puudulik keeleoskus, siis on võimalik edukalt suhelda ka mitteverbaalse keele abil.
- **ole siiras, “ole selline nagu oled”**. Ameeriklased on lahked ja siirad; prantslased – galantsed ja siirad; britid on arukad ja siirad; sakslased ja venelased ei naerata, kuid on siirad; soomlased on kohmakad, kuid siirad; jaapanlased naeratavad alati ja on siirad.
- **tutvu erinevate religioonide ja kultuuritaustaga**.
- **tunne oma kultuuri**. Et mõista teisi, tuleb mõista iseennast. Inimesed on sotsiaalsed olendid, oma oskused omandavad nad tegutsedes rühmades, kuhu kuuluvad.

Kui töötatakse ametikohtadel, kus tuleb suhelda paljude erinevate inimestega ja kohtuda teiste kultuuride esindajatega, on tähtis, et omataks teadmisi kultuuride vahelisest suhtlusest ja osataks nende teadmiste kohaselt käituda. Selleks peame oma töösituatsioone kirjeldama ja õppimist vajavad kohad üles leidma. Edasi järgneks õppimine ja pole oluline, mil

viisil õppimine toimub, kas raamatuid lugedes, teiste kultuuride esindajatega suhtlemisel kasulikku infot talletades või vastavatel kursustel osaledes.

Mõned näpunäited ametialases suhtluses edukaks toimetulemiseks:

- **kirjelda ja tee selgeks, millised on igapäeva töösituatsioonid:** kui tihti tuleb kokku puutuda teistest kultuuridest inimestega ja milliste kultuuride esindajatega tuleb kõige sagedamini kontakteeruda.
- **käitu ja suhtle kõikide inimestega lugupidavalt,** pigem lugupidaval distantsil kui distantsitult.
- **juhi suhtlust.** Suhtluses juhib olukorda see pool, kes konkreetses situatsioonis on juhtival positsioonil (teenindaja, peremees omal territooriumil).
- **hinda tekkinud olukorda.** Suhtlemisel võib tekkida arusaamatusi ja konflikte, kui kohtuvad kaks või enam inimest eri maadest (seda võib nimetada ka kultuuride kokkupõrkeks). Sellisel puhul tuleb põhjalikult analüüsida, mis selle konkreetse olukorra põhjustas. Põhilised kultuuridevahelised suhtlemistõkked, milles probleemid avalduvad, on **keel, mitteverbaalne käitumine** (erinev ruumidistants, märkide ja sümbolite kasutamine), **stereotüübid** (ollakse kujundanud hoiakud, mis takistavad eelarvamusvaba suhtlemist), **stress** (kohates „võõrast”, võib tekkida hirm, et ei saa hakkama).

Kokkuvõtvalt tuleb teeninduses arvestada, et ametialane suhtlemine toetub üldisele ametkondlikule etiketile, mille aluseks on taktitunne; lugupidav ja hooliv hoiak; õige distantsi hoidmine; esitlemine (tähtis on teada inimese nime); pöördumine (tiitlid, „teie-sina” suhe); komplimentid („oli meeldiv kohtuda”, „tänan, et meie klient olete” jms) jt ametialast suhtlemist toetavad käitumisreeglid.

Lõpetuseks kogemus kultuurikontaktist isikliku kogemuse kaudu.

Aastaid tagasi töötasin koolitajana ühes koolitusfirmas. Ühel päeval astus meie kontorisse tõmmu, lokkispäine, avala naeratusega härrasmees. Ta kõneles inglise keeles, esitles ennast ja hakkas kohe asju korraldama. Istus minu kõrvale, surus end nii lähedale, et tundsin tema hingeõhku ja tugevat parfüümi. Tutvustas ta mingit projekti ja tahtis meie firmat sellesse kaasata. Peale pooletunnist üliaktiivset monoloogi jäi aga koostöö meie poolt loomata, seega juba kontakti faasis. Meile jäi mõistmatuks tema distantsitu suhtlemisviis, see tundus agressiivne ja hirmutav.

Hiljem selgus, et rahvuselt oli mees araablane, püsielukoht Soomes.

Araablase kohta on Richard D. Lewis aga oma raamatus kirjutanud, et neil on kontakti saavutamiseks vajadus astuda teisele inimesele nii lähedale, et oleks tunda teise kehalõhn, nimelt suhtlevad araablased peamiselt „haistmistsooni” kaudu. Kui suhtlemisel on vahekaugus liiga suur, tajub araablane seda nii, et tema füüsiline kohalolek on teisele ebameeldiv. Seda kogesin omal nahal ja võin kinnitada, et praktika kinnitab teooriat ning ma sain olulise õppetunni. Tol ajal ei olnud mul teadmisi eri kultuuridest kuigi palju. Tagantjärele olen mõelnud, kuidas oleks kulgenud suhtlemine siis, kui oleksin tol korral teadnud araablase käitumise kohta rohkem.

On palju soovida, et tunneksime kõiki kultuure ning selleks pole ka vajadust, kui me ei ole just erinevate kultuuride uurijad. Küll aga rikastavad teadmised teistest kultuuridest iga inimese maailmapilti ja kuuluvad üldise harituse juurde. Põhjalikumaid teadmisi peame omama puhul aga kui puutume kokku oma töö iseloomu tõttu eri kultuuride esindajatega. Siis on antud valdkonna teadmised kutsega kaasaskäiva nõudena möödapääsmatud.

Kasutatud allikad

Lewis R.D. (1997). Kultuuridevahelised erinevused”. Tallinn: TEA Kirjastus
Hofstede, G. J., Pedersen, P. B., Hofstede, G. (2004). Kultuuri uurides. OÜ Väike Vanker.

U U D I S E D

ESTA enesehindamisest ESTA suvekoolis

23.–24. augustil 2007 toimus Roosta Puhkekeskuses juba traditsiooniks saanud ESTA suvekool deviisi all „Tagasi vaadates edasi”. Suvekooli üks teemasid seoses ESTA arengudokumendi koostamisega oli organisatsiooni enesehindamine.

Enesehindamisest osavõtjad jagunesid töögruppidesse ja analüüsisid ESTA funktsioone, lähtudes põhikirjalistest eesmärkidest. Teemade kaupa toodi välja tugevused ja nõrkused ja tehti ettepanekuid valdkonna parandamiseks. Mõned näited ettepanekutest:

- kutsuda teisi sotsiaaltöötajaid ühendavaid organisatsioone koostöole
- sotsiaaltööd tuleb väärtustada esmalt meil endil!
- kuna oleme väga erinevad ja esindame sotsiaalsfääri eri osi, oleks ehk vaja liituda vastavalt töö spetsiifikale, nt vangla sotsiaaltöötajad, lastekaitse spetsialistid jne
- määrata liikmemaksuks 1% kuupalgast
- asutada ESTA liikmete laulukoor :-)
- arendada ESTA sümboolikat, mis ühendaks ja tekitaks ühtekuuluvustunde
- luua ajakirjas Sotsiaaltöö regulaarne ESTA tegemisi tutvustav lehekül.

ESTA enesehindamise tulemused ja arengudokumendi tööversioon on kättesaadavad ESTA kodulehel www.eswa.ee. Koit Nõlvak, arengudokumendi koostamise projekti juht, Merit Lilleleht, projekti ekspert.

Tunnustame tegijaid!

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon (ESTA) kuulutab välja konkursi **Aasta Sotsiaalhooldaja**, **Aasta Sotsiaaltöötaja** ja **Aasta Hoolekandeaasutuse Juhi** nimetamiseks. Kandidate võivad esitada nii juriidilised kui füüsilised isikud. Ettepaneku esitamise vormi ja soovitusel, mida kandidaatide esitamisel järgida, leiab ESTA kodulehelt www.eswa.ee. Konkursi võitjad valib välja ESTA volikogu poolt moodustatud komisjon. Tiitlite saajad avalikustatakse sotsiaaltöötajate päeva pidulikul üritusel, mis toimub **13. novembril 2007 kell 13.00–16.00 Jõhvi Kontserdimajas**.

Sotsiaaltöötajate päeva tähistamisele kutsutakse kõik konkursile esitatud kandidaadid. Üritusele oodatakse ka teisi sotsiaalvaldkonna töötajaid, kuid on vajalik eelregistreerimine.

Osavõtu registreerimisel märkida osaleja nimi, asutus, ametikoht ja kontaktandmed (e-post ja telefon) ning ka transpordi vajadus Tallinnast või Tartust.

Konkursile kandidaatide esitamine ja sotsiaaltöötajate päevale registreerimine toimub kuni **31. oktoobrini 2007 e-posti aadressil eswa@eswa.ee**. Hiljem laekunud taotlusi vastu ei võeta. Täiendav info tel 6457921 (Helen Peeker)

Küsitlus sotsiaaltöötajate päeva tähistamisest Eestis

Kuigi Eestis on tehtud professionaalset sotsiaaltööd juba üle 80 aasta, ei ole siiani jõutud ühise arusaamani päevast, mil võiks esile tõsta inimesi, kes selles valdkonnas pühendunult töötavad. Tublid inimesed ise on tähistanud sotsiaaltöötajate päeva kokkuleppelistel aegadel ja eelkõige selleks, et inimeste panust väärtustada.

ESTA 2007. a tegevuskava nägi ette kokkuleppe saavutamist sotsiaaltöötajate päeva tähistamise kohta Eestis. ESTA eestseisus viis sotsiaaltöötajate hulgas küsitluse, pakkudes valida kahe võimaliku kuupäeva vahel. Neist esimene oli 27. märts, millal tähistatakse ülemaailmset sotsiaaltöötajate päeva, ja teine – novembrikuu 2. teisipäev, mida seni on Eestis sotsiaaltöötajate päevaks peetud. 70% vastanud ESTA liikmetest pooldas **27. märtsi** kui rahvusvahelise sotsiaaltöö päeva tunnistamist sotsiaaltöötajate päevaks Eestis. Sel aastal tähistab ESTA sotsiaaltöötajate päeva veel novembri teisel teisipäeval – **13. novembril**.

Info: elmetpuhm@neti.ee.

Kvaliteetne tööhõive ja sotsiaalse kutseala tunnustamine

Sotsiaalteenuste ning sotsiaalsete elukutsete külgetõmbe suurendamine peaks olema kvaliteetse tööhõive poliitika päevakava esimesi punkte. Et seda saavutada, tuleks tegelda sotsiaalteenustele profiili loomisega ning taotleada sotsiaaltöö kui kõrge keerukustmeha kutseala tunnustamist.

Hans van Ewijk, Ph. D. Utrechti Ülikooli (Holland) sotsiaalpoliitika ja sotsiaaltöö professor, Tartu Ülikooli erakorraline professor.

Käesolevas artiklis arutletakse sotsiaalse kutseala tunnustamise ning töötajate ülevõtte üle. Eelmises artiklis arutati EL-i kvaliteetse tööhõive juhtnõrde, muutuva sotsiaalpoliitika ning sotsiaalteenuste tunnustamise teemadel (Ewijk 2007). Peamiste arengusuundadena nähti erastamist, kodanikkonna aktiveerimist, lokaliseerimist ja mitmekesisust. Ma kaitsesin inspireerivat sotsiaalriiki, mis usaldab oma kodanikke ja iseseisvaid sotsiaalteenuseid ning põhineb sotsiaalteenuste kuuel põhifunktsioonil, milleks on aktiveerimine, sekkumine, informeerimine, toetus, hoolekanne ja kodanikkonna toetamine. Neid artikleid on ajendanud ja need põhinevad osaliselt Euroopa uurimisprojektil „Hoolekanne Euroopas: praegused arusaamad ja tulevikusuunad“ (*Care work in Europe: Current Understandings and Future Directions*), mida finantseerib Euroopa Komisjon viienda raamprogrammi osana ja millesse olin ka kaasatud.

Sotsiaalne kutseala

Teenuste killustumine, mida käsitleti eelmises artiklis (Ewijk 2007), kaasneb kutsealade ja töökohtade killustumisega. Euroopa tasandil puudub professionaalsetel sotsiaalala töötajatel üldine selge profiil.

Arstid, õpetajad, õed või arhitektid on kergesti äratuntavad ja neid kutsealasid tunnustatakse. Arsti või õpetajana töötamine annab töötajale identiteedi, millesse uskuda ja mille eest seista. Professionaalsetel sotsiaalala töötajatel on küll vaatamata oma töö mitmekesisusele palju ühist, kuid neil ei ole ühtse kutseala profiili. Eelmainitud hoolekandetöö uurimuses mainitakse tunnustuse ja prestiiži puudumist kõige negatiivsema „töötajate ühikuna“ ning seetõttu on see ka üks olulisemaid aspekte, mida kvaliteetse tööhõive strateegias käsitleda.

Kutseala tunnustamise kriteeriumid.

Tunnustuse saamiseks peab kutseala vastama kindlatele standarditele või ootustele (Banks ja Banks 2006):

1. Kutseala on äratuntav, tunnustatud ja aktsepteeritud.
2. Kutseala põhineb tunnustatud spetsiifiliste teadmiste kogumil.
3. Kutseala on olemuselt reflektiivne ning selles on küllaldaselt ruumi otsustusõigusele.
4. Kutsealal on omad eeskirjad või eetikakoodeks.
5. Kutsealal on oma register.
6. Kutsealal on juriidiline staatus.

Mõned elukutsed (arst, õde, jurist) vastavad kõigile nimetatud kriteeriumitele. Siiski arutletakse selle üle, kas elukutse peab vastama just kõigile kriteeriumitele. Postmodernses ühiskonnas nõutakse kut-

sealadelt paindlikkust ning tihti seatakse küsimärgi alla elukutsed, mis on liiga jäigalt piiritletud ning pole avatud kohanemiseks poliitiliste või juhtimiseesmärkidega. Populaarseks on muutunud rääkimine kutsealast või professionaalsest kompetentsist ning mitte elukutse kui sellise liiga tugev kaitsmine (Banks ja Banks 2006). Selles mõttes on esimesed kolm või neli kriteeriumi kõige olulisemad.

Äratuntav, tunnustatud ja aktsepteeritud. Enamik sotsiaalala töötajaid seostab end oma konkreetse funktsiooni või spetsiifilise erialaga, nagu noorsootöötaja, kunstiterapeut, kogukonnatöötaja, hooldustöötaja, sotsiaalpedagoog või sotsiaaltöötaja. Sotsiaaltöö tundub olevat „erinevate ametite võrgustik“ (Payne 2005, 27). Avalikkus ja poliitikud tihti ei näe ega tunneta sotsiaaltööd sidusa kutsealana, sest sellel puudub selge profiil ja tunnustatud professionaalsus. Sageli kohtab ettekujutust, et sotsiaaltöötajad on mitteametliku hoolduse ja vabatahtlike töötajate asendajad, kes „lihtsalt“ kannavad hoolt mõnede pereeluga seotud ülesannete eest – seda eriti just üleminekumaades ning maades, kus sotsiaaltöö valdkond on vähe arenenud. Teisest küljest leiab aset selge rahvusvaheline trend viia erinevad erialad ja õppekavad ühise nimetaja alla ning luua sotsiaaltööle profiil (ENSACT 2006, Healy 2001, Thole 2002). Tänu Bologna deklaratsioonile arendavad erisuguseid sotsiaalala spetsialiste ettevalmistavad koolid ja ülikoolid välja ühist „keelt“. Selle protsessi üheks tulemuseks on sotsiaaltöö kui rahvusvaheline „bränd“.

Paljudes maades on sotsiaaltööd tunnustatud päris kutsealana, millel on mitmekesised ülesanded ning individuaalne autonoomia (otsustusõigus), kogu Euroopas kasvab kiiresti sotsiaaltöö magistrite arv. Erastamise teemal arutledes märkasime innukust, millega Euroopa Liit soovib privatiseerida sotsiaalteenuseid, mis on üks suurimaid ning ka üks kiiremini kasvavaid majandusharusid Euroopas. Laiemalt võttes on sotsiaalteenused väga huvitav valdkond poliitikute, majandusala inimeste ja avalikkuse jaoks,

kuna pakub uusi võimalusi end hästi tunda, ümbruskonda parandada, abivajajaid toetada ja mugavaid lahendusi inimestele, kes seda endale lubada võivad.

Refleksiivsus ja otsustusõigus. Minu arvates iseloomustab professionaalsust kõige enam omadus uurida konteksti, kujundada ja rakendada strateegiaid ning konkreetseid lähenemisviise, mis vastavad inimeste vajadustele ja probleemidele ning avalikele ülesannetele. Ükski elukutse ei ole selles mõttes juba oma määratluselt standardiseeritud. Professionaal peab rakedama oma teadmisi uutes olukordades üha uuesti. Selles mõttes on professionaalsed sotsiaalala töötajad enamasti tõelised täisprofessionaalid. Professionaalsed sotsiaalala töötajad seisavad oma olemuselt mitme dilemma ees (Dominelli 2004, Payne 2005, Banks ja Banks 2006, NMMW 2005).

■ **Huvide konflikt.** Sotsiaaltöö püüab oma määratluselt lepitada ja leida väljapääsu pingelistest olukordadest. Professionaalne sotsiaalala töötaja peab ületama lõhesid ning konflikte erinevate huvide, arvamuste, vaatenurkade ja seisukohtade vahel.

■ **Kasutaja rahulolu versus ühiskondlik rahulolu.** Üks keerulisemaid sotsiaaltöö dihhotoomiaid on tema kahetine iseloom. Ühelt poolt eeldatakse, et professionaalsed sotsiaalala töötajad on orienteeritud teenuse tarbijale, ning tarbijate rahulolu on oluline näitaja. Teiselt poolt peavad sotsiaaltöötajad ellu viima sotsiaalpoliitikat, mille eesmärk on tihti sekkumine, kontroll, käitumise muutmine, ning mis on peaaegu alati selektiivne selles, keda aidata ning kui palju aega ülesande lahendamisele kulutada.

■ **Süsteemide ja inimeste vaheliste konfliktid.** Professionaalne sotsiaalala töötaja esindab avalikke huve ning temalt oodatakse teenuste tarbija toetamist. Tõelised pinged tekivad siis, kui avalik huvi ja poliitilised eesmärgid tunduvad olevat vastuolus asjassepuutuva inimese või inimeste huvidega.

■ **Sekkuda või mitte sekkuda.** Professionaalne sotsiaalala töötaja tunneb

tihti vajadust sekkuda, aga samas mõistab sekkumisega seotud riske. Perekond või ametivõimud võivad avaldada survet otseseks tegutsemiseks, kuid asjassepuutuv isik ise ei pruugi olla huvitatud ning sekkumisele avatud. Professionaalne dilemma võib äkki muutuda ametialaseks läbikukkumiseks, sest enne sekkumist võivad aset leida dramaatilised sündmused: lapse surm, tõsine tüli konkureerivate noortegruppide vahel, partneri väärkohtlemine. Meedia ja poliitikud kritiseerivad avalikult professionaalset sotsiaalala töötajaid probleemide ignoreerimise või alahindamise või liiga hilise sekkumise pärast.

■ **Konflikt tarbijate väärtushinnangute ning professionaali isiklike väärtushinnangute vahel.** Professionaalid toetavad inimesi, kellel on vahel arusaamu ja tundeid, mis on täielikus vastuolus professionaali isiklike arvamustega, nt mis puutub naistesse, migrantidesse, homoseksuaalsusesse või sellesse, mida konkreetses olukorras ette võtta. Inimesi toetada võib olla raske, kui väärtushinnangud ja normid on nii erinevad. Kaasajal, kui domineerib kodanike vajadustele ja soovidele vastamine, tajutakse pinget enda ja kliendi ehk tarbija väärtushinnangute vahel veelgi tugevamalt.

■ **Kaasatus versus distants.** Professionaalsetel sotsiaalala töötajatel peaks olema aktiivne suhe teenuse tarbijatega. See kutseala ongi seotud suhete ning tarbijate usalduse võitmisega. Inimeste toetamiseks peab professionaalne sotsiaalala töötaja hoolikalt kuulama, end teise inimese tunnetele, mõtetele ja emotsioonidele avama. Kuid ka distantsi on vaja. Esiteks on vaja jätta ruumi järelemõtlemiseks ja analüüsimiseks ning tunnetatud probleemidest kaugemale vaatamiseks. Teiseks esindab professionaalne sotsiaalala töötaja avalikke huvisid või ühishüve ning temalt oodatakse, et ta ei oleks liiga ühepoolselt kliendile pühendunud.

■ **Konfidentsiaalsus versus avalik huvi.** Professionaalsed sotsiaalala töötajad kuulevad ja näevad palju ning avastavad vahel ka midagi, mis võib ohustada teisi inimesi perekonnas, kogukonnas või isegi

terves ühiskonnas (terrorism, kuritegevus). Professionaalsetelt sotsiaalala töötajatelt oodatakse, et nad annavad õigeaegselt teada ametivõime petvatest tarbijatest, ähvardavatest konfliktidest või ettekatsetud kuritegudest. Samas on aga konfidentsiaalsus üks kutsereegleid.

Selge on see, et refleksiivsus ja otsustusõigus on sotsiaalala professionaali jaoks väga olulised. Ta peab olema võimeline arvestama tarbijate vajadustega, avalike huvidega, seadustega, kohalike ametivõimudega ja oma juhatajate eesmärkidega ning leidma teenuse tarbijate huvides lahendused eri dilemmadele. See on kutseala, mis peab toime tulema kõrge komplekssusastmega ning mille puhul teadmiste ja oskuste rakendamine on igas olukorras erinev. Näitamaks sotsiaalala professionaali töö kompleksust, on kasulik vaadata professionaalsete sotsiaalala töötajate bakalaureuse taseme pädevusi.

Sotsiaaltöö pädevused

Esmatasand

1. inimestega suhtlemine
2. uutes olukordades orienteerumine
3. olukordade, vajaduste ja vajalikke tegevuste hindamine
4. protsessi planeerimine
5. planeeritud protsessi elluviimine (tegevused, teenused)
6. tegevuse tulemuslikkuse hindamine

Organisatsioon

7. koostöö ja võrgustikutöö
8. juhtimine ja järelevalve
9. sotsiaalpoliitika kujundamine ja rakendamine
10. kvaliteedijuhtimine
11. planeerimine ja kontroll

Professionaalina

12. isiklikku karjääri planeerimine
13. võime luua ja esitleda profiili
14. uurimistegevus
15. praktika ja meetodite uuendamine

(Hogeschool Utrecht 2006)

Kui me ootame professionaalsetelt sotsiaalalala töötajatelt loetletud pädevuste omandamist ja rakendamist – ja neid on tõesti komplekssete olukordadega toimetulekuks vaja –, on hädavajalik selle kompleksse tunnustamine poliitikute ja juhtide poolt ning see peab väljenduma hariduslikes standardites ja nõuetes, õiglases palgas ja poliitilises tunnustuses.

Kutseeetika koodeks. Enamikus Euroopa maades on professionaalsetel sotsiaalalala töötajatel olemas oma eetikakoodeks (IFSW 2007). Tihti võib leida koodekseid üksikute sotsiaaltöö erialade jaoks. Erialase rühmana on sotsiaaltöötajad võib-olla kõige edasi jõudnud ning täpsemini formuleerinud oma koodekseid, nagu ka sotsiaalpedagoogid Põhja-Euroopa riikides. Rahvusvahelisel tasandil on sotsiaaltöötajatel olemas ühine eetikakoodeks (IFSW 2007).

Professionaalidelt ei oodata mitte ainult koodeksi järgimist, vaid ka võimet selle üle reflekteerida omamoodi meta-eetilise mõtlemisena. Meta-eetika on eetika rakendamise ja selle tähenduse üle mõtlemine ning reflekteerimine (Banks ja Banks 2006). Tähtis ei ole mitte üksnes eetika tundmine, vaid ka selle rakendamine üha muutuvates olukordades. Seetõttu peab arutelu eetikakoodeksi üle toimuma meta-eetilisele dimensioonile viidates.

Eksperdid ootavad eetikakoodeksilt mitmekülgset positiivset mõju (Dubois ja Krogsrud 1999, Banks ja Banks 2006). Eetikakoodeks

- pakub praktikutele juhiseid igapäevatööks
- annab praktikutele nõu
- muudab sotsiaaltöötajad avalikkuse ja ametivõimude jaoks usaldusväärseteks
- kaitseb teenusetarbijaid vale praktika ja väärkohtlemise eest
- edendab ühiseid arusaamu ja professionaalse käitumise tavasid
- reguleerib ja distsiplineerib kutsetegevust
- kaitseb professionaale kohtuasjade eest.

Professionaalsetele sotsiaalalala töötajatele on olulised sellised eetilised põhimõtted nagu enesemääramisõiguse austamine, osalusõiguse edendamine, inimese kohtlemine tervikuna, kliendi tugevuste kindlakstehtmine ja edasiarendamine, negatiivse diskrimineerimise vastu võitlemine, mitmekesisuse tunnustamine, ressursside õiglane jaotamine, ebaõiglase poliitika vastu võitlemine ning solidaarne töötamine (IFSW 2004). Poliitikud ning sotsiaalasutuste juhid peaksid tunnustama ning senisest rohkem rõhutama eetikateadlikkust ning eetikaprinsiipide järgimist sotsiaalteenuseid osutavate professionaalide poolt. Suurem osa sotsiaalalala töötajate eetikast vastab otseselt praegusele Euroopa kodanikkonna ja sotsiaalse sidususe poliitikale.

Register ja juriidiline staatus. Paljudes maades registreeritakse professionaalseid sotsiaalalala töötajaid riiklikult. Mõnel pool on see kohustuslik. Sel juhul ei saa registreerimata professionaalset sotsiaalalala töötajat sotsiaaltöötajana tööle võtta. Enamasti on registreerimine siiski vabatahtlik ning seotud liikmelisusega professionaalsete sotsiaalalala töötajate riiklikus assotsiatsioonis. Mõlemal juhul on vaja registreerumisel vastata mõnedele nõuetele, nagu näiteks vastav haridus, vastav ametikoht ning kindlas mahus läbitud täiendkoolitus. Hea tööhoive strateegiana tugevdab riiklik registreerimine, mis on seotud ligipääsuga sotsiaaltöö ametikohtadele, nii sotsiaalteenuseid kui sotsiaaltöötajaid. Sotsiaalteenused, nende hulgas eriti hoolekandeteenused, on enamikus maades avatud kvalifitseerimata tööjõule, mis ohustab teenuste kvaliteeti ja prestiiži. Seetõttu peab ametite kõigil tasanditel määratlema ja nõudma kvalifikatsiooni.

Mis puutub juriidilisse staatusesse, siis selles osas võib Euroopas leida erinevaid lähenemisviise. Tihti mainitakse hoolekande või sotsiaalteenuste seadustes sotsiaaltööd küll kutsealana, aga enamasti seda ei seota tööandjate kohustusega võtta spetsiaalsete funktsioonide ja ülesannete täitmiseks tööle üksnes koolitatud ja registreeritud profes-

sionaalseid sotsiaalala töötajaid. Teistes maades, nt Ühendkuningriigis ja Taanis, on tööandjal mõnedes spetsiaalsetes hoolekande valdkondades ja funktsioonides selleks seaduslik kohustus. Nähes ette kompleksust – nt lastekaitstes, noorsootöös, sekumises multiprobleemsete perekondade ellu, hoolduskorralduses keeruliste olukordade puhul – on soovitatav kutseala tugevdamine seadusega.

Sotsiaaltöölane uurimistöö ja sotsiaaltöoteadus.

EL-i riikides on sotsiaaltöö kui teadus arutluse all. Kutseala jaoks on akadeemiline alus väga tähtis. Sotsiaaltöö kui kutseala põhineb suurel teadmistehulgal erinevatest praktikatest ja meetoditest, poliitika kujundamisest ja sotsiaaltöösse integreeritud teadusharudest, nagu psühholoogia, sotsioloogia, pedagoogika, õigusteadus, meditsiin, avalik haldus, etnograafia. Mis puudub, on sotsiaalsete elukutsete üldteooria ning tunnustatud kontseptsioon. Kaas-aegsetel teadusharudel puuduvad aga tihti üleilmselt tunnustatud tugevad teoreetilised põhimõtted ja kontseptsioonid. Tegelikult ongi teaduse uueks paradigmatiks paradigmatide puudumine või nende segunemise tunnustamine (Bohm ja Peat 1987).

Teaduslikkus tähendab viitamist teadmiste kogule ja tegevuspõllule kui diskursusele, kus vaieldakse, analüüsitakse ja konstrueeritakse kompleksust, uurimistööd ja teooriaid. Sotsiaaltöö interdistsiplinaarne olemus peaks olema veel üheks argumendiks selle teaduspõlluna tunnustamisel. Teiseks argumendiks on sotsiaaltöö kompleksus ja mitmekesisus. Tõsiasi, et sotsiaalsed protsessid ei ole prognoositavad, ei ole mingi argument sotsiaaltöö tõrjumiseks teaduslikust uurimistööst. Otse vastupidi. Osaliselt on sotsiaaltöö positiivse tõendus põhise uurimistöö väli (n-ö „mis toimib“). Osaladel, nagu lastehoolekandes ja sekumistöös riskirühma kuuluvate noortega (hoollivad kogukonnad) on tekkimas huvitavaid tõendus põhise uurimistöö välju (Luckock 2002, Sheldon ja Chilvers 2000). Suurem osa sotsiaaltöö uurimistegevusest on aga siiski orientitud rohkem olukordade, praktikate ja

protsesside „mõistmisele“ (n-ö sellele „kuidas see toimib“). Seetõttu võib sotsiaaltööd iseloomustada rakendustegevuse, uurimis- ja arendustegevuse ning konstrueeriva uurimistegevuse, mille eesmärgiks on uued lahendused ja lähenemisviisid (Harrison ja Fahy 2005). Sotsiaaltöö uurimistegevus on loonud laialdase ja tugeva aluse sotsiaaltöoteadusele ning seda peaksid EL ja selle liikmesriigid kindlasti toetama.

Tulevikuperspektiiv ja strateegia

Sotsiaaltöö on väga keeruline kutse- ja teadusvaldkond. See põhineb laialdasel praktilisel ning seda toidavad ja rikastavad paljud teadusharud. On vaja suurt hulka pädevusi, et olla võimeline täitma kutsealaseid põhiülesandeid (Hare 2004). Professionaalid on olulised selle majandusharu töötajate tunnustamiseks. Euroopa Liidu ja riikide tasandil peaksid haridusministeeriumid edendama laialdast sotsiaaltöö haridussüsteemi ning ületama killustatuse, mis eksisteerib professionaalsete sotsiaalala töötajate hariduslikus ettevalmistuses. Peaks rakendama paindlikku üld- ja laiapõhjalist sotsiaaltöö haridust, mis jätab piisavalt ruumi spetsialiseerumiseks erinevatel sotsiaaltöö erialadel, ja seda kogu Euroopas. Euroopas on sotsiaaltöö teaduskonnad, professionaalsete sotsiaalala töötajate ja hoolekande assotsiatsioonid juba loonud oma võrgustiku ENSACT (*European Social Action Network*), et luua sotsiaaltöölale kõlapind ning tugevdada ühist identiteeti. Üks samm edasi tunnustuse saamisel oleks professionaalsete sotsiaaltöötajate ning professionaalsete sotsiaalteenuste suurem esindatus rahvusvahelises poliitikas selliste organisatsiooni kaudu nagu Euroopa Sotsiaaltöövõrgustik ja ÜRO Majandus- ja Sotsiaalnõukogu.

Vaja on luua kõlapind kutsealasele asjatundlikkusele sotsiaalsfääris. Kolmas strateegia on sotsiaaltöötajate elukestva õppe edendamine ning eluaegse karjääri võimaldamine sotsiaaltöös koos horisontaalse ja vertikaalse mobiilsuse ning võimalusega

minna üle naabervaldkondadesse, nagu ter-
vishoidu, haridusse, avalikku haldusesse ja
juhtimisse.

Kvaliteetne tööhõive kui toetavate töötingimuste edendamine

Selles lõigus käsitlen üldiseid kvaliteetse
tööhõive strateegiaid, nagu neid edenda-
takse Euroopas (Ewijk 2007). Analüüsin kva-
liteetset tööhõivet sotsiaalala töötajatele Kara-
seki lähenemisviisi rakendades (Ewijk 2007).

Toimetulek nõuetega. Nõuete esitamine ei
ole iseenesest negatiivne. Nõuded esitavad
väljakutse professionaalidele ning annavad
oma panuse soovitud produktiivsuse ja tõ-
hususe saavutamiseks. Mainitud hoolekan-
dealases uuringus ei valmistanud nõuetega
toimetulek sotsiaaltöötajatele suurt muret.
Sotsiaalteenused ei tekita töötajatele suurt
füüsilist või vaimset stressi. Tihti tuntakse
ajalist survet, kuid see on sellele kutsealale
mõneti iseloomulik. Inimeste eest hoolit-
semine ning nende toetamine ja aitamine
tekitab peaaegu automaatselt tunde, et ajast
ei piisa kõige selle jaoks, mida on vaja teha.
Aja- ja tooteplaneerimise juhtimise korral
on stressitaju tihti veelgi suurem (Waal ja
Scheijmans ja Ewijk 2007, Johanson ja
Cameron 2002). Vägivallariski tajuvad
hoolekandetöötajad mõõdukana, kuid see
suureneb, kui sotsiaaltöötajad teevad vä-
litööd ja töötavad üksi (Hansen ja Jensen
2003). *Care Work Europe*'i uuringu üks
üsna positiivseid tulemusi oli kogetud võim-
alus ühendada töö- ja eraelu. Enamik sot-
siaalteenuseid on avatud oma töötajate isik-
like olukordadega arvestamisele töötaja ja
töömahu (osaajalise töö) suhtes. Üldiselt on
töötajaskond sotsiaalteenustega rahul stres-
siga toimetuleku, vägivallariski ning töö- ja
eraelu korraldamise küsimustes (Neményi
ja Herczog 2006). Selline sotsiaalteenuste
antud positiivne hinnang tuleb säilitada ka
edaspidi, kui neid teenuseid muutma
hakatakse.

Toimetulek tegutsemisvabadusega. Tegut-
semisvabaduse all mainiti järgmisi aspekte:

otsustusõigus, elukestev õpe, kaasaräaki-
misvõimalus, sotsiaalne tugi, mobiilsus,
paindlikkus ja sisemine motivatsioon. Nagu
varem öeldud, juhib sotsiaaltöötajaid sise-
mine motivatsioon. Hollandis keskkooliõpi-
laste seas läbi viidud uurimuses leiti, et umbes
14% õpilastest kaalus tõsiselt sotsiaaltöötaja
elukutset. Nende argument oli, et nad
tahavad inimesi aidata (Essen jt 2001).
Tundub, et see kutseala paelub alati teatud
kindlat protsenti noori. Seetõttu ei tohiks
sotsiaalteenused ja sotsiaaltöö kaotada oma
sisemist omadust inimesi ühendada, toetada
ja mõista. See omadus on paljude noorte
inimeste jaoks ligitõmbav. Uus haldusjuh-
timine jätab vahel motiveeriva jõuna una-
russe pühendumise ja kaasatuse, rõhutades
liialt sotsiaaltööd ja hoolekandetööd kui
teenuste ja toodete pakkumist. Üldiselt on
sotsiaaltöötajad rahul võimalusega ise
otsustada. Neil on tunne, et neil on võim
otsustada, mida ja kuidas teha. Mõned
negatiivsed viited leiti personaalsete
teenuste valdkonnast, mille eest teenuse tar-
bijad otse tasusid. Paljud teenuste tarbijad ei
ole võimelised olema usaldusväärsed ja
head tööandjad ning hoolekandetöötajad
kurdavad, et nad tunnevad end orjana, kes
peab tegema seda, mida tarbija nõuab ja
käsib (Hansen ja Jensen 2004).

Individuaalse eelarvesüsteemi rakendamise
korral on deprofessionaliseerumine üheks
riskiks. Negatiivseid kogemusi tekitab ka
töö varjupaiga taotlejate ja ebaseaduslike
elanikega. Sotsiaaltöötajad tunnevad end
politseinikena, kes kontrollivad oma kliente
(Hayes ja Humphries 2006).

Care Work Europe'i uuringu kohaselt olid
tegutsemisvabaduse nõrkadeks kohtadeks
kesised võimalused elukestvaks õppeks
ning mobiilsuseks. Madala haridustasemega
hooldustöötajatel puudub tihti väljapääs või
võimalus edasi liikuda, sest koolitusvõim-
alusi on vähe. Kõrgema haridustasemega
sotsiaaltöötajatel on rohkem liikumis- ja
koolitusvõimalusi, kuid enamikus maades ei
ole elukestvat õpet strateegiana, veel vähem
siis tegeliku võimalusena olemas. Sotsiaalse
kutseala killustatus takistab horisontaalset
mobiilsust ning tihti on liikumine ülespoole

võimatu, sest kõrgema tasandi töökohti enamikus Euroopa riikides peaaegu ei eksisteeri. Üldiselt peeti positiivseks sotsiaalset tuge juhtkonnalt ning kolleegidelt. Heaolu-riikides domineerivad selles majandusharus inimsuhted ja korralik juhtimine.

Rahulolu tasuga. Mõnedes riikides keskenduvad tööga rahulolu ja kvaliteetse tööhõive uuringud ja programmid nõudmistele ja kaebustele, st nende vähendamisele (Johansson ja Cameron 2002). Arvatavasti on aga tegutsemisvabadus ja tasustamise strateegiad sobilikumad professionaalsete töötajate motiveerimiseks. Kõige negatiivsemad olid sotsiaaltöötajate vastused tasustamise küsimuses. Nagu öeldud, tuntakse, et prestiiž ja tunnustus on madal ning ei vasta paljude sotsiaaltöötajate töö keerukusele. Vastused palga kohta olid eri riikides erinevad. Põhjamaades, nagu ka enamikus Lääne-Euroopa riikides on palgad pigem vastavuses võrreldavate töökohtade ja kutsealadega. Järgitakse õiglase tasu printsiipi, muidugi eranditega. Lõuna- ja Ida-Euroopas peetakse sotsiaaltöötajate tasustamist tihti väga kehvaks. Aus mäng eri kutsealade tunnustamisel EL-i riikides ei ole kindlasti mitte realiseerunud ning nõuab ühist strateegiat.

Töötajate värbamine ja säilitamine

Töökäte vähesus on paljude ekspertide hirm ning see avaldub ka Euroopas läbi viidud hoolekandevaldkondade uuringutes (Neményi ja Herczog 2006, Moss 2004). Nõudlus hoolekande järele kasvab vananeva elanikkonna, jõukamate eakate ning krooniliste haiguste ja raske puudega inimeste pikema eluea, topeltsissetulekuga perestruktuuride ning mobiilsuse tõttu, mis tekitab pikki vahemaid sugulaste vahel, samuti üha suureneva naiste puuduse tõttu, kes alustavad tööelu vanemas eas ning on siiani olnud üks olulisemaid ressursse madala haridustasemega töötajate värbamisel hoolekandesse (Moss 2004). Neil põhjustel peaks sotsiaalteenuste ning sotsiaalsete elukutsete külgetõmbe suurendamine olema kvaliteetse tööhõive poliitika päevakava

esimesi punkte. Sotsiaalteenuste profiili loomine tugeva majandusharuna ning sotsiaalse kutseala tunnustamine on kaks hädavajalikku strateegiat. Seejärel on oluline säilitada sisemist motivatsiooni sotsiaalteenuste osutamisel (Ewijk 2004). Lisaks võiks proovida uute sihtgruppide kaasamist, rõhutades rohkem ärimaailmale sarnanevaid võimalusi hoolekande erastatud sektorites ning sotsiaalala juhtimises (hoolekande korraldus, projektijuhtimine, naabrushaldus). See lisastrateegia võib olla abiks ka soolise tasakaalu või soolise tasakaalutuse parandamisel. Sotsiaaltöö on väga tugevasti sooliselt kallutatud (Knijn ja Kremer 1997). Euroopa Liidu ja riiklikud strateegiad on mõningase eduga välja arendatud selleks, et saavutada paremini tasakaalustatud koostööd peredega laste kasvatamisel ja sugulaste eest hoolitsemisel (EC 1998). Tegelikult on sotsiaalteenustes kui kasvavas majandusharus selle peaaegu täielikult ühekülgse soolise esindatusega tulemuseks naiste poolt teostatud hoolekande ja kasvatuse suurenemine! Me vajame sotsiaalteenuste valdkonnas parema soolise tasakaalustatuse huvides Euroopa Liidu ja riiklikke strateegiaid.

Teine küsimus on vajadus tugevdada professionaalsete teenuste, vabatahtliku tegevuse ja mitteametliku hoolekande segunemist (DV 2001). Kasvatus, hooldus ja sotsiaalprobleemide lahendamine toimub enamasti peresiseselt ja sõprade ringis.

Sotsiaalteenused ei asenda ega tohiks kunagi asendada seda tegevusvälja. Professionaalseid sotsiaalala töötajaid vajatakse säilitamiseks mitteametliku ja vabatahtliku hoolekande ressursse – pakkudes sellele toetavaid ja jõustavaid strateegiaid ning võttes üle inimeste eest hoolitsemise, kui seda tõesti vaja on. Professionaalsed töötajad täiendavad juba eksisteerivaid mitteametlikke süsteeme. Võib-olla kõige olulisem, millele turundus- ja privatiseerimisstrateegiate stimuleerimisel mõelda, on oht kahjustada neid sotsiaalseid võrgustikke.

Vastastikust sotsiaalset toetamist ja hoolekannet peab edendama nii palju kui võimalik ning seda ei tohi asendada agres-

siivsete ja meelitatavate turustrateegiatega. Viimane töötajate värbamise ja säilitamisega seotud küsimus on tihti esinev deklareerimata töö (EC 2003, Neményi ja Herczog 2006). Hoolekandes kohtame hägusat piiri mitteformaalse hoolduse, isiklikust eelarvest tasutava mitteametliku hoolduse, deklareerimata hoolduse ja madala oskustasemega ametliku hoolduse vahel. Lastehoolduses eksisteerivad sama hägused piirid palgaliste täiskohaga lapsehooldajate, abikasvatavate, vabatahtlike hooldajate ja lastevanemate positsiooni vahel, kes täidavad lastehoiu ülesandeid. Ühelt poolt võivad liiga ranged ettekirjutused ja tööjõupoliitika neid paindlikke kooslusi häirida. Teiselt poolt võib liiga paindlik poliitika viia deklareerimata töö ning kvalifitseerimata töö kasvuni. Rohkem kontekstist ja kohalikest oludest lähtuv poliitika oleks suuremaks abiks, kui ranged riiklikud või Euroopa Liidu määrused.

Kokkuvõte

Käesolevas ja eelmises numbris avaldatud artiklis (Ewijk 2007) arutlesin laiemalt kvaliteetse tööhõive teemal. Nähes, millisel arenguastmel sotsiaalteenused ja professionaalsed sotsiaalala töötajad on, peaks olema kõige olulisemaks strateegiaks sotsiaalteenuste edendamine tunnustatud majandusharuna ning sotsiaaltöö toetamine tunnustatud kutsealana. Euroopa Liidu kvaliteetse tööhõive strateegiad põhinevad peamiselt universaalsetel strateegiatel, mis arvestavad kõiki majandusharusid ja kutsealasid. Vaja on aga rohkem kontekstist lähtuvat lähenemisviisi erinevate strateegiatega erinevate majandusharude tarvis. Käesolevas artiklis on antud mitmeid soovitusi. Teen neist siinkohal kokkuvõtte.

■ Sotsiaaltöötajaid juhib sisemine motivatsioon. See on kvaliteetse tööhõive poliitika võti ning sellele peaks vastama, apelleerides pühendumisele, väärtustele ja hoolivale suhtumisele. Uutes juhtimisteesoriatas puudub tihti suhete olemuse käsitus.

■ Sotsiaalteenused tuleb muuta tugevaks ja

tunnustatud majandusharuks. Sotsiaalteenused, millele vaadatakse tihti ülevalt alla ning mis on peidetud (pool)avalikku bürokraatiasse, peaksid muutuma iseseisvamaks ning nähtavamaks.

■ Sotsiaalteenuste osutajaid peab julgustama endale profiili looma ning end kohandama uutele nõuetele ja võimalustele, mida toob endaga kaasa aktiveerivaks riigiks muutumine. Avalik sektor peaks toetama sotsiaalteenuste üleminekuprotsessi, investeerides (ümber)õppesse ja koolitusse (elukestev õpe), rikastades ning parandades sotsiaalala töötajate teadmiste baasi ja täiustades õppekavasid praktika parandamise eesmärgil.

■ Sotsiaalteenused peaksid põhinema tugevusel, arengul, elavdamisel ning jõustamisel ja neid peaks vaatlema kui põnevat majandusharu, mille professionaalid on kui sotsiaalsed arhitektid ja kunstnikud, kes ehitavad sildu ning ühendavad inimesi süsteemidega ja omavahel ning on pühendunud tõrjututele ja kõige enam abi vajavatele inimestele. Kasuks võivad tulla avalikud kampaaniad sotsiaaltöö profiili parandamiseks ja kohandamiseks.

■ Potentsiaalselt on sotsiaalteenused emantsipatsiooni ning võrdsete võimaluste jaoks üks kõige võimsamaid alasid, pakudes teenuseid (1) lastehoolduses ja hoolekandes ning (2) aktiveerimisstrateegiatega, (3) horisontaalse ja vertikaalse mobiilsuse ja (4) migrantide ning tõrjutute tööjõu hulka integreerimise vallas.

■ Sotsiaaltöö kui kõrge keerukusastmega kutseala tunnustamine poliitikute ja juhtide poolt on hädavajalik ja see peaks väljenduma hariduslikes standardites ja nõuetes ning õiglases palgas.

■ Poliitikud ning sotsiaalteenuste korraldajad peaksid selgemalt tunnustama sotsiaaltöö professionaalset eetikat. See eetika vastab otseselt praegusele Euroopa kodanikkonna ja sotsiaalse sidususe poliitikale.

■ Euroopa Liidu ja liikmesriikide tasandil

peaksid haridusministeeriumid edendama laialdast sotsiaaltöö haridussüsteemi, mis jätkaks piisavalt ruumi spetsialiseerumiseks erinevatel sotsiaaltöö erialadel.

■ Hädasti on vaja töötajate värbamise ja säilitamise strateegiaid, nt tööjõu sooliseks tasakaalustamiseks, eri osapoolte (ametivõmude, valitsusväliste organisatsioonide, kodanike ja eraettevõtete) kombineeritud tegevuse tugevdamiseks ning intelligentsete konfiguratsioonide loomiseks, mis kombineeriksid tasustamata mitteametlikku hooldust, isiklikust eelarvest osaliselt tasustatud mitteametlikku hooldust, vabatahtlikku tööd, deklareerimata hoolekandetööd ning madala oskustasemega ametlikku tööd. Sotsiaalsektor pakub häid võimalusi deklareerimata töö järk-järguliseks integreerimiseks ning ametliku kvalifitseerimata töö parandamiseks.

Viidatud allikad

- Banks, J., Banks, C.** (2006 toim.). Multicultural education: Issues and perspectives. Boston: Allyn and Bacon.
- Bohm, D., Peat, F.D.** (1987). Science, Order, and Creativity. New York: Bantam Books
- Deutscher Verein für öffentliche und private Fürsorge, ISS, Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend** (DV 2001). Daseinsvorsorge in Europa heute und morgen – die Zukunft der kommunalen und freigemeinnützigen sozialen Dienste. Frankfurt am Main: DV.
- Dominelli, L.** (2004). *Social Work: Theory and Practice for a Changing Profession*, Malden, MA: Polity Press.
- Dubois, B., Krogsrud, M.** (1999). Social Work: an Empowering Profession. Boston, London: Allyn and Bacon (3d ed.).
- ENSACT.** (2007). www.ensact.eu (9.08.07).
- Essen, G. van, Meihuizen, H.E., Peters, F.** (2001). Arbeid in zorg en welzijn: Integreerend OSA-rapport 2001. Den Haag: OSA.
- European Commission** (1998). Reconciliation between Work and Family Life in Europe. Brussels: EC
- European Commission** (2003). Council Decision of 22 July 2003 on guidelines for the employment policies of the Member States. Brussels: EC
- Ewijk, H. van** (2004). Characteristics of Care and Social Work. *European Journal of Social Education*, 7.
- Ewijk, H. van** (2007). Kvaliteetne tööhõive sotsiaaltöötajatele: tunnustuse olemus. *Sotsiaaltöö* 3, 25-32.
- Hansen, H.K., Jensen, J.J.** (2004). Care Work in Europe, Workpackage Eight, Work with Adults with Severe Disabilities. A Case Study of Denmark, the Netherlands and Sweden. London: Thomas Coram Institute, London University, <http://144.82.31.4/uk/reports> (09.08.07)
- Hare, I.** (2004) Defining social work for the 21st Century. The International Federation of Social Workers' revised definition of social work. *International Social Work* 47.3.
- Harrison, K., Fahy, K.** (2005). Constructive research: methodology and practice. Teoses Tenenbaum, G., Driscoll M. (toim.) Methods of research in sports science: quantitative and qualitative approaches. Oxford, U.K: Meyer and Meyer, 660–700.
- Hayes, D., Humphries, B.** (2006). Social Work, Immigration and Asylum. Debates, Dilemmas and Ethical Issues for Social Work and Social Care Practice. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Healy, L.** (2001). International Social Work: Professional Action in an interdependent World, Oxford and New York: Oxford University Press.
- Hogeschool Utrecht** (2006). *Overzicht generieke competenties*, Utrecht: HU
- Holden, C.** (2005). Organizing across borders. Profit and quality in internationalized providers. *International Social Work*, 643–653
- International Federation of Social Work** (2004). Policy Statement on Globalization and the Environment. www.ifsw.org (09.08.07)
- International Federation of Social Work** (2007). Ethics in Social Work. Statements of Principles, <http://www.ifsw.org/en/p38000324.html> (09.08.07)
- Johansson, S., Cameron, C.** (2002). Review of literature since 1990. Job satisfaction, quality of care and gender equality. Consolidated report. London: London University, Thomas Coram Institute. <http://144.82.31.4/uk/reports> (09.08.07)
- Knijjn, T., Kremer, M.** (1997). Gender and the Caring Dimension of Welfare States: Toward Inclusive Citizenship. *Social politics* 4 (3), 328–361.
- Luckock, B.** (2002). Effective Interventions for Child Abuse and Neglect: An Evidence-Based Approach to Planning and Evaluating Interventions. *Child & Family Social Work* 7 (1), 68–69
- Moss, P.** (2004). Care Work in Europe, Workpackage 11, Understanding of Care Work in Theory and Practice. London: Thomas Coram Institute, London University, <http://144.82.31.4/uk/reports> (09.08.07)
- Nederlandse Vereniging van Maatschappelijke Werkers** (2005). Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker. Utrecht: NVMW
- Payne, M.** (2005). Modern Social Work Theory. 3rd edition, Houndsmill, Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan
- Sheldon, B., Chilvers, R.** (2000). Evidence-Based Social Care: A Study of Prospects and Problems. Russell House Publishing.
- Thole, W.** (2002 toim) Grundriss Soziale Arbeit. Ein einführendes Handbuch. Opladen: Leske + Budrich
- Waal, V., de, Scheijmans, I., Ewijk, H. van** (2006). Samenspel in de buurt. Utrecht: HU.

Keelan, käsen, poon ja lasen või osutan abi? (2)

vt algust Sotsiaaltöös 4/2007, lk 30–34

Kärt Muller

õiguskantsleri nõunik

Õiguse üldpõhimõte: võrdne kohtlemine. Võrdse kohtlemise põhimõte tuleneb põhiseaduse §-st 12. Täpsemalt sätestab põhiseaduse § 12 lõike 1 lause 1 üldise võrdsuspõhiõiguse, mille sisuks on nõue kohelda võrdseid võrdselt ja ebavõrdseid ebavõrdselt. Sellest tulenevalt loetakse ebavõrdseks kohtlemiseks seda, kui võrdseid koheldakse omavahel ebavõrdselt, aga ka seda, kui ebavõrdseid koheldakse omavahel võrdselt. (Ernits 2002 § 12 komm 2)

Näiteks võib võrdsete ebavõrdseks kohtlemiseks pidada olukorda, kus vanemahüvitise ja sünnitushüvitise vahe hüvitatakse järjestikuste laste sünni korral vaid kuni kahe ja poole aastase lapse vanemale, kelle vanemahüvitis oleks tavakorras arvutades eelmise lapse sünni korral makstud vanemahüvitisest väiksem või sellega võrdne, jättes vastava vahe hüvitamata vanemale, kelle vanemahüvitis oleks tavakorras arvutades suurem.¹

Ebavõrdse teistega võrdselt kohtlemise kohta võib tuua aga järgmise näite. Oletagem, et vald on otsustanud igale 12-aastasele lapsele kinkida kohustusliku kirjanduse hulka kuuluva tavalise juturaamatu. Isik H on pime, mistõttu saab ta lugeda vaid pimekirjas kirjutatud. Sisuliselt jätab vald ta nägijatega võrdsustamisel kingitusest ilma, sest ta ei saa tavalist juturaamatut ise lugeda. Teisisõnu ei seisne võrdne kohtlemine selles, et faktiliselt erinevaid isikuid õiguslikult võrdsustatakse.

Võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumiseks ei ole aga igasugune võrdsete ebavõrdne kohtlemine, vaid üksnes selline ebavõrdne kohtlemine, mida pole võimalik mõistlikult õigustada. (Ernits 2002 §12 komm 7.2)

Tuvastamaks, kas kaalutusõiguse teostamisel on järgitud võrdse kohtlemise põhimõtet, tuleb esiteks teha kindlaks, kas reguleeritava juhu puhul on tegemist mõne varem reguleeritud samasuguse juhtumiga. Sisuliselt tähendab see, et tuleb välja selgitada, kas eespool nimetatud juhtumid on omavahel võrreldavad.

Kirjeldatud kaasuse puhul tuleb A ja B olukorda võrrelda G olukorra ning Ö ja K olukorraga. Püüdes omavahel võrrelda A ja B olukorda G omaga, selgub, et need olukorrad ei ole võrreldavad, sest G vajab vaimupuude puudumise tõttu mahuliselt vähem abi kui B. Lisaks on B-l olemas isik, kellel lasub tema suhtes ülalpidamiskohustus, G-l aga mitte. Seetõttu ei saa A ja B puhul abi andmise üle otsustamisel rakendada samasugust lahendust kui G puhul. Asudes võrdlema A ja B ning Ö ja K olukordi, on näha, et puuetest tingitud abi vajaduse ulatus on B-l ja Ö-l sama. Samuti on mõlema sissetulek võrreldavas suurusjärgus (antud juhul sama suur) ning mõlemal isikul on olemas ülalpidamiskohustusega isik, kelle sissetuleku tase on sama suurusjärgus. Siit saab järeldada, et tegemist on võrreldavate olukordadega. Kui on selgeks tehtud, et tegemist on võrreldavate juhtumitega, tuleb kirjeldada seda, milles

¹Antud kaasuse kohta suurema huvi tundmise korral vt õiguskantsleri 20.01.2006 ettekannet nr 1 Riigikogule, kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.oiguskantsler.ee>

seisneb konkreetne ebavõrdne kohtlemine. Näiteks juhul, kui vallavalitsus otsustaks A ja B puhul hooldusteenust mitte osutada, seisneks ebavõrdne kohtlemine selles, et võrreldavas olukorras olevad Õ ja K saavad hooldusteenust, A ja B aga mitte. Kui aga vallavalitsus otsustaks A ja B puhul hooldusteenust osutada ka nädalavahetustel, seisneks ebavõrdne kohtlemine selles, et Õ ja K puhul osutatakse hooldusteenust üksnes tööpäeviti, A ja B puhul aga igal nädalapäeval.

Olles kirjeldanud ebavõrdset kohtlemist, saab asuda sellisele ebavõrdsele kohtlemisele õigustust leidma/otsima. Siin tuleb leida vastus küsimusele, miks võrreldavaid juhtumeid erinevalt reguleeritakse ja anda hinnang, kas erinev lähenemine on antud olukorras õige ja õiglane.

Kirjeldatud kaasuse puhul võib leida erinevale kohtlemisele järgmised õigustused. Mis puutub esimesena toodud juhtumisse, kus vallavalitsus otsustaks A ja B puhul hooldusteenust mitte osutada, võib vallavalitsus püüda erinevat kohtlemist põhjendada sellega, et A on võimeline käima tööl ning saadud sissetuleku arvel võimaldama B-le hooldust. Teisel juhul, kui vallavalitsus otsustaks A ja B puhul hooldusteenust osutada ka nädalavahetustel, oleks erinev kohtlemine õigustatav sellega, et A on tööeline isik, kes soovib oma perekonna toimetulekut parandada ning ennast teostada. Tal on võimalik seda teha üksnes siis, kui ta töötab ka nädalavahetustel. Seevastu K ei käi nädalavahetustel tööl ega vaja seetõttu sel ajal ka hooldusteenuse osutamist.

Eespool kirjeldati seda, kuidas tuleb rakendada võrdse kohtlemise põhimõtet, et jõuda õigele ja õiglasele kaalutusotsusele. Järgnevalt käsitleme tüüpilisi kaalutlemisel tehtavaid vigu. Täpsemalt on need kirjas kaalutusvigade kataloogis.

Kaalutusvigade kataloog

Eelnenud arutelul põhjal saab ühtlasi luua nn kaalutusvigade kataloogi, mis sisaldab kaalutusõiguse teostamisel esinevaid tüüpilisi vigu. Enne selle kataloogi esitamist tuleb aga üle korrata õiguspärase kaalutusotsuse tunnused ning selgitada, mida mõistetakse vigase haldusakti all.

Kaalutusotsus peab olema selliste menetlus- ja vormivigadeta, mis võiksid mõjutada asja sisulist otsustamist, olema kooskõlas õigusnormide ja õiguse üldpõhimõtetega, tuginema antud kaalutusõiguse piires seaduslikule alusele ning olema muude sisuliste kaalutusõiguse vigadeta² (nt peab otsus olema ratsionaalne, lähtuma lubatavatest kaalutlustest, tuginema kõikidel olulistel aspektidel)³.

Kohtulik kontroll kaalutusõiguse teostamise õiguspärasuse üle toimub konkreetse haldusakti põhjenduste alusel.⁴ Kaalutusõiguse teostamise õiguspärasuse kontrollimisel otsitakse vastust küsimusele, kas on saavutatud õiguslikult võimalik tulemus õiguslikult lubatud viisil ehk teisisõnu, kas tulemuse saavutamisel on välditud vigu.

Kaalutusvead jagunevad sisuliselt kolmeks:

- 1) Kaalutusõiguse kasutamata jätmine:
  - a) õigusnormi tõlgendatakse valesti
  - b) rakendatakse kehtetut õigusnormi
  - c) rakendatakse õigusvastast halduseeskirja
  - d) peetakse end alusetult seotuks halduspraktikaga
  - e) pole teadvustatud kaalutusõiguse olemasolu. (Pikamäe 2006, 77)
- 2) Kaalutusõiguse väär kasutamine:
  - a) seaduse (kaalutusnormi) eesmärgi arvestamata jätmine (haldus ei tohi kaalutusõiguse teostamisel minna vastuollu kaalutusnormi ega laiemalt kaalutusnor-

² RKHKo 14.10.2003 nr 3-3-1-54-03, p 38.

³ RKHKo 14.10.2003 nr 3-3-1-54-03, p 40.

⁴ RKHKo 06.11.2002 nr 3-3-1-62-02, p 11, RKHKo 10.03.2005 nr 3-3-1-77-04, p 17.

mi sisaldava seaduse eesmärgi ja mõttega, v.a siis, kui normi andja eesmärk on b) vastuolus põhiseadusega (*ibid*, 80); seejuures tuleb kaalutlusnormi eesmärk välja selgitada tõlgendamise teel, kaaludes normi eri eesmarke ja huviseid, kui eesmarke on mitu (*ibid*)

c) põhiseaduslike väärtuste arvestamata jätmise (kõik kaalutlusotsuse põhjendused ja järeldused peavad vastama põhiseaduses sätestatule, sh võrdse kohtlemise ja proportsionaalsuse põhimõttele) (*ibid*)⁶

d) halduspraktika või halduseeskirjade ebaõige kohaldamine või kohaldamata jätmise (kui halduspraktika või halduseeskirjad on õiguspärased, ent haldus rakendab neid olukorras, kus ei esine võrreldavaid asjaolusid, või ei rakenda neid olukorras, kus esinevad võrreldavad asjaolud) (*ibid*, 81)⁷

e) otstarbekuse kriteeriumi kõrvalejätmise (haldusorgan ei vali enda seisukohalt kõige mõistlikumat lahendit, mis arvestaks ka isiku õigustega) (*ibid*, 81–82)

f) kaalumise teostamata jätmise (haldusorgan sisuliselt ei kaalu) (*ibid*, 82)

puudulik kaalumise (olulise asjaolu tähelepanuta jätmise või asjaoludele ja väärtustele a) väära kaalu ja tähenduse andmine) (*ibid* 80,82).⁸

3) kaalutlusõiguse piiride ületamine: (Maurer 1999, 138, viidanud Pikamäe 2006, 76)

a) konkreetne eluline juhtum ei kuulu lahendamisele antud õigusnormi alusel

b) norm ei näe ette sellist tagajärge, mille haldusorgan normi rakendamisel valis (Pikamäe 2006, 79)

Eespool toodud kaalutlusvigu annab kõige tõhusamalt vältida eelkõige õige ja õiglase menetlemisega (Pilving 2004 b, 285), aga ka otsuse langetamise arutluskäiku korrektselt kirja pannes (Merusk 1997, 45, viidanud Aedmaa 2001, 534). Kuna antud artikli esemeks on eelkõige kaalutlusõiguse teostamise sisuline külg, siis on järgnevalt peatunud just põhjendamiskohustuse täitmise vajalikkusel.

Kaalutlusõiguse teostamine praktikas

Põhjendamiskohustuse täitmise eesmärk. Põhjendamiskohustuse täitmine on asendamatu abivahend kaalutlusõiguse õiguspärasel teostamisel. Seda põhjusel, et kaalutlusõigus kui selline lubab haldusorganil langetada ühe normi alusel erinevaid otsustusi sõltuvalt sellest, millistest kaalutlustest haldusorgan otsuse tegemisel lähtus. Selleks, et otsuse langetamise kaalutlused ei jääks varjatuks, tuleb läbikäidud arutlusprotsess panna kirja nii, et selles arutlusprotsessis mitteosalenu saaks aru, miks on just nii otsustatud. Lisaks aitab põhjenduskoostuse õigeaegne täitmine vältida seda, et langetatud otsusele hakatakse õigustuse andmise asemel tagantjärele leidma hoopis vabandusi.

⁵ Vt ka Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee 11.03.1980 toimunud 316. kohtumisel vastu võetud ministrite asetäitjate soovitus nr R (80) 2 *Concerning The Exercise Of Discretionary Powers By Administrative Authorities* punkti 1 ja selle seletuskirja punkti 17, kättesaadav arutivõrgus: <http://www.coe.int>

⁶ Võrdse kohtlemise ja proportsionaalsuse põhimõtete kohta vt ka Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee 11.03.1980 toimunud 316. kohtumisel vastu võetud ministrite asetäitjate soovitus nr R (80) 2 *Concerning The Exercise Of Discretionary Powers By Administrative Authorities*, kättesaadav arutivõrgus: <http://www.coe.int>, punkte 3–4 ja seletuskirja punkte 22–25.

⁷ Vt ka Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee 11.03.1980 toimunud 316 kohtumisel vastu võetud ministrite asetäitjate soovitus nr R (80) 2 *Concerning The Exercise Of Discretionary Powers By Administrative Authorities*, kättesaadav arutivõrgus: <http://www.coe.int>, mille punkti 6 kohaselt peab haldusorgan halduseeskirju kohaldama järjekindlalt, võttes arvesse iga konkreetse kaasuse asjaolusid, ja seletuskirja punkte 30–32.

⁸ Vt ka Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee 11.03.1980 toimunud 316 kohtumisel vastu võetud ministrite asetäitjate soovitus nr R (80) 2 *Concerning The Exercise Of Discretionary Powers By Administrative Authorities*, kättesaadav arutivõrgus: <http://www.coe.int>, punkti 2 ja seletuskirja punkte 19–21.

Kõnealuse kohustuse korrektne täitmine on vajalik, et tõendada kaalutlemise toimumist ning menetluses vajalike arvamuste-ettepanekute arutlusele võtmist. (Aedmaa 2001, 533). Lõppastmes peab haldusakti põhjendus ka veenma kohut, et haldusorgan on kaalutusõigust teostades arvestanud kõikide oluliste eluliste asjaolude ja huvidega ning kaalumist teostanud ratsionaalselt.⁹

Peatudes täpsemalt haldusakti põhjendamiskohustuse eesmärkidel, võib neist välja tuua kolm peamist, mille vajalikkust on kinnitanud oma lahenditega ka Riigikohus:

- 1) haldusorgani poolt sisult võimalikult õige ning õiglase otsuse tegemine¹⁰
- 2) isikule võimaluse andmine haldusorgani argumentidega nõustumiseks või mittenõustumiseks, et isik saaks hinnata oma õiguslikku positsiooni ning vajadusel pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse (Aedmaa 2001, 531)¹¹
- 3) aidata kohtul teostada kontrolli akti õiguspärasuse suhtes. (*ibid*)¹²

Teisisõnu, põhjendamiskohustusega realiseeritakse täpsemalt haldusmenetluse seaduse (edaspidi HMS) § 1 lõikes 1 sätestatud haldusmenetluse seaduse eesmärki. Selleks on tagada isiku õiguste kaitse ühtlase, isiku osalust ja kohtulikku kontrolli võimaldava haldusmenetlusega.

Nii nagu teiste haldusotsustuste puhul, tuleb ka kaalutusõiguse alusel koostatud haldusaktis esitada otsuse aluseks olev õigusnorm ning faktilised asjaolud, kujuures suurt tähelepanu tuleb pöörata faktiliste asjaolude kirjeldamisele. (Aedmaa 2001, 534) Arvesse võetavad asjaolud peavad olema tõendatud ja seotud kaalutusotsusega ning esitada tuleb need kaalutlused, millest otsustamisel lähtuti. (*ibid*) Seejuures tuleks põhjenduste esitamisel menetluse läbipaistvuse huvides märkida haldusaktis ka võimalikud teised lahendused. (*ibid*) Olukorras, kus haldusorgan ei ole haldusakti põhjendamisel kõiki võimalikke seisukohti käsitleanud, tekib põhjendatud kahtlus, kas kaalutusotsuse langetamisele eelnes tasakaalustatud ning loogiline kaalumisprotsess. (*ibid*, 535)

Nii on Riigikohus märkinud, et kaalutusotsustuses tuleb esitada just need kaalutlused, mis tingisid konkreetse otsuse langetamise.¹³ Kohus on leidnud, et eriti suurt tähtsust omab haldusakti põhjendamiskohustus ulatusliku kaalutusruumiga otsustuste korral.¹⁴ Kohus on seisukohal, et mida ulatuslikum on kaalutusruum ning keerukam õiguslik ja faktiline olukord, seda põhjalikum peab olema haldusakti põhjendus.¹⁵ Haldusakti põhjendus peab veenma ka kohut, et haldusorgan on arvestanud nii kõiki elulisi asjaolusid ja huve kui ka seda, et kaalumise toimus mõistlikult.¹⁶

Käsitledes põhjendamiskohustuse täitmise vajalikkust haldusorgani vaatenurgast, saab välja tuua põhjused, miks on ka haldusorganil endal kasulik põhjendamiskohustust täita:

- 1) halduse enesekontrolli teostamine¹⁷ (haldusakti põhjendamine aitab haldusorganil teostada enesekontrolli, sundides haldusakti andmise poolt- ja vastuargumente enne akti andmist läbi mõtlema ja sellega oma positsiooni võimaliku vaidluse korral kindlustama;

⁹ RKHKo 28.10.2003 nr 3-3-1-66-03, p 19.

¹⁰ Samas, lk 530; RKHKo 27.02.2007 nr 3-3-1-93-06, p 13.

¹¹ Vt ka RKHKo 30.05.1997 nr 3-3-1-14-97, p 2; RKHKo 07.11.1997 nr 3-3-1-30-97, p 2; RKHKo 22.05.2000 nr 3-3-1-14-00, p 5; RKHKo 28.10.2003 nr 3-3-1-66-03, p 18.

¹² Vt ka RKHKo 10.11.1995 nr III-3/1-35/95; RKHKo 30.05.1997 nr 3-3-1-14-97, p 2; RKHKo 22.05.2000 nr 3-3-1-14-00, p 5; RKHKo 17.05.2005 nr 3-3-1-16-05, p 17; RKHKo 27.02.2007 nr 3-3-1-93-06, p 13; RKHKo 30.05.1997 nr 3-3-1-14-97, p 2; RKHKo 22.05.2000 nr 3-3-1-14-00, p 5; RKHKo 14.10.2003 nr 3-3-1-54-03, p 36; RKHKo 28.10.2003 nr 3-3-1-66-03, p 18; RKHKo 04.05.2006 nr 3-3-1-28-06, p 9.

¹³ RKHKo 10.03.2005 nr 3-3-1-2-05, p 18.

¹⁴ RKHKo 04.05.2006 nr 3-3-1-28-06, p 9.

¹⁵ RKHKo 28.10.2003 nr 3-3-1-66-03, p 19, RKHKo 06.11.2002 nr 3-3-1-62-02, p 11, RKHKo 10.03.2005 nr 3-3-1-77-04, p 17.

¹⁶ RKHKo 10.03.2005 nr 3-3-1-77-04, p 17, RKHKo 28.10.2003 nr 3-3-1-66-03, p 19.

hoiab ära ohu langetatud otsust hiljem põhjendada asjaoludega, mida ei võetud otsustamisel tegelikult arvesse) (Aedmaa 2001, 531)

2) kindlate tegevusvariantide tüpiseerimine (vähendab menetleja koormust samasisuliste taotluste lahendamise põhjendamisel) (*ibid*, 530)

3) ühtlase halduspraktika väljatöötamine (võimaldab tõhusalt lahendada samasisulisi avaldusi, tagada halduspraktika järjepidevuse ning muuhulgas isikute võrdse kohtlemise)

4) hoida kokku menetluskulusid ning -aega (kui haldusakt vaidlustatakse, tuleb haldusorganil kulutada raha ja aega kohtuskäimiseks).

Siit saab järeldada, et ühelt poolt on haldusakti põhjendamiskohustust vaja täita õige ja õiglase otsuse vastuvõtmiseks, teiselt poolt aga selleks, et tagada haldusorgani tegevuse tõhusus ja seaduslikkus. Olles selgitanud, miks on vaja täita põhjendamiskohustust, käsitletakse allpool ka põhjendamiskohustuse korrektset täitmist.

Põhjendamiskohustuse korrektne täitmine. Kui küsida, milline peaks välja nägema korrektselt koostatud haldusakti põhjendus, siis peab see vastama järgmistele nõuetele:

1) olema lihtne, selge, arusaadav ning eesmärgipärane (Aedmaa 2001, 532)

2) sisaldama ainult neid asjaolusid/kaalutlusi, mida on vaja haldusakti mõistmiseks ja vaidlustamiseks (*ibid*)

3) olema lühike ja otstarbekas, seejuures seda põhjalikum ja mahukam, mida keerulisem on õiguslik ja faktiline olustik (Häfelin ja Müller 1990, 283, viidatud Aedmaa 2001, 532). Riigikohus on leidnud, et kui kõigi põhjenduste esitamine pole otstarbekas, siis tuleks haldusaktis ära tuua vähemalt põhimotiivid ja viidata dokumendile, mis põhjendab otsust täpsemalt.¹⁸ Seejuures on Riigikohus märkinud, et viide muule dokumendile peab olema antud sellise täpsusega, et isik mõistaks, milline osa viidatud dokumendist on haldusakti põhjenduseks.¹⁹ Riigikohus on öelnud ka seda, et põhjendamiskohustuse täitmise olulisust arvestades on soovitatav olulised asjaolud ja põhjendused esitada haldusaktis endas²⁰);

4) olema keeleliselt korrektne (isikul peab olema võimalik mõista, mida haldusorgan on tahtnud talle öelda) (Bull 1997, 456, viidatud Aedmaa 2001, 532)

5) olema üles ehitatud nii loogiliselt, et haldusorgani arutluskäiku oleks võimalik jälgida (Aedmaa 2001, 533) ning et see veenaks selle lugejat otsuse õigsuses, õigluses ja ratsionaalsuses (seejuures on Riigikohus märkinud, et haldusakti õiguslik ja faktiline põhjendus peavad olema omavahel loogiliselt seotud)²¹

6) sisaldama kõiki olulisi faktilisi ja õiguslikke asjaolusid, mille põhjal haldusorgan otsuse langetas (Wolff jt 1994, 687, viidanud Aedmaa 2001) (Riigikohus on öelnud, et haldusakti põhjenduses tuleb märkida need asjaolud, mis näitavad ära haldusakti aluseks

¹⁷ RKHKo 14.10.2003 nr 3-3-1-54-03, p 36; RKHKo 28.10.2003 nr 3-3-1-66-03, p 18; RKHKo 04.05.2006 nr 3-3-1-28-06, p 9.

¹⁸ RKHKo 27.02.2007 nr 3-3-1-93-06, p 13; RKHKo 17.05.2005 nr 3-3-1-16-05, p 17; Põhjendused võivad olla esitatud ka adressaadi ja haldusorgani kirjavahetuses jt isikule kättesaadavates dokumentides, vt RKHKo 10.03.2005 nr 3-3-1-77-04, p 17; RKHKo 09.06.2004 nr 3-3-1-28-04, p 17; haldusaktis ei tule viidata eraldi kõigile toimikus olevatele dokumentidele, mida akti andmisel arvesse võeti vt RKHKo 14.01.2004 nr 3-3-1-82-03, p 19; ülemääraseks peab Riigikohus põhjendust, mis on võrreldes haldusaktis lahendatava küsimuse tähtsuse ja keerukusega ebaproportsionaalselt mahukas, vt RKHKo 14.10.2003 nr 3-3-1-54-03, p 36.

¹⁹ RKHKo 09.06.2004 nr 3-3-1-28-04, p 17; RKHKo 14.10.2003 nr 3-3-1-54-03, p 36.

²⁰ RKHKo 27.02.2007 nr 3-3-1-93-06, p 14.

²¹ RKHKo 04.05.2006 nr 3-3-1-28-06, p 10; RKHKo 28.10.2003 nr 3-3-1-66-03, p 19; RKHKo 14.10.2003 nr 3-3-1-54-03, p 34; RKHKo 06.11.2002 nr 3-3-1-62-02, p 12.

oleva õigusnormi kohaldamise õigsuse²²; viide õigusnormile peab olema arusaadav, piisav, asjakohane ja õige²³).

Kokkuvõtlikult võib öelda, et haldusakti põhjendus peab olema nii pikk kui vaja ja nii lühike kui võimalik, lugejale arusaadav ning sisuliselt õige.

Lõppsõna

Kirjutatust selgub, et kaalutusõigus tähendab haldusorganile antud õigust õigustloovas aktis sisalduva õigusnormi alusel otsustada, kas ja kuidas elulist juhtumit lahendada. Kaalutusõiguse eesmärk on saavutada üksikjuhule õige ja õiglane lahendus. Et sellist lahendit saavutada, tuleb kaalutusõigust teostada kooskõlas volituse piiride, eesmärgi ning õiguse üldpõhimõtetega asjaomase kaasuse olulisi asjaolusid ja huve arvestades. Kaalutusõiguse teostamisel tuleb vältida kaalutusvigu: kaalutusõiguse kasutamata jätmist, kaalutusõiguse väära kasutamist ja volituspiiride ületamist. Loetletud vigu aitab kõige paremini vältida ning haldusakti õiguspärasust tagada haldusakti põhjendamiskohustuse korrektne täitmine.

Viidatud allikad

- Aedmaa, A.** (2001). Haldusakti põhjendamise kohustus. *Juridica* nr 8, 529–540.
- Bull, H.P.** (1997). Allgemeines Verwaltungsrecht. 5. väljaanne, Heidelberg: Müller, äärenr 456. Viidanud Aedmaa, A. (2001) Haldusakti põhjendamise kohustus. *Juridica* nr 8, 532
- Häfelin, U., Müller, G.** (1990). Grundriss des Allgemeinen Verwaltungsrechts, Zürich: Schultheiss, lk 283. Viidatud Aedmaa, A. (2001). Haldusakti põhjendamise kohustus. *Juridica* nr 8 532.
- Ernits, M.** (2002). Kommentaarid §-le 12. Teoses: Justiitsministeerium. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, § 12 komm 2 ja 7.2
- Justiitsministeerium** (2003). Normitehnika käsiraamat. Tallinn.
- Maurer, H.** (1999). Allgemeines Verwaltungsrecht. 12. Aufl. München, 138. Viidatud Pikamäe, K. (2006). Kaalutusvigadest. *Juridica*, nr 2, 76.
- Merusk, K.** (1997). Administratsiooni diskretsioon ja selle kohtulik kontroll. Tallinn: Õigusteabe AS Juura., 23, 45. Viidatud Aedmaa, A. (2001). Haldusakti põhjendamise kohustus. *Juridica* nr 8, 534
- Parrest, N., Aedmaa, A.** (2003). Kaalutusõigus (diskretsioon). Teoses: Parrest, N., Aedmaa, A. (2003). Ülevaatluk õppematerjal haldusõigusest. Tallinn. www.atak.ee (15.08.07)
- Pikamäe, K.** (2006). Kaalutusvigadest. *Juridica* nr 2, 75–83
- Pilving, I.** (2004). Kaalutusõiguse mõiste. Teoses Aedmaa, A., Lopman, E., Parrest, N., Pilving, I., Vene, E. (2004). Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu
- Pilving, I.** (2004 a). Kaalutusõiguse õiguspärasus. Teoses Aedmaa, A., Lopman, E., Parrest, N., Pilving, I., Vene, E. (2004). Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu
- Pilving, I.** (2004 b). Kaalutusreeglid. Teoses Aedmaa, A., Lopman, E., Parrest, N., Pilving, I., Vene, E. (2004). Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu
- Wolff, H.J., Bachhof, O., Stober, R.** (1994). Verwaltungsrecht I. 10. väljaanne. München: Beck., 687 Viidatud Aedmaa, A. (2001). Haldusakti põhjendamise kohustus. *Juridica* nr 8, 533

²² RKHKo 28.10.2003 nr 3-3-1-66-03, p 19; RKHKo 14.10.2003 nr 3-3-1-54-03, p 34; RKHKo 06.11.2002 nr 3-3-1-62-02, p 12.

²³ RKHKo 06.03.2001 nr 3-3-1-61-00, p 3.

Lasterikaste perede uuring

Andra Reinomägi

*sotsiaalministeeriumi sotsiaalpoliitika info
ja analüüsi osakonna analüütik*

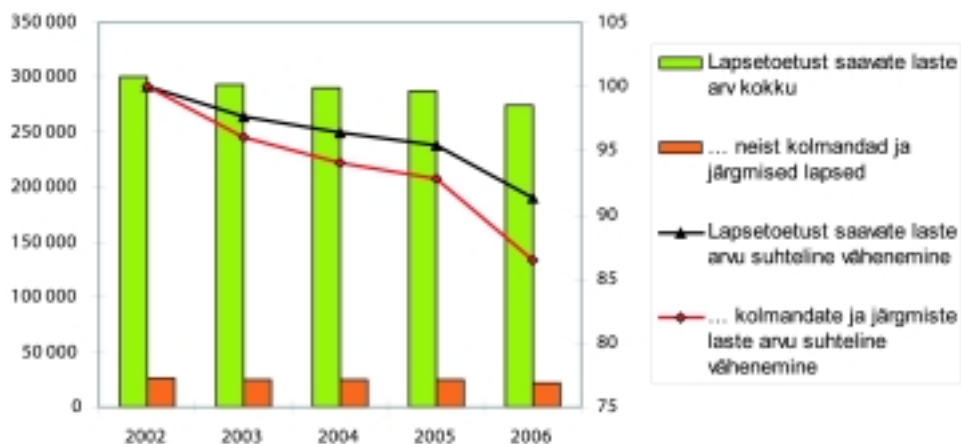
Sotsiaalministeeriumi poolt 2006. aastal korraldatud lasterikaste perede uuringu eesmärk oli selgitada kolme ja enam last kasvatavate perede olukorda. Uuriti perede tööhõive ja elamistingimustega seotud probleeme, hinnanguid perepoliitikale ja poliitika meetmetele, perede hinnanguid oma majanduslikule olukorrale ja toimetulekule.

Meetod

Läbilõikeuuringu valimi koostamiseks valiti Sotsiaalkindlustusameti abiga juhuvaliku teel 2953 peret kolme- ja enamalapseliste perede toetusi saavate perede hulgast, kellele saadeti kutsed uuringus osalemiseks. Osalema nõustus 1074 peret, kellest lõplikku valimisse jäi 961. Andmeid koguti struktureeritud ankeetküsitlusega, mille viis läbi turu-uuringufirma Faktum-Ariko. Uuringu tulemused kaaluti vastavalt üldpopulatsiooni jaotusele, võttes arvesse pere laste arvu ja elamispiirkonda.

Lasterikkad pered Eestis

Lasterikkad pered moodustavad kõigist lastega peredest ca kümnendiku. 2006. aasta lõpu seisuga oli Eestis 180 096 peretoetusi saavat lastega peret, kellest kolme ja enama lapsega peresid oli kokku 16 707. Kolmelapselised pered moodustasid kõikidest lasterikastest peredest 76,7%, nelja- ja viielapselised 20,8% ning kuue ja enama lapsega pered 2,5%. Maal on suuri peresid rohkem kui linnas. Tallinnas elavad suurpered moodustasid kõigist lasterikastest peredest 15%, teistes linnades elas 31% ning maal 54% lasterikastest peredest. Viimase viie aasta jooksul on tervikuna vähenenud nende laste arv, kelle pered saavad peretoetusi (vt joonis 1).

Joonis 1. Lapsetoetust saavate laste arvu muutumine aastatel 2002–2006.

Hinnangud perepoliitika meetmetele

Küsites lasterikaste perede seisukohta peretoetuste vormi osas, leidis 75% peredest, et riigi toetus peaks seisnema pigem peredele suunatud teenuste katmises kui rahas. Perede seesuguseid eelistusi kinnitavad ka mitmed teised uuringud (vt EMOR 2006, Kasearu ja Karu 2007, Kutsar 2003), mis näitavad, et pered peavad otsestest rahalistest toetustest olulisemaks neile pakutavaid teenuseid.

Üle poole (54%) lasterikastest peredest leiab, et praegu pakutavate teenuste hulk ei ole piisav. Oli ka hulk peresid, kes ei saanud teenuseid kasutada, kuna need polnud neile kättesaadavad. Sagedamini nimetati selliste teenustena transporditeenust lasterikastele peredele, nõustamisega seotud teenuseid (nt õigusnõustamine, sotsiaalnõustamine), aga ka laste kasvatamisega seotud konsultatsioone ning tasuta kooli- või lasteaiatoitu. Perede hinnangul peaks senisest enam olema kättesaadav tasuta lasteaia- ja koolitoit, tervishoiuteenused, koolitransport (sh sõidukompensatsioon), lasterikastele peredele pakutavad transporditeenused ning nõustamine. Ligi kolmandik (29%) peredest tõi esile, et nad pole saanud neile mõeldud teenuseid või toetusi. Enamasti oli tegu kohaliku omavalitsuse pere- või sotsiaaltoetustega, mille puhul pered ei teadnud teenusest või toetusest ajal, kui seda oleks saanud taotleda (46%), paljud (28%) töid esile ka varasemad negatiivsed kogemused taotlemisel ja keerukat asjaajamist (22%).

Elamistingimused

Lasterikaste perede elamistingimuste puhul osutus teravaimaks probleemiks perede eluruumi seisukord. 51% perede hinnangul vajab nende eluruum põhjalikku kapitaalremonti, 36% arvates väiksemaid remonditöid (sanitaarremonti). Vaid 13% on neid peresid, kelle hinnangul nende eluruum ei vaja remonti. Hinnates eluruumide mugavusi, kerkis kõige teravam probleemina esile kanalisatsiooni ja elementaarsete pesemisvõimaluste puudumine – neid peresid, kus puudub dušš või vann ning soe vesi, kuid kes seda sooviks, on tervelt viiendik (vastavalt 21% ja 22%). Pea sama palju on peresid, kel puudub veeklosett siseruumides (18%). Kümnendikul peredest puudub kanalisatsioon ning veevärk. Kui üldiselt elavad Eesti leibkonnad peamiselt korteris (vastavalt leibkonna eelarve uuringule 70% kõigist leibkondadest), siis lasterikastest peredest elab korteris 51%. Ühepere elamus või talus elab 41%, ülejäänud muud tüüpi elamutes. Veerand elamutest on ehitatud enne 1946. aastat (pooltel juhtudel nt talumajad), 49% ajavahemikus 1961–1990, mis osaliselt selgitab ka eluruumides puuduvaid mugavusi.

Majanduslik olukord ja tööelus osalemine

Töötamine mõjutab otseselt perede majanduslikku olukorda ja võimalusi, sest püsiv sissetulek tagab nii laste kui vanemate heaolu. Töötamise puhul vaadeldi eraldi ühe ja kahe vanemaga peresid. Uuringust selgus, et üksinda lapsi kasvatavatest vanematest viiendik (21%) ei käinud püsivalt tööl. Peamise põhjusena nimetati vajadust hoolitseda laste eest, aga ka vanema terviseprobleeme ning halba transpordiühendust. Kahe vanemaga perede puhul töötasid mõlemad vanemad vaid 49% peredest. Ülejäänud perede puhul töötas enamasti vaid üks vanematest, teine oli kas lapsehoolduspuhkusel, kodune, töötu, juhutööde tegija või muu staatusega. Tööl mittekäimise põhjustena toodi esile samu aspekte, mida nimetasid üksi lapsi kasvatavad vanemad – ühest küljest nõuab suurte perede puhul laste ja pere eest hoolitsemine palju aega, mistõttu täiskohaga tööl käimine pole võimalik, osaajaga töö leidmine on aga keeruline. Töö leidmist raskendab ka halb transpordiühendus ja vähene ümber- ning täiendõppevõimaluste pakkumine.

Varasemad uuringud on näidanud, et laste lisandumisega perre suureneb perel oht langeda allapoole vaesuspiiri. Eriti suures vaesusriskis on kolme ja enama lapsega pered (Käärrik jt 2001, Vaesuse leevendamine Eestis... 1999, Tiit 2006 jmt). Käesoleva uuringu andmed näi-

¹ Vesi tuleb majja.

² Kodused, töötud, töötotsijad, juhutööde tegijad

tavad, et mida rohkem on peres lapsi, seda väiksem on pere netosissetulek. Sissetulekute struktuurist moodustab peamise osa töötasu (70%), sellele järgneb lapsetoetus (11%) ja muud toetused. 82% peredest pidas kõige olulisemaks sissetulekuallikaks töötasu, kuid koguni 15% oli neid peresid, kes nimetasid kõige olulisemaks sissetulekuallikaks riiklikke peretoetusi.

Hinnates oma majanduslikku toimetulekut, leidis suur osa peredest (46%), et nad tulevad toime, kuid peavad end tarbekaupade ja riiete ostmisel piirama. Pea veerand (22%) oli neid, kes ütlesid, et nad ei ole rikkad, kuid tulevad hästi toime. Viiendik märkis, et nad tulevad toime raskustega – kogu raha kulub eeskätt toidule, eluasemele ja küttele. 3% perede toimetulek on väga raske ning raha ei jätku isegi söögiks. Neid peresid, kes ütlesid, et nad elavad hästi või väga hästi, oli vaid 8%. Võrreldes perede poolt antud toimetulekuhinnanguid nende sissetulekute tasemega, võib öelda, et enamasti hindavad lasterikkad pered oma olukorda positiivsemalt, kui see rahalisi võimalusi arvestades tegelikult on.

Kirjeldades oma pere abivajadust, tõid lasterikkad pered kõige enam esile hambaravi ja teiste tervishoiuteenuste kasutamise seotud kulude tasumist (nt prillid, tehnilised abivahendid, ravimid jmt) – selles osas vajab abi ja toetust 4/5 peredest. Sama palju toodi esile ka huviringide ja kooliga seotud haridus- ja arendusteenuseid. Sellele lisaks nimetas suur osa peredest (63%) ka abi elamistingimuste parandamiseks ja elamu renoveerimiseks. Pooled pered märkisid vajadust nõustamisteenuste järele (sotsiaal-, õigus-, perekonnanõustamine jmt).

Kokkuvõtteks

Kuigi uuringust selgus, et lasterikkad pered peavad oma toimetulekut üldiselt heaks, on nende tegelik majanduslik olukord keeruline ning abi ja toetust vajatakse mitmete probleemide puhul (elamistingimuste parandamine, töö leidmise võimaluste laiendamine, laste ja vanemate hariduse ja enese arendamisega seotud võimaluste kasutamine).

Otsese rahalise toetuse kõrval peavad pered väga oluliseks teenuseid (erinevaid nõustamisteenuseid, transporditeenust (sh eraldi lasterikastele peredele), kooli- ja lasteaiatoitu, tervishoiuteenuseid). Uuringust ilmnes, et sageli pole pered neile pakutavatest võimalustest teadlikud, mistõttu vajab parandamist perede ja omavalitsuse vaheline kommunikatsioon pakutavate teenuste ja toetuste osas. Viimase puhul on oluline roll kanda sotsiaal- ja lastekaitsetöötajatel, kes saavad peredega tihedalt suheldes paljusid probleeme ennetada ning mitmesuguste meetmetega peredele abiks olla.

Riigil koos kohalike omavalitsustega tuleks perede toimetuleku parandamiseks lisaks toetustele toetada ka peredele suunatud teenuste arendamist. On oluline, et sotsiaalpoliitika kujundamisel keskendutaks peredele võrdseid võimalusi pakkuvate meetmete arendamisele, mis suurendaksid perede sotsiaalset kaasatust. See puudutab ka lapsi, kelle puhul on oluline, et nad säilitaksid suhted neid ümbritseva võrgustikuga – sugulaste, tuttavate, sõprade, koolikaaslastega – ja võiksid osaleda nii kooli kui vaba aja huvitegevustes.

Viidatud allikad

- Karu, M., Kasearu, K., Biin, H.** (2007). Isad ja lapsehoolduspuhkus. Uuringukeskus Praxis.
- Kutsar, D.** (toim.) (2003). Millist perekonnapoliitikat me vajame? Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Käärrik, E., Tiit, E.-M., Vähi, M., Valton, A.** (2001). Lastega perede majanduslik toimetulek 1999–2000. Rahvastikuministri büroo.
- Tartu Ülikool, Sotsiaalministeerium, ÜRO Arenguprogramm (UNDP).** (1999). Vaesuse leevendamine Eestis: taust ja sihiseaded. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tiit, E.-M.** (2006). Vaesus ja selle mõõtmine. Vaesuse suundumused Eestis. EV Sotsiaalministeeriumi sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakond. Tallinn. *Sotsiaalministeeriumi toimetised*. Poliitikaanalüüs 8/2006.
- TNS EMOR, Sotsiaalministeerium.** (2006). Lapsed ja Eesti ühiskond: väärtushinnangute uuring RISC: lisa Eesti maa-aruandele. Tallinn [http://www.sm.ee/est/HtmlPages/RISC_lisa_2006/\\$file/RISC_lisa_2006.pdf](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/RISC_lisa_2006/$file/RISC_lisa_2006.pdf). (2.10.07)

Alaealiste õigusrikkujate rehabilitatsiooniteenuse arendusprotsessist

Birgit Siigur
sotsiaaltöö magister

1998. aastal äratati taas ellu alaealiste komisjonid, kelle peamine eesmärk on vastavalt alaealise mõjutusvahendite seadusele (1998) alaealistega tehtava kriminaalpreventiivse töö koordineerimine ja alaealiste kuritegevuse vähendamine erinevate mõjutusvahendite kasutamise abil.

Mõjutusvahendite efektiivsuse üle on diskuteeritud väga palju. Ajapikku on jõutud arusaamiseni, et alaealiste käitumisprobleemide puhul on karistava loomuga mõjutusvahendi asemel (näiteks õigusrikkuja ühiskonnast isoleerimine) tulemusrikkam kasutada mitmesuguseid alternatiivseid sekkumisviise (näiteks sotsiaalprogrammid, sotsiaalsete oskuste treenimine jpt).

Vaatamata sellele, et Eestis kasutatavaid alaealiste mõjutusvahendeid võib käsitleda pigem alternatiivsete sekkumismeetodite kui karistustena, ei ole need alati avaldanud alaealistele vajalikku mõju. Alaealiste komisjonide statistikast selgub, et alaealiste õigusrikkumiste arutelude ja korduvarutelude arv on viimastel aastatel oluliselt tõusnud.

2004. aastal töötati sotsiaalministeeriumi tellimisel välja uus alaealiste õigusrikkujate mõjutusvahend – rehabilitatsiooniteenus –, mis rakendus 2005. aastal.

Rehabilitatsiooniteenuse (edaspidi R-teenuse) idee seisneb süsteemses juhtumikorralduslikus lähenemises alaealistele õigusrikkujatele. See hõlmab alaealise ja tema perekonna hindamist, sekkumisplaani koostamist, alaealise vajadustele vastavate teenuste pakkumist ja teenuste kasutamise tulemuslikkuse hindamist multidistsiplinaarse rehabilitatsioonimeeskonna (edaspidi R-meeskonna) poolt. Juhtumikorraldusliku lähenemise all mõistetakse teenuste osutamist ja koordineerimist, mille eesmärk on

tagada kliendile, antud juhul alaealisele ja tema perekonnale individualiseeritud abi, mis lõppkokkuvõttes toob kaasa ressurside efektiivsema kasutamise.

Uurimismeetodiks tegevusuuring

Sel kevadel kaitsesin Tartu Ülikoolis oma magistritöö, milles käsitlesin alaealiste õigusrikkujate R-teenuse arendusprotsessi, keskendudes eelkõige teenuse pakkumise käigus esile kerkinud kitsaskohtade analüüsile ja kõrvaldamisele.

Lülitusin uue alaealiste õigusrikkujate mõjutusvahendi – R-teenuse – arendamisse aktiivselt alates 2005. aasta algusest.

Teenuse arendamine on olnud pidev ja kestab edasi R-meeskondade koostöös. Osalesin selles protsessis mitmes rollis: nii teenuse arendajana kui sotsiaaltöötajana Tartu Laste Tugikeskuse R-meeskonnas, ja samal ajal ka uurijana. Seega kujutab minu magistritöö osalus-tegevusuuringut.

Otsustasin tegevusuuringu kasuks, sest see uurimisstrateegia andis mulle võimaluse olla topeltrollis, st olla ühes ja samas protsessis nii osalev koostööpartner kui ka selle protsessi, sh enda tegevuse uurija (vt Strömpl 2006).

Tegevusuuringul on kaks peamist eesmärki: tegevuse arendamine ja probleemseks tunnistatud olukorra muutmine (Carr ja Kemmis 1983, 152). Mõlemad neist olid seotud ka minu tööga: mitmed asjaolud töös alaealiste õigusrikkujatega ei rahuldanud ja vajasis muutmist. R-teenuse arendamises osaledes ja samal ajal seda uurides kasutasin interaktiivseid kvalitatiivseid meetodeid – individuaalset intervjuud, osalusvaatlust ja koostööalt väikerühma uuringut. Nii individuaalsetes intervjuudes, osalusvaatlustes kui ka väikerühma töös toimus andmete kogumine diskussiooni teel (vt Strömpl 2006).

Arendusprotsessist

2004. aasta juulis käivitus katseprojekt "Psüühika- ja käitumisprobleemidega (sh väärikoheldud) laste R-teenuse väljatöötamine ja tugikeskuste võrgustiku loomine Eestis", mida juhtis Tartu Laste Tugikeskus ja millesse olid kaasatud Tallinna Laste Tugikeskus, Pärnu Pereabikeskus ja Ida-Viru Psühholoogilise Abi Keskus.

Kuna katseprojekti käivitamisel oli teada, et projektis osalevad keskused hakkavad edaspidi ka ise teenust osutama, siis moodustas iga keskus sotsiaalhoolekande seaduses (1995) esitatud nõuetele vastava R-meeskonna. Igasse R-meeskonda kuulus viis spetsialisti, enamasti sotsiaaltöötaja, psühholoog, psühhiaater, eripedagoog ja meedik. Nelja R-meeskonna liikmetest ja keskuste juhatajatest saidki teenuse väljatöötajad ja arendajad. Lisaks osalesid koostöörühmitest aktiivselt Ida-Viru ja Tartu maavalitsuse alaealiste komisjoni sekretärid, kellest viimane kuulus ka projekti juhtgruppi. Projekti kaasati eksperdina ka minu magistriröö juhendaja Marju Selg.

Kitsaskohad

Magistritöös käsitlesin R-teenuse arendamist ajavahemikus 2004. aasta juulist kuni 2007. aasta aprillini. Arendusprotsessi käigus töötasime koostöörühmitest välja ühtse üleriigilise süsteemi teenuse osutamiseks ning tegime algust praktilises töös esile kerkinud kitsaskohtade kõrvaldamisega. Kitsaskohad selgitasime välja grupikohtumiste, R-meeskondade sotsiaaltöötajatega ja alaealiste komisjonide sekretäridega läbi viidud intervjuude ning praktilisest tööst lisandunud kogemuste põhjal.

Toodi välja järgmised lahendamist vajavad kitsaskohad R-teenuse osutamisel:

1. R-meeskondade koostöö alaealiste komisjonidega on ebapiisav.

- Alaealiste komisjonid määravad mõjutusvahendina R-teenusele suunamist väga harva. Alaealiste komisjonid kui mõjutusvahendi määravad on küll informeeritud mõjutusvahendi olemusest, kuid ei määra seda. Mõjutusvahendit määravad tihedamini need alaealiste komisjonid, kel on tööalaselt tihe

kontakt R-teenust pakkuva tugikeskusega.

- Töökorralduslike iseärasuste tõttu jõuavad alaealised teenusele liiga hilja. Alaealised õigusrikkujad, kellele määratakse mõjutusvahendiks R-teenus, hakkavad teenust saama keskmiselt kaks kuud pärast alaealiste komisjoni istungit. Eelnevalt on alaealised oodanud mitu kuud, et pääseda alaealiste komisjoni istungile, sest komisjonid on õigusrikkumiste arutlemisega üle koormatud. Tekib olukord, kus teenuse saamise ajaks on õigusrikkumisest möödunud keskmiselt neli kuud. Tööd alaealiste õigusrikkujatega peetakse efektiivsemaks, kui sekkumine toimub kohe peale õigusrikkumist.

- Tihti puudub eelnev informatsioon alaealiste ja nende poolt toime pandud õigusrikkumiste kohta.

2. Koostöö alaealiste õigusrikkujatega tegelevate spetsialistidega on ebapiisav.

- Tihti puudub kohalike omavalitsuste lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatel ja koolide sotsiaalpedagoogidel taustinformatsioon (ise loomustus) alaealise kohta.

- Erikoolidesse suunatud õigusrikkujate rehabiliteerimine jääb pooleli, kuna erikoolis õppivale lapsele teenuse pakkumise jätkamine on korraldamata.

3. Lapse ja perekonna hindamine on R-meeskondades erinevalt korraldatud.

- Lapse ja perekonna esmaseks hindamiseks, teenuste kasutamise vahehindamiseks ja järelhindamiseks puuduvad juhendid.

- Sotsiaaltöötajatel puudub alaealise õigusrikkuja esmaseks hindamiseks ühtne hindamisjuhend. Hindamisel lähtutakse praktilise töö kogemustest.

4. Praegune diferentseerimata rehabilitatsiooniplaani vorm ei sobi alaealistele õigusrikkujatele. Alaealistele õigusrikkujatele koostatava isikliku rehabilitatsiooniplaani vorm ei erine puuetega inimestele koostatavast plaanist, mistõttu see tekitab täitmisel tarbetult arusaamatusi nii alaealistele kui R-meeskonnale. Igale R-meeskonna liikmele on praeguses rehabilitatsiooniplaanis ette antud kindlad aspektid, mida peab lapse ja perekonna hindamisel käsitlema. Need aspektid keskenduvad puuetega inimeste rehabilitatsioonile. Tekib olukord,

kus plaani kirjutatakse spetsialisti hinnang, mis aga ei vasta etteantud alustele. Lisaks mitmed puude raskusastet puudutavad küsimused, mille hindamine on kohustuslik, kuid mis alaealise õigusrikkuja rehabiliteerimisele kuidagi kaasa ei aita.

5. R-teenusena osutatavate teenuste loetelu on ebapiisav. R-teenusena on võimalik alaealisele ja tema perekonnale osutada sotsiaaltöötaja, psühholoogi või eripedagoogi pere- ja/või individuaalset nõustamist. Valdonnas tegutsevad praktikud leiavad, et lisaks nõustamisele peaks olema võimalik pakkuda alaealistele õigusrikkujatele ka tegevust (nt seikluskasvatustlaagrid jms) ja huvitegevuses osalemist.

Ettepanekud ja edaspidine tegevus

Kirjeldatud kitsaskohtade kõrvaldamisele pühendusime aktiivselt Tartu Laste Tugikeskuse ja Pärnu Pereabikeskuse R-meeskondade liikmetest koosneva töögrupiga. Töögrupp tõhustas koostööd R-meeskondade ja alaealiste komisjonide vahel, muutis puuetega inimestele mõeldud rehabilitatsiooniplaani vormi sobivaks alaealise õigusrikkuja hindamiseks ja töötas välja R-meeskondade sotsiaaltöötajatele üldise juhendi lapse ja perekonna hindamiseks.

Töögrupp otsustas teha sotsiaalministeeriumile järgmised ettepanekud:

■ Muuta R-teenuse korraldust nii, et teenust saaksid ka need abivajajad, kes ei ole veel õigusrikkumist toime pannud, st et teenusele saaksid lapsi suunata ka kohalike omavalitsuste lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad ning koolide sotsiaalpedagoogid.

■ Võtta alaealise õigusrikkuja hindamiseks kasutusele rehabilitatsiooniplaani muudetud vorm.

■ R-teenuse arendamine kestab ja edasises töös oleks vaja keskenduda järgmistele teemadele:

- R-teenusena osutatavate teenuste valiku laiendamine.
- R-meeskondade töökorralduse ühtlustamine.
- Lapse ja perekonna esmaseks hindamiseks

sobiva hindamisraamistiku väljatöötamine.

- Hindamiskriteeriumide väljatöötamine teenuse tulemuslikkuse vahe- ja järeldamiseks.

- Koostöö tõhustamine alaealiste komisjonidega, omavalitsuste lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatega ning koolide sotsiaaltöötajatega ja/või sotsiaalpedagoogidega.

R-teenuse arendamise seisukohalt on edaspidi kindlasti vaja välja selgitada teenuses osalenud alaealiste õigusrikkujate kogemus selles osalemisest. Arutamist vajab ka R-meeskonna sotsiaaltöötaja töö muutmine põhikohaga tööks. Sotsiaaltöötajal on R-teenuse osutamisel nii palju ülesandeid, et seda põhitöö kõrvalt teha on väga raske. Teenuse kvaliteedi tõstmise huvides oleks oluline luua R-teenust osutavatesse asutustesse põhikohaga R-meeskonna sotsiaaltöötaja ametikoht.

Kokkuvõtteks

R-teenuse arendamises osalemine oli minu jaoks äärmiselt huvitav kogemus. Osalesin esmakordselt uue teenuse arendamises, olles korruga kolmes rollis – töögrupi liige, R-meeskonna sotsiaaltöötaja ja arendustegevuse uurija. Kolmikrollis osalemine andis hea võimaluse R-teenuse praktilise osutamise käigus esile kerkinud kitsaskohtade väljaselgitamiseks, analüüsiks ja kõrvaldamiseks, st ma sain samaaegselt arendustegevust suunata, muuta oma isiklikud kogemused täiendatud praktikaks ja hinnata muutusi koos töögrupi liikmetega, kasutades ära nende reflekteerimisvõimet.

Praktilise kogemuse põhjal soovitan uute teenuste väljatöötamisse ja arendamisse kaasata akadeemilist personali, kel on rahvusvahelise kirjandusega töötamise kogemus ja kes aitaksid praktikutel välja selgitada Eesti oludesse sobivaid sekkumisstrateegiaid.

Viidatud allikad

Alaealise mõjutusvahendite seadus (RT I 1998,17,264)

Carr, W., Kemmis, S. (1983). *Becoming critical: Knowing through action research*. Victoria: Deakin University.

Sotsiaalhoolekande seadus (RT I 1995,21,323)

Strömpl, J. (2006). Tegevusuuringu kasutamisest sotsiaaltöö uurimises. *Sotsiaaltöö*, 5/2006, 46–47.

Eesti-Hollandi heategevusfondi konverentsil said kokku heategijad

Regina Lind

Konverentsi mõtteks oli tuua kokku heategevussektoris töötavad inimesed ja sotsiaalse vastutustundega ettevõtted, et ühiselt arutada, kuidas saaks kaasa aidata heategevuse ja filantroopia arengule Eestis.

Konverentsi avas Hollandi suursaadik **Henk van Zwan** ülevaatega heategevuse traditsioonidest Hollandis. Hollandi heategevuse ajalugu ulatub 14. sajandisse ning on jäänud elu loomulikuks osaks tänapäevani. Päikeselille fondi nõukogu esimees **Erki Korp** rääkis, et fondi eelkäija, Hollandi Kesk- ja Ida-Euroopa Fondide Ühendus (HFÜ), alustas Eestis tööd juba 1992. aastal. Täna on HFÜ ja Päikeselill toetanud Eestis kokku 736 projekti ligi 62 miljoni krooniga. Eesti-Hollandi heategevusfond Päikeselill asutati 2005. aastal. Kuigi fondi kaudu jagatav raha tuleb endiselt põhiliselt Hollandist, oli viimase projektikonkursi toetajate hulgas juba ka üks Eesti eraettevõtte. Viimasel ajal on fond toetanud eelkõige väikesemahulisi heategevusprojekte, sest kogemus on näidanud, et ka väikese rahaga on võimalik palju ära teha. Hollandi heategevusfondide eestvedaja **Octave Regout** ütles fondi tegevusele Eestis hinnangut andes, et üle 95% eraldatud rahast kasutati eesmärgipäraselt – abivajajate elutingimused paranesid märkimisväärselt. Ettevõtetele, kes tahavad nõrgemaid aidata, soovib Regout usaldada kolmanda sektori asjatundjaid, kes tunnevad ühiskonna probleeme ja suudavad neid lahendada.

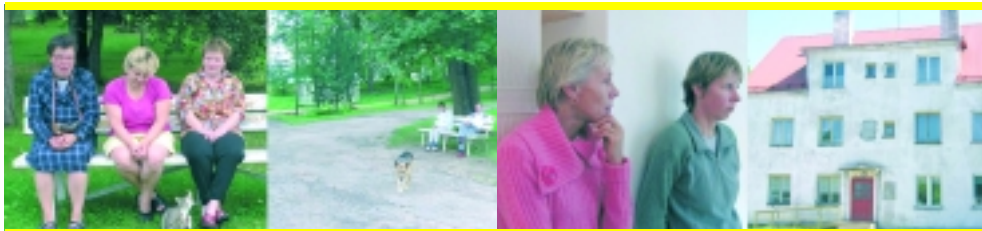
Konverentsil said sõna nende organisatsioonide esindajad, kes olid aastate jooksul fondilt abi saanud. **Heidi Paabort** noorteühendusest Juventus rääkis Põltsamaale noorte osalusel loodud noortekeskusest. **Marika Miil** – MTÜ Noored Noortele aastatepikkusest tööst noorte eneseteadvuse kujundamisel. Võisiku Hooldekodu direktor **Toivo Ilves** andis ülevaate hooldekodus toimunud ümberkorraldustest, mis on võimaldanud pakkuda hoolealustele paremat elukeskkonda. Tõlliste valla pensionäride ühenduse juhatuse liige **Olev Tammela** jagas kogemusi vaba aja keskuse rajamisest, kus leiavad tegevust igas vanuses valla elanikud. Kuidas on hollandlastelt saadud toetusraha kasutatud Kohtla-Järve lastekodus, sellest rääkis **Jüri Tšumel**. Lõuna-Eestis toetatud elamise ja toetatud töö teenust pakkuva MTÜ Iseseisev Elu esinaine **Maire Koppel** märkis, et võib täheldada hoiakute muutumist: paljud kohalikud omavalitsused on huvitatud koostööst mittetulundusühendustega. Hollandi partnereid iseloomustades ütles Koppel, et mõistab nüüd nende tegevuse motiivi – aidates ühte inimest, aitad sa kogu maailma. Meeleoluka etteaste tegi koolitajate seltskond – **Monika Salumaa, Ain Klaassen, Urve Tõnisson** ja **Ülar Uusküla**, kes moodustasid 2006. a MTÜ Insight Outcome, et hollandlastelt saadud teadmisi hoolekandetöötajatele edasi anda.

Pärastlõunasel sessioonil tutvustas Hollandi ekspert **Peter Scholten** viise, kuidas on võima-

lik mittetulundusühingu tegevuse mõju hinnata. Sotsiaalinvesteeringu tegelik väärtus võib mitu korda ületada kulutatud raha. Eesti Õlletootjate Liidu president **Cardo Remmel** i arvates peaks riik rohkem panustama ettevõtete sotsiaalsele vastustusele: parimaid tulemusi alkoholisaldusega jookide mõõduka ja kultuurse tarbimise propageerimisel annaks õlletootjate omavaheline kokkulepe, mis piiraks reklaami. Microsoft Eesti müügi- ja turundusjuht **Tiia Krevalt** tutvustas oma ettevõtte heategevuse kogemusi, mis on pakkunud töötajatele rahuldust ja tugevdanud meeskonnatõöd. Tartu Ülikooli sotsiaalse kommunikatsiooni dotsent **Triin Vihalemm** tutvustas uurimuste tulemusi, mis olid tehtud sotsiaalkampaaniate vastuvõtu kindlakstegemiseks.

Konverentsipäeva lõpetas paneeldiskussioon, mida juhatas Päikeselille nõukogu liige Merle Malvet. Ärimees **Rein Kilk** püüdis vaidlustada paneeli pealkirjaks valitud provokatiivset küsimust „Miks heategevus Eestis vindub?“ „Miks Te arvate, et heategevus Eestis vindub? Kas keegi on üldse analüüsinud, kui palju kulutatakse Eestis heategevusele?“, küsis ta ja tõi välja fakti, et üksnes sportlasi toetati möödunud aastal 450 tuhande krooniga. Kilk kaitses ka inimesi, kelle osalemine heategevuses piirdub telefoniannetustega. „Mulle meeldib, kui ma püüan helistada ja telefoniliin on kinni. Mõtlen, kui palju on neid inimesi, kes moodustavad „mugavate meeste sotsiaalse liikumise.“ Veelgi olulisem kui raha on see, et heategevuslike projektidega juhime riigi tähelepanu lahendamist vajavatele probleemidele, sõnas Kilk. Päikeselille fondi nõukogu liige **Kaja Kaur** i hinnangul ei saa küll öelda, et heategevus vinduks, pigem ei ole see veel saanud õiget tuult tiibadesse, kuid see tuleb koos riigi arenguga. Heategevuse Sihtasutuse juht **Artur Taevere** arvates tuleks Eesti inimestele rohkem tutvustada heategevuse võimalusi. Ta viitas uuringule, kus vaid 22% küsitletutest oskas nimetada mõnd konkreetset heategevusorganisatsiooni, kõige rohkem – 7% inimest – nimetas Unicefi. Politsei kõrgkooli direktor **Elmar Nurmela** soovis teada, kui suur osa spordile annetatud rahast läheb tavaliste noorte harrastusspordi toetamiseks. Microsoft Eesti turundus- ja müügijuht **Tiina Krevalt** märkis, et üheks heategevuse näitajaks on see, kui palju on meil sotsiaalselt tundlikke ettevõtteid, kes ei oota, kuni nende käest tullakse abi paluma, vaid küsivad ise, millist abi oleks vaja. USA-st Viljandimaale esivanemate talu taastama naasnud sotsioloog **Liivi Jõe** pööras tähelepanu sellele, et kõik külaelau arendajad ei ole teadlikud raha taotlemise võimalustest, mistõttu paluski külavanem tal uurida, kas keegi annaks raha külamajja WC ehitamiseks, mida teised külad on saanud. Ta juhtis tähelepanu sellele, et on vaja selliseid üle-eestilisi võrgustikke nagu skaudid, Punane Rist, maanaiste liikumine. Sõmera vallavanem **Peep Vassiljev** rõhutas, et vabatahtlik panus võib seisneda ka kogukonna hüvanguks tehtud töös, mida saab teha ka ilma suure rahata. Ta märkis ära ka tänuväärset tööd, mida teevad Lions ja Rotary klubi liikmed.

Konverentsi kokkuvõttes märkis Päikeselille Nõukogu liige **Marju Lauristin**, et heategevuse seisule Eestis on raske ühest hinnangut anda. Heategevuse maastik on kirju ning muutub järjest värvikamaks. Seda on vaja süstemaatiliselt analüüsida. Kodanikuühiskonna arenguks on palju võimalusi. Tulemas on rahavood Euroopa Liidust, aga küsimus on selles, kuidas ollakse valmis seda ära kasutama.

Fotod Päikeselille Fondi pildiraamatust

IN MEMORIAM

Aleksander Vassenin

9. jaanuar 1953–3. september 2007

Igaviku teedele on lahkunud Sass, keda me tundisime erakordselt erudeeritud vaimuinimesena ja nägemispuuetega inimeste esindajana. Nägemise puudumisest hoolimata omandas Sass kaks kõrgharidust: Tartu Ülikoolist ajaloo alal (1978) ja Tallinna Ülikoolist sotsiaaltöö magistrikraadi (2002).

Tema elu on olnud ülimalt mõtestatud tegevus nägemispuuetega inimeste nõustamisel ja innustamisel. Sassi sulest ilmus magistritöö põhjal koostatud käsiraamat "Nägemispuudega inimesed" (2003) ja hulgaliselt artikleid ajakirjades Sotsiaaltöö, Valguse Kaja, Sinuga, ajalehes Videvik jm. Alates 1982. a on Sass olnud vilgas kodu-uurimise aktivist. Ta oli isiksus, kellele oli tähtis võimalikult selge ja moonutamata pilt oma rahva lähemast ja kaugemast minevikust.

Töölalaselt oli lahkunu rikkalike töökogemustega, kusjuures ta tegi eriti ennatsalgavalt tööd nimelt vabatahtlikuna. Ta on töötanud Eesti Pimedate Ühingu Tallinna Õppe-Tootmiskombinaadis, õpetanud punktikirja nägemispuudega täiskasvanutele Eesti Pimedate Ühingu Metoodilises Rehabilitatsiooni Keskuses ning töötanud ka Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuses. Hindamatu panuse on ta andnud Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö eriala üliõpilaste koolitusse, lugedes loenguid puuetega, esmajoones nägemispuudega inimeste probleemidest. 2006-ndal töötas Sass kodutute öömajas sotsiaaltöötajana. Ta oli Euroopa Pimedate Organisatsiooni kodulehekülje andmetel teadaolevalt esimene ja ainus pime kodutute nõustaja. 2007-ndal alustas ta tööd nägemispuuetega inimeste nõuande ja usaldustelefoni nõustajana. See töökoht oli talle kõigiti hingelähedane ja sobiv tänu tema erialastele teadmistele ning laiale silmaringile, samuti erakordsele empaatiavõimele. Viimaseks töökohaks jäi talle MTÜ Jumalalaegas, kus ta töötas puuetega inimeste infoabitelefoni nõustajana; selle töö jätkajat on keeruline leida.

1981. a alates kuni oma elutee katkemiseni pidas ta ajaloolasena Põhja-Eesti Pimedate Ühingu kroonikat. Innustunult koostas ta doktoritööd Eesti hoolekande ajaloost alates taasiseseisvumisest kuni tänapäevani. Suureks väärtuseks oli hinnaline raamatukogu ja maha jäi riulite kaupa punktikirjas tekste, mille sisu ootab avamist.

Aukartustäratav oli Sassi teadmiste nii kvantiteet kui kvaliteet, ta omas igas asjas isiklikku arvamust, mida oskas ka põhjendada. Talle läksid korda INIMESD oma rõõmude ja muredega. Sass oli abivalmis, oskas alati lohutada, millejuures oli talle tubliks abimeheks tema kaasasündinud huumorimeel. Ja musikaalsus. 1959 a alates laulis Sass mõnda aega Eesti Raadio laste laulurühmas. Küllap eakaaslased mäletavad lapsehäält laulmas: "Käin juba lasteaias, ei ole väike ma...". See laul on linti lauldud Sassi poolt, kes visa tööga kujunes Suureks inimeseks.

Sassiga kohtumine on pakkunud imelisi hetki, mille eest oleme tänulikud. Sass oli alati olemas kui sõber ja mõttekaaslane, kellele sai kindel olla. Kohtumised temaga muutsid alati kohtujat rikkamaks ja panid mõtlema ning järele mõtlema. Ja siitkaudu hõige meile kõigile: märgakem inimesi meie ümber ja väärtustagem nendega koos veedetud aega! Õhkõrn on piir oleva ja olematu vahel....

Sass on andnud temaga ühist teed käinutele edasi rahvuslikku kindlameelsust ja indu eneseteostuseks. Ta oli võrratult rõõmsameelne, kohati sümpaatselt lapsemeelne ning vaieldamatult karismaatiline isiksus, kellele oli omane osavõtlikkus, tasakaalukus ning heatahtlikkus.

Sassist jääb järele helisev jälg ja arvestatav loominguiline pärand.

Sõprade ja aatekaaslaste nimel

Taimi Tulva

Conciliation procedure as an alternative to criminal procedure

Anu Rannaveski, *Ministry of Social Affairs*

New amendments came into force in the Estonian criminal procedure legislation and the Penal Code that allow the implementation of conciliation procedures, which offer a possibility to include both the victim of the crime and the offender as well as the general society in finding a settlement to the conflict. Conciliation is an extra-judicial activity conducted instead of the usual criminal procedure. The victim-criminal conciliation program involves a meeting between the injured party and the criminal offender and is mediated by a trained conciliator. With the conciliator's assistance, the victim and the offender express their views and understanding of the crime. The aim is to reach an agreement about the measures on how the offender can compensate for the damages caused to the victim. The compensation can both be financial as well as a real act, apology or some other condition. A criminal case can be turned into a conciliation procedure by the public prosecutor or the court according to the conditions provided by the law. The Social Insurance Board Victim Support Department will then appoint an officer (conciliator) who will provide the service. As a result of the meeting a written agreement will be drawn. The public prosecutor will then decide if the performance of the obligations listed in the agreement will substitute the punishment or not. The criminal procedure will be terminated by the prosecutor or the court. This will be formalised by a ruling, which defines the conditions of the conciliation agreement, upon non-performance of which the criminal proceedings will be renewed. The law provides the monitoring of obligations performance and the securities to the parties.

Survey of families with many children

Andra Reinomägi, *Ministry of Social Affairs*

In 2006, the Ministry of Social Affairs conducted a survey, the aim of which was to define the situation of families with three or more children. Families with many children only form about one tenth of all families with children in Estonia. The survey focused on the attitudes of the families to the problems related to employment and living conditions, family policy and political measures, their own financial situation and subsistence. Although the survey showed that families with many children generally assess their subsistence level as being good, their real financial situation is difficult and assistance and support is needed with several problems: with the improvement of living conditions, the extension of employment possibilities, the use of possibilities related to the children's and parents' education and self-development. In addition to direct financial support, the families also consider other services very important, such as different counselling services, transport (including the services provided for families with many children), school and kindergarten lunch, and health care services. Families are often not aware of the services provided for them. In order to improve the subsistence of families, the state and local governments should support the development of services directed to families in addition to other benefits. When developing social policies, it is important to focus on the development of measures that promote equal possibilities for families to increase their social inclusion.

Do schools need social pedagogues or social workers?

Tiiu Kadajas, *Leena Arras*

Tiiu Kadajas, University of Tartu Faculty of Education lector, says that the main difference between the fields of social work and social pedagogy lie in the fact that social workers deal with the determination and alleviation of social problems whereas social pedagogues affect pupils through their pedagogical relationship. She recommends schools employing social work specialists, if the aim is that pupils learn to know and accept their co-pupils' ethnic, cultural, etc. characteristics, and disabilities. Drawing on her experience and research results, the social pedagogue Leena Arras, on the other hand, claims that school social work requires pedagogical education and skills in addition to social work knowledge. If the official title of the specialists working in schools is social pedagogue, they receive an equal pay and holiday to the teachers. However, if the official title is (school) social worker, the salary is smaller and holidays shorter than those of the teachers. School social workers have often drawn attention to this fact. They have also initiated a developing process for social pedagogue professional standard in the Estonian Qualification Authority, which could be used as a basis for the standardisation of the requirements for school social workers in Estonia and for the establishment of a common official title.

О планируемых изменениях в Законе о социальных пособиях людям с ограниченными возможностями. Стр 5*Рийна Рийсало, Министерство социальных дел*

Министерство готовит новый Закон о социальных пособиях для людей с ограниченными возможностями, согласно которому с 2008 года изменятся условия выплаты пособий людям с ограниченными возможностями работоспособного возраста; предусматривается возможность поддержки использования транспорта и делается упор на мотивацию трудовой занятости.

Примирение сторон – альтернатива уголовному производству. Стр. 8*Ану Раннавески, министерство социальных дел*

В Уголовно-процессуальном кодексе и Пенитенциарном кодексе вступили в силу изменения, предусматривающие возможность примирения сторон при посредстве работников Департамента социального страхования, занимающихся оказанием помощи пострадавшим. В итоге внесудебного процесса примирения, которым можно в определенных случаях заменить уголовное производство, заключается соглашение об условиях, выполнением которых преступник возместит ущерб, причиненный жертве.

Нужен ли в школе социальный работник или социальный педагог? Стр. 24–29*Тийу Кадаяс, Леэна Аррас*

Многие школы и самоуправления пытаются решить вопрос, как называть специалиста по социальной работе в школе, и каким требованиям он должен отвечать. От названия должности могут зависеть зарплата и отпуск. Представляющие разную точку зрения Тийу Кадаяс из Тарту и Леэна Аррас из Таллина анализируют, в чем состоят различия между социальным работником и социальным педагогом, и какие качества необходимы для работы в школе.

Размышление о культурной компетентности социального работника. Стр. 30*Кристель Алтосаар*

Эстонское общество многокультурно, поэтому социальному работнику необходимо развивать в себе компетентность для работы с людьми, чьи обычаи и система ценностей отличаются от его собственной. Тема культурной сознательности и компетентности социальных работников должна отражаться в программах обучения и быть постоянным объектом дискуссий.

Качественное трудоустройство и признание социальной профессии. Стр. 38*Ханс Ван Эвийк, Утрехтский Университет (Нидерланды)*

В статье, основанной на результатах исследования «Социальное попечительство в Европе: современные представления и будущие направления» рассматривается признание социальной профессии в обществе и условия труда социальных работников. Описываются факторы, делающие социальный сектор привлекательным для трудоустройства, и даются рекомендации, как социальная работа могла бы утвердиться в качестве признанной в обществе профессии.

Исследование благосостояния многодетных семей. Стр. 53*Андра Рейномяги, министерство социальных дел*

Министерство социальных дел провело в 2006 году исследование, чтобы узнать, как живут семьи, воспитывающие троих или более детей. Хотя семьи, в целом, дали положительную оценку своему благосостоянию, выяснилось, что им нужна помощь в решении многих проблем. Наряду с денежной помощью, семьи считают очень важными различные услуги, о доступности которых должны позаботиться местные самоуправления.

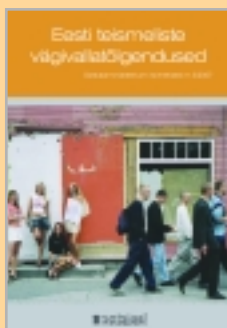
KIRJANDUS

Sotsiaalministeeriumi toimetiste sarjas ilmunud trükised

1/2007 Puuetega inimeste toimetulek ja vajadused. – Poliitikaanalüüs.

Toimetis tutvustab 2005–2006. a sotsiaalministeeriumi poolt läbi viidud „Puuetega inimeste toimetuleku ja vajaduste uuringu“ tulemusi. Uuringu eesmärgiks oli kaardistada puuetega inimeste peamisi toimetulekuprobleeme ning hinnata toetuste ja teenuste kättesaadavust, sobivust, kvaliteeti ning piisavust. Uuringust järeldub, et puuetega inimesed kogevad puude tõttu olulisi takistusi mitmes eluvaldkonnas. Ühiskond peab tegutsema puuetega inimeste suurema kaasamise nimel ja looma neile ühiskonnas osalemiseks võrdsed võimalused. See eeldab ka puuetega inimeste endi hoiakute muutmist. Sotsiaalpoliitika väljakutseteks on parandada puuetega inimestele suunatud meetmete kättesaadavust ning kvaliteeti. Toimetise autorid on Märt Masso ja Katrin Pedastsaar (Sotsiaalministeerium).

3/2007 Eesti teismeliste vägivalda ja väärkohtlemise tõlgendused. – Uuringuraport.

Toimetises tutvustatakse sotsiaalministeeriumi tellimisel läbi viidud uuringut Eesti põhikoolide viimaste klasside õpilaste vägivalda tõlgendustest. Uuringu esimeses etapis selgitati kvalitatiivse analüüsi alusel õpilaste vägivalda tõlgendusi. Teises etapis uuriti kvantitatiivse meetodi abil oluliste teemade levikut laiema populatsiooni hulgas ja testiti kvalitatiivse analüüsi tulemusel tekkinud hüpoteese. Olulisimaks tulemuseks osutus laste kinnitus vaimse vägivalda suurele levikule Eesti koolides ning sellele, et õpetajad ei reageeri vaimse vägivalda ilmingutele piisavalt. Koolides esineb sageli ka kaaslaste ignoreerimist, mida lapsed peavad ise raskeks vaimseks vägivaldaks ja millega koolides üldiselt ei tegeleta. Uurimisgruppi kuulusid ja toimetise autoriteks on Judit Strömpl, Marju Selg, Kadri Soo ja Beata Šahverdov-Zarkovski (TÜ).

5/2007 Prostitutsiooni varjatud pool: räägivad seksi ostjad. – Uuringuraport.

Prostitutsioonist rääkides keskendutakse enamasti inimestele, kes müüvad oma keha. Need on enamasti naised, keda iseloomustab kehv sotsiaalmajanduslik staatus, kehv majanduslik olukord ja risk langeda vägivalda ohvriks. Käesolev toimetis aga vaatleb prostitutsiooniäri teist poolt ehk mehi, kes ostavad seksi. Kvalitatiivuuringu analüüsiti viise ja põhjendusi, mida seksiostjad oma tegevuse selgitamisel kasutavad. Seksi ostjatega läbi viidud intervjuud kirjeldavad nii nende hoiakuid seksi ostmisse, isiklike kogemusi kui ka arvamusi prostitutsioonipoliitika kohta. Seksi ostjad kasutasid oma tegevuse põhjendamisel viit põhiretoorikat: tarbimise vaba versus sundvalik, sotsiaalne konstruktsioon, looduslik ettemääratus ja sõltuvus. Tähelepanuväärne on see, et seksi ostjad näevad prostitutsiooni pigem meelelahutuse kui vajadusena. Toimetise autor on Katri Eespere (Sotsiaalministeerium).

7/2007 Lasterikaste perede toimetulek ja vajadused. – Poliitikaanalüüs.

2006. aastal korraldas sotsiaalministeerium lasterikaste perede hulgas uuringu, mille eesmärk oli selgitada kolme ja enam last kasvatavate perede olukorda. Lasterikkad pered moodustavad Eestis kõigist lastega peredest ca kümnendiku. Uuringus käsitleti perede tööhõivet ja elamistingimusi, pereloomelist käitumist ja seda mõjutavaid tegureid, hinnanguid perepoliitikale ja poliitikameetmetele. Uuriti ka perede hinnanguid oma majanduslikule olukorrale ja toimetulekule. Uuringust selgub, et lasterikkad pered eelistavad otseste rahaliste toetuste asemel teenuseid. Parandamist vajavad perede elamistingimused. Pered soovivad rohkem võimalusi haridusega seotud teenuste kasutamiseks ning toetusi tervishoiukulude katmiseks. Paremad transporditeenused toetaksid nii perede tööhõivet, teenuste kättesaadavust kui ka kaasatust ja sotsiaalsete võrgustike arengut. Toimetise autor on Andra Reinomägi (Sotsiaalministeerium).

